

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ, Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ, ΚΤΠΡΟΣ ΧΡΥΣ-
ΑΝΘΗΣ, Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ—ΚΤΠΡΟΛΕΩΝ, Α. RIMBAUD, Α.
ΠΙΛΛΑΣ, ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΝΑΓΗ—ΤΣΟΤΛΗ, V. MASCARO, ΦΟΙΒΟΣ
ΔΕΛΦΗΣ, ΧΑΡ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΕΛ. ΚΑΛΛΙΣΤΡΑΤΟΥ,
ΑΓΑΘΙΑΣ, ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, Ν. ΣΠΑ-
ΝΙΑΣ, Α. ΛΑΔΟΜΜΑΤΟΣ, ΜΙΧ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, Ν. ΚΛΗΡΙΔΗΣ,
Α. ΛΥΚΑΤΗΣ, Α. ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

103

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Άνδροκλέους 2, Λευκωσία.

Έτησία συνδρομή	£1,500 μίλς
Έτησία συνδρομή δια βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	£2,000 μίλς
Έτησία συνδρομή έξωτερικού	£2,500 μίλς
Τιμή τεύχους	£0,150 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.

Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Τρία ποιήματα	σ. 199
Γ. ΒΑΛΕΤΑ: Ὁ Βίξυνηός καὶ ἡ Κύπρος	202
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἑπτὰ καλλιγράμματα (ποιήματα)	204
Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ: Τὸ λογοτεχνικὸ 1968 τῆς Κύπρου	206
Γ. ΒΑΛΕΤΑ: Γεώργιος Λουκάς (σημείωμα)	210
Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ—ΚΥΠΡΟΛΕΩΝ: Τὸ στερνὸ χάδι (διήγημα)	211
Α. RIMBAUD (μετ. Ἄ. Πιλλᾶς): Αἴσθησις (ποίημα)	215
ΕΙΡ. ΠΑΝΑΓΗ—ΤΣΟΥΤΛΗ: Μακαρισμένος (ποίημα)	216
Υ. MASCARO (μετ. Φ. Δέλφης): Δυὸ ποιήματα	219
ΧΑΡ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: Περίοδος Ἑλληνικοῦ Θεάτρου (σημείωμα)	220
ΕΛ. ΚΑΛΛΙΣΤΡΑΤΟΥ: Τρία ποιήματα	221
ΑΓΑΘΙΑ (μετ. Ν. Παναγιώτου): Ἐπίγραμμα ἐρωτικὸ	221

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Φ ρ ο β ῶ χ α : Δίκαια ἀναγνώρισις στὸν Ἰπουργὸ Παιδείας, Ἀ΄ Διεθνὲς Κυπριολογικὸ Συνέδριο, Ἡ παλιὰ φρουρά, Excerpta Cypria — Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η : Παλαικὴ Ἑορτὴ στὸ Κτήμα, Διὰ χειρὸς ἠρώων, Οἱ Ἑλληνόφωνοι τῆς Κύπρου καὶ ὁ κ. R. Millieux, Τὸ χιλιοστὸ τεύχος τῆς «Νέας Ἑστίας» — Ν. Κ ρ α ν ι δ ι ὀ π η : Ἀντώνης Ἰντιάνος — Ν. Σ π ἄ ν ι α ς : Ὁ θάνατος τοῦ Στάινμπεκ — Ἄ. Λ α δ ὀ μ μ α τ ο υ : Ἐκθεσις γλυπτικῆς Γ. Κυριάκου — Μ. Σ τ α υ ρ ῖ δ η : Τρεῖς μουσικὲς ἐκδηλώσεις — Ν. Κ λ η ρ ῖ δ η : Τὸ «μηνῶν» — Ἄ. Λ υ κ α ῦ γ η : Κ. Μόντη «Ἐξ ἡμερῆς Κύπρου» — Ἄ. Π α ν ῶ ρ ε τ ο υ : Ann Matthews "Life of the field" — Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η : Κ. Βασιλείου «Σταμάνδριος Ἐκτορίδης Ἀστυάναξ», Ἄ. Ἰακώβου «Ἡ πολιορκία τῆς ἀθύσσου», Σ. Χαλολούμα «Ἀναλαμπὲς στὴ νεκρὴ γῆ», Ἄ. Κύρου «Διπλωματία καὶ διπλωματικὴ ὑπηρεσία», Π. Φλώρου «Εὐρωπαϊκὴ συμφωνία». — ΓΕΝΙΚΑ.

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα ΖΑΒΑΛΛΗ, Λευκωσία - Κύπρος.

Πνευματική Κύπρος

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΕΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γραμματέας: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ Θ'

ΑΠΡΙΛΗΣ 1969

ΑΡ. 103

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΧΑΙΡΕΚΡΑΤΗΣ ΑΝΤΙΦΩΝΤΟΣ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΣ

Κάθε πρωί σηκώνω αυτή την πλάκα...
Ψάχνω τις ρόδινες φλέβες της,
άγγιζω τον άπαλό κυματισμό της...
«Χαιρεκράτης Ἀντιφώντος Σαλαμίνιος».

Πιο κάτω,
λίγα σπασμένα θάλα,
ύδριες και άμφορίσκοι,
κι' άσήμαντα ίχνη δαϊών...

Ύστερα, ο ύγρος νότιος άνεμος
νά σβουρίζει τα χώματα
και νά σφυρίζει στα κοιλώματα της πέτρας...

Ένα συνηθισμένο φθινοπωρινό πρωινό
στη θυδιασμένη μες την άμμο Σαλαμίνα...

Πέρα, ο ήλιος άνεβαίνει άτάραχος,
κι' οί λιγοστοί διαβάτες
πορεύονται άνόπιστοι
στο έρειπωμένο άρχαίο κοιμητήριο,
σηκώνοντας τή μοίρα εκατόν αιώων...

ΑΥΤΟΥΣ ΤΟΥΣ ΣΤΙΧΟΥΣ...

Αιτούς τούς στίχους πού γράφεις,
αυτά τα αισθήματα,
πού τυραννούν την καρδιά σου,
τα τραγούδησαν άλλοι, πριν από σένα...

Τὰ τραγούδησαν μὲ τὴν ἴδιαν ἀγάπη,
μὲ τὴν ἴδιαν ἔξαρση...

Δόνησαν τὴν ψυχὴ τους μὲ τὸ ρίγος τοῦ πάθους,
Ἔσκυψαν — ὅπως καὶ σὺ — σιὸν πόνο τους,
δοκίμασαν τὴν ἀντοχὴ τῆς καρδιάς τους,
κι' ἔδεσαν μὲ τ' ὄνειρο
τ' ἀδύναμο νῆμα τῆς ζωῆς τους...

Εἶδαν τὸ φῶς νὰ πωρῶνει τὶς ἐλπίδες τους,
τὸ σκοιάδι νὰ κλειῖ τοὺς οὐρανούς τους.
Εἶδαν τὰ δέντρα ν' ἀνθίζον τὴν ἀνοιξη
καὶ τὸν καρπὸ, νὰ ρέβει τὸ φθινόπωρο.

Ἦσαν ὠραῖοι σὶὸ σιοχασμὸ τους,
γεμάτοι ὑπόσχεση, σὶς στιγμὲς τῶν ἐρώτιων τους...
Εἶχαν σὰ μαλλιά τους ἠλιαχτίδες,
χάδι καὶ βελούδο σὶὴν ἀφή τῶν δαχτύλων τους.
Ἄσπρα σὰ μάτια τους,
καὶ τὸν ἄνεμο
νὰ σαρώνη τὴν ἀπαντοχὴ τους...

Αὐτοὺς τοὺς σίχους, πὸν γράφεις,
τοὺς ἀπάγγειλαν σὲ ἄλλες γλώσσες,
τοὺς τραγούδησαν σὲ ἄλλες φωνές,
μὰ πάντα σὶὸ ἴδιο πεντάγραμμα,
ἐκεῖνοι πὸν χάρηκαν τὸν ἥλιον πρὶν ἀπὸ σένα·
ἐκεῖνοι πὸν τοὺς καιάπτε ἢ νύχτα
καὶ πέρασαν σιωπηλοὶ σὶὴν αἰωνιότητα.

Μὴν τοὺς ψάχνεις σὶὴν μαύρη γῆς...
Ἔγιναν ἕνα μὲ τὸν ἄνεμο,
ἔσμιξαν μὲ τὸν ἥλιο...
Ἔγιναν ὄνειρο κι' ἐλπίδα,
λαχτάρα καὶ δύναμη:
καὶ ψαχουλεύουν σὶὴν καρδιά σου,
νὰ ξαναποῦν, μὲ τὴ δική σου φωνή,
τὰ δικά τους τραγούδια,
νὰ ξαναποῦν
τὶς ἴδιες λαχτάρες, τὰ ἴδια παράπονα.

ΝΥΧΤΕΣ ΤΟΥ ΑΡΛΙΝΓΚΤΟΝ

Νύχτες τοῦ Ἄρλιγγκτον
πλάϊ σὰ ἤρεμα μῆματα τῆς ξεχασμένης ἀρετῆς.

Ἐπλησε ὁ ἄνεμος τοῦ πάθους
σὰ χρυσᾶ μάτια, πὸν ἀνοιξαν,
σὰν ἓνα μπουκέτι ἀπὸ ἡλιαχίδες,
ἀνυπόμονα νὰ γευτοῦν τὸν καρπὸ τῆς ἀλήθειας.

Ἐδῶ οἱ περασμένες ὄρες πέτρωσαν
χωρὶς ἀναπόκριση,
κι' οἱ μέρες πὸν θάρθουν
στεγνώνουν τὰ βρεγμένα ἀπὸ τὴν καταιγίδα πανιά τους
σὸν ἄνεμο τῆς ἀμφιβολίας.

Μὴ περιμένης τὸν ἥλιο
νὰ σταματήσει
πάνω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς πολιορκημένης πόλης,
καὶ νὰ ζεστάνει τὰ παγωμένα ὄνειρα.
Μάζεψε τὰ ροδοπέταλα πὸν σκόρπισε ἡ τρικυμία τοῦ πάθους,
μάζεψε τὶς στιγμές,
καὶ κράτησε δυνατὰ τ' ἄρωμά τους.

Ἔτσι πὸν μάδησε ὁ ἀνθός,
δὲν δένει πιά ὁ καρπός.
Μέσα ἀπ' τὶς σκοτεινὲς νύχτες τοῦ Ἄρλιγγκτον
ἢ ἀνεκπλήρωτη ἐπιθυμία του
θ' ἀνοίγει διαρκῶς τὸ δρόμο τῆς μνήμης...

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

Ο ΒΙΖΥΗΝΟΣ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟΣ

Κανέννας νεοέλληνας λογοτέχνης δέν συνδέθηκε τόσο στενά με την Κύπρο και κανέννας επίσης δέν τής χρωστώ τόσο πολλά — αυτή την ποιητική του υπόσταση — όσο ο Γεώργιος Βιζυηνός, ο πατέρας του νεοελληνικού διηγήματος και ο άξεπέραστος μέχρι σήμερα εκπρόσωπός του. Γεννημένος στα 1849, πέθανε μέσα στο σκοτεινιάσμα τής φωτεινής του διάνοιας στα 1869. Πάλεψε σκληρά για να σπουδάσει, να ζήσει, ν' αναδειχθῆ. Είχε τὸ δαίμονα τής τέχνης μέσα του, πού τὸν ἔκανε νὰ υπερπηδήσει ὅλα τὰ ἐμπόδια, κι ἀπὸ ραφάκι και καλογερόπαιδο νὰ γίνεи μεγάλος συγγραφέας, ἱεροφάντης τῶν Μουσῶν, πρωτοπόρος τῶν ἰδεῶν και τῶν μορφῶν τῆς ἐποχῆς του. Μιά δόξα τῆς λογοτεχνίας μας.

Ὁ Βιζυηνός εἶναι δημιούργημα τῆς Κύπρου. Στὸ σχολαρχεῖο τῆς Λευκωσίας ἔμαθε τὰ γερά Ἑλληνικά του, κι ἐκεῖ πρωτόγραψε τὰ πρῶτα του τραγούδια, ἐρωτικά, φυσιολατρικά και παιδικά. Ἐκεῖ, ρασοφορεμένος, ἔνωσε και τὰ πρῶτα σκιρτήματα τῆς καρδιάς του ἀπὸ τὸν ἔρωτα πού τοῦ ἐνέπνευσαν δύο Κυπριώτισσες, ἡ μιὰ πρωτάντιστη κοπέλλα, ἡ Ἑλένη Στεφανῆ (+1933) και ἡ ἄλλη, μιὰ ὑπανδρὴ ὁμορφιά, πού τ' ὄνομά τῆς ἔμεινε ἄγνωστο. Στὸ νησί τῆς ἡ Ἀφροδίτη τὸν φιλοξένησε πλουσιόδωρα και με τῆς δύο τῆς μορφῆς και ἐτίμησε τὸν πρωτοζῦνητο λάτρη και ὕμνητή τῆς, πού ἔκλεισε τὴν τραγική ζωὴ του στὸ βωμό τῆς με τὸ ἴνδαλμα τοῦ φλογεροῦ ἔρωτά του πρὸς τὴν Μπετίνα Φραβαίλη, στὴν ὁποία ἀφιέρωσε ὑπέροχους στίχους και τὴν τράβηξε μαζί του στὸν τάφο. Ἡ Μπετίνα πέθανε ὕστερα ἀπὸ ἔξη μῆνες νεόνυμφη.

Ἡ ἱστορία εἶναι γνωστή. (1) Τυχαῖες ὁλότελα περιστάσεις ἔσωσαν ἕνα παιδί, ἀπόκληρο τῆς τύχης, πού ἀπροσάτευτο φλογιζόταν ἀπ' τὸν ἔρωτα τῆς γνώσης και τῆς σπουδῆς, και χάρισαν ἕνα μεγάλο συγγραφέα στὴ λογοτεχνία μας. Ἀναρωτιέται κανεῖς, ἐπισκοπώντας τὰ κρίσιμα ἐκεῖνα χρόνια του, ὅταν δούλευε σ' ἕνα ραφτάδικο στὴν Πόλη, ὀρφανός, ἀνήλικος, παντέρμος και ξένος, τί θὰ γινόταν ὁ Βιζυηνός ἂν ἡ καλὴ τύχη τῶν γραμμάτων μας δέν τὸν βοηθοῦσε νὰ γνωρισθῆ με τὸν ἀνθρωπιστικῶτατο ὑπέροχο Κύ-

πριο ἐμπορευόμενο στὴν Πόλη Τσελεμπὴ Γιάνγκο Γεωργιάδη, (2) πού ἔραβε τὰ ρούχα του στὸ ραφτάδικο, ὅπου ἐργαζόταν ὁ Βιζυηνός. Ὅταν ἔκλεισε τὸ ραφτάδικο κι ὁ Βιζυηνός ἔμεινε στὸ δρόμο ὁ μεγάλος Κύπριος φιλόλατρωπος και πατριώτης περιμάζεψε στὸ σπίτι του τὸ φτωκόπαιδο, τὸ ἔβαλε στὴν ψαλτική και στὰ γράμματα, τὸν κράτησε κοντά του σὰν παιδί του δυὸ και τρία ἴσως χρόνια, και μεγαλωμένο πιά, (18—19 ἐτῶν) τὸν ἐμπιστεύτηκε για ἱερατικὴ σταδιοδρομία και παραπέρα σπουδῆς στὸν ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου Σωφρόνιο τὸ Β', πού ἦταν κι αὐτὸς Κύπριος, και τὸν πῆρε μαζί του, τοῦ φόρεσε ράσο ἀναγνώστη, τὸν ἔβαλε στὴν ἀνώτερη Σχολὴ τῆς Λευκωσίας και τὸν προόριζε για κληρικό.

Τὰ χρόνια, οἱ σπουδῆς, τὰ παθήματα, οἱ ἔρωτες, τὰ γραψίματα τοῦ Βιζυηνοῦ στὴν Κύπρο (3) ἔχουν φωτιστῆ ἐπαρκέστατα ἀπὸ τῆς ἔρευνας τοῦ Ἄντ. Ἰντιάνου, πού πρόφτασε στὴ ζωὴ και τὴν Ἑλένη Φουσεντζίδη—Στεφανῆ, πού τὸ σπίτι τῆς γειτόνευε με τὸ κελλί τοῦ Βιζυηνοῦ στοὺς νοτάδες τοῦ Τρυπιώτη, κι ἀπ' τὸ παραθύρι σκαρφάλωνε ὁ φλογερὸς ἔραστής για νὰ τῆς ἐκφράσει με στίχους ἡ με στεναγμούς τὸ μεγάλο του πόνο. Καὶ θὰ γινόταν ὁ Βιζυηνός Κύπριος («ἔξ ἀχιστείας») και θὰ ἔμεινε στὴν Κύπρο, ἂν ἡ δέσποινα τῶν ὄνειρων του δεχόταν τὴν πρόσασή του για γάμο, πού ἀρνήθηκε με τὸ πρόσχημα τῆς μάνας τῆς, ὅτι ἦταν ἀνήλικη (14 χρονῶν). (4) Ὁ Βιζυηνός ὁμῶς τῆς ἔγραψε ἀπ' τὴν Πόλη, ὅπου ἔφυγε στα 1872 (23 χρονῶν) και ἄνοιξε τὸ λαμπρὸ του στάδιο. Κι ὅταν με ὑποτροφία τοῦ Γ. Ζαρίφη ἔφυγε στα 1875 στὴ Γερμανία πάλι τῆς ἔγραψε και ἐκεῖνη τὸν περίμενε νὰ γυρίσει ὥσπου μιὰ μέρα ἔμαθε πὼς τρελλάθηκε, και τότε πιά ἀποφάσισε νὰ παντρευθῆ. Θυμόταν τὰ τραγούδια, πού τῆς εἶχε ἀφιερωμένα, θυμόταν τὴν φλόγα του. Ἐτσι ὁ αὐτοχὸς ποιητῆς δέν ζαναγύρισε στὸ νησί τῆς Ἀφροδίτης, τοῦ ἀφιέρωσε ὁμῶς μιὰ ἀπ' τῆς καλλίτερες και

(2) Γι' αὐτὸν τὸ μεγάλο ἄνδρα βλ. τὴ μελέτη τοῦ Κ. Μυριανοῦ πούλου: Χατζηγεωργάκης Κορνέσιος, ὁ διερμηνεὺς Κύπρου. Λευκωσία 1934, πρβλ. και Ἰω. Παναγιωτοῦ πούλου: Γ. Βιζυηνός. Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 18, σελ. 10 και 31 τῆς εἰσαγωγῆς.

(3) Ἄντ. Ἰντιάνου: Ὁ Βιζυηνός στὴν Κύπρο. Κυπριακὰ Γράμματα Α' 1934, 16—21 ὅπου και βιβλιογραφία με ἀνέκδοτα στοιχεῖα τῆς προφορικῆς παράδοσης. Πρβλ. και Ν. Λανίτη ν: Ἀναμνήσεις. Ὁ Βιζυηνός εἰς Κύπρον. Ἀθηναϊκὰ Νέα 14 Μαρτ. 1936.

(4) Βλ. Ἄντ. Ἰντιάνου, δ. π., σελ. 18.

(1) Γ. Βαλέτα Φιλολογικά στὸ Βιζυηνό. Ἀθήνα 1936 (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Η' τόμο τῶν «Θρακικῶν», ὅπου και ὅλη ἡ βιβλιογραφία, συμπληρωμένη, ἀλλὰ μόνο με τὰ νεώτερα (μετὰ τὸ 1936) στοιχεῖα, στὸ περ. «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαοῦγ. και Γλωσσικοῦ Ἐθναυροῦ», ἐνῶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία μένει οὐσασιτικά ἐκεῖ πού τὴν ἄφησα ἐγὼ στα 1936.

τραγικώτερες μπαλλάντες τῆς νιότης του, τὸ «Πτωχὸν τῆς Κύπρου», (5) ὅπου μᾶς δίνει μιά σπαρακτικὴ εἰκόνα τῆς πείνας καὶ τῆς δυστυχίας στὸν καιρὸ τῆς μεγάλης ἀνομβρίας στὴν Κύπρο. Ἐκεῖ φαίνεται ὁ βαθύτερος δεσμὸς τοῦ Βιζυνοῦ μετὰ τὴν Κύπρο.

Ὁ Βιζυνοὸς στὴν Κύπρο γνωρίστηκε μετὰ τὸν ποιητὴ Βασίλη Μιχαηλίδη καὶ ἡ γνωριμία αὐτὴ εἶχε μεγάλη ἐπίδραση στὴν ποιητικὴ του πορεία, γιὰτὶ ἀπ' τὸ διαλεκτικὸ ποιητὴ τῆς Κύπρου ἔμαθε καὶ ὁ βάρος τῆς θράκης νὰ χρησιμοποιεῖ διαλεκτικὰ στοιχεῖα στοὺς στίχους του καὶ νὰ ἐμπνέεται ἀπ' τὴ ζωὴ καὶ ἀπ' τὰ παθήματα τοῦ λαοῦ του. Κι αὐτὸ εἶναι μιά ἄλλη, πολὺ σπουδαιότερη προσφορά τῆς Κύπρου στὴ διαμόρφωση τοῦ Βιζυνοῦ καὶ στὰ γράμματά μας, ἀκοίταχτη μέχρι σήμερα.

Δυὸ παλαιότεροι Κύπριοι λόγιοι ὁ Ν. Χατζηγαβριήλ καὶ ὁ Ἀρσένιος Νικολαΐδης ἀσκολήθηκαν πρῶτοι μετὰ τὸ Βιζυνοῦ καὶ μᾶς ἔδωσαν πολὺτιμα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Βιζυνοῦ στὴν Κύπρο. Ὁ πρῶτος (6) ἔσωσε καὶ δημοσίευσε ἕνα γράμμα τοῦ Βιζυνοῦ πρὸς τὸν Κύπριο ἀρχιμανδριτὴ Ἰωαννίκιο, πού ἦταν προϊστάμενος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Τρυπιώτη καὶ στάθηκε ὁ πιὸ ἐμπιστος φίλος καὶ προστατῆς τοῦ ποιητῆ, πού συμεριρίστηκε τοὺς καμμοὺς καὶ τοὺς πόνους του καὶ τὸν βοήθησε νὰ φύγει στὴν Πόλη σὺν συνοδοῦ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Ἐκεῖ κατάφερε νὰ πετάξει τὰ ράσα καὶ νὰ γραφῆι στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης, μετὰ ὑποτροφία τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Πόλης. Τὴν ἐπιτυχία του αὐτὴ τὴν ἀναγγέλλει μετὰ ἀσυγκράτητη χαρὰ στὸν ἀνεκτίμητο φίλο καὶ προστατῆ του Ἰωαννίκιο. Στὸ τέλος τοῦ γράφει: «Σήμερον ὁ προστάτης μου Γ. Χασιώτης ἀπεφάσισε νὰ πληρῶνῃ 15 λίρας κατ' ἔτος, ὅπως μὴ ἐπιβάλωσιν ἡμῖν τὴν ἱερωσύνην». Τόσο βαρὺ ἔνοιωθε τὸ ράσο ὁ ἔραστής αὐτὸς καὶ φλογερὸς φάλτης τῆς ζωῆς.

Ὁ Ν. Χατζηγαβριήλ, στὸ ἄρθρο του, περιγράφει μετὰ συγκίνηση καὶ τὸ κελλὶ τοῦ Βιζυνοῦ, καὶ μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι τὰ πρῶτα παιδικὰ του τραγοῦδια τὰ ἔγραψε στὴν Κύπρο.

(5) Δημοσιεύτηκε στὶς «Ἀτθίδες Ἀδρες». Λονδίνον 1884 = Ἄπαντα (ἐπιμ. Κυρ. Μαμώνη) σελ. 512—514. Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ εἶναι ἀπ' τὰ τελειότερα τοῦ Βιζυνοῦ, ἀληθινὴ μπαλλάντα, πλημμυρισμένη ἀπὸ πόνο ψυχῆς.

(6) Νικ. (Ν. Χατζηγαβριήλ): Σημειώσεις. Μιά ἐπιστολὴ τοῦ Γ. Βιζυνοῦ. Ἐφημ. «Ἐστία» 24.11.1904, σελ. 1. Ἡ προσφορά τοῦ Χατζηγαβριήλ εἶναι πολὺτιμη. Τὸ ἀνέκδοτο γράμμα σημαντικώτατο.

Ὁ δὲ Ἀρσένιος Νικολαΐδης (7) ἀργότερα, μαζί μετὰ ἄλλες πληροφορίες, μιλά γιὰ τὴν «ἀστοσία» τῆς Κύπρου (ἀνομβρία) καὶ προσθέτει: «Ψυχὴ ποιητικὴ σὺν τῇ δικῇ του δὲν μπορούσε νὰ μὴ συγκινηθῆ καὶ νὰ μὴ τραγουδήσει τὴν δυστυχίαν καὶ τὸν πόνον, πού ἐμάστιζε τὴν Κύπρον». Αὐτὴ ἦταν ἡ πνευματικὴ ἀνταπόδοσή του πρὸς τὸ νησί πού τοῦ χάρισε τὸ πνευματικὸ φῶς καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους του, πού τὸν ἀγάπησαν καὶ τὸν βοήθησαν στὶς σπουδές καὶ στὴ δυστυχία του. Μετὰ τὸ τραγοῦδι του αὐτὸ ἀναδεικθῆκε ἕνας βάρδος τῆς Κύπρου ὁ Βιζυνοὸς, ἕνας τροβαδούρος τῆς πνευματικῆς του πατρίδας.

Μόνον ἕνα πράγμα μένει ἀνεξήγητο ἀπὸ τὴ σχέση τοῦ Βιζυνοῦ μετὰ τὴν Κύπρο. Πῶς αὐτὸς ὁ συγγραφέας, πού τὸ ἔργο του ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ μίαν αὐτοβιογραφία, δὲν ἀφίερωσε οὔτε δυὸ λόγια, οὔτε ἕνα ὑπαινιγμὸ στοὺς Κυπρίους συνεργάτες του, στὸν Τζελεμπί Γιάγκο Γεωργιάδη, στὸ Σωφρόνιο Β', στὸν ἀδελφοποιτὸ τοῦ ἀρχιμανδριτῆ Ἰωαννίκιο, στὴν δέσποινα τῶν ὀνείρων του Ἐλένη Φυσεντζίδη, στὶς ἐκκλησίες, στὰ μοναστήρια, στὰ σχολεῖα καὶ τὰ κελλιά τῆς Κύπρου πού τὸν φιλοξένησαν, στὰ νυκτερινὰ του σκαρφολώματα, στὰ παθήματα καὶ στὰ καρδιοχτύπια του, στὴ ζωὴ ἢ στὴ φύση τῆς Κύπρου, ὅ ἕνα κόσμον ὀλόκληρον, πού ἀποτελεῖ τὸ πιὸ συγκινητικὸ καὶ συγγραφικὰ πιὸ ἐκμεταλλεύσιμο σταθμὸ τῆς πολυτάραχης ζωῆς του. Αὐτὸ τὸ πρόβλημα πῶς νὰ τὸ ἐξηγήσει κανεὶς; Μήπως ὁ καταναγκασμὸς τοῦ ράσου, ὁ ἐφιάλτης τῆς ἱερωσύνης, οἱ τόσες δεσμεύσεις, τοῦ δημιουργοῦσαν ἀπὸ τὴν ἔρημν; Ἡ μήπως δὲν πρόφτασε; Γενικὰ ἢ Κύπρος λείπει ἀπ' τὸ ἔργο του, ἐνῶ στέκεται στὶς καταβολές του.

Ὅπως κι ἂν εἶναι ἡ λογοτεχνία μας, ἂν πρόκειται νὰ τιμῆσει μίαν ἡμέρα τοὺς Μαικῆνες τῆς, πολὺ πρὶν ἀπ' τὸ Γ. Ζαρίφη, πού βοήθησε μετὰ τὴ γενναία καὶ πλουσιόδωρη κορηγία του τὸ Βιζυνοῦ στὴν ἀλματώδη ἀνοδοῦ του, πρέπει νὰ στήσει χρυσὸ εἰκόνημα στὴ μνήμη τοῦ Τσελεμπί Γιάγκου Γεωργιάδη, τοῦ μεγάλου ψυχου αὐτοῦ Κυπρίου, πού στάθηκε ὁ δημιουργὸς του. Καὶ δίπλα στὶς προτομές, πάλι, τῶν ποιητῶν τῆς, πρέπει νὰ θυμηθῆ ἡ Κύπρος νὰ θάλῃ καὶ τὴν προτομὴ τοῦ Βιζυνοῦ, γιὰτὶ εἶναι δικὸς τῆς, «σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς».

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

(7) Ἀρσ. Νικολαΐδης: Τὸ πτωχὸν τῆς Κύπρου. Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον Ἐλ. Σφορώνου, ΙΒ' 1918, σελ. 100—111, ὅπου καὶ ἀδρομερῆς ἀνάλυση τοῦ τραγοῦδιου. Νομίζω πῶς ὁ Ἀρσ. Νικολαΐδης πρέπει νὰ ταυτισθῆ μετὰ τὸν Νικ. τῆς «Ἐστίας», ἔλ. πρπ. σημ. 6.

ΕΠΤΑ ΚΑΛΛΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

Λ Α Μ Π Α Δ Ε Σ

Τ

ί ά

νάβε

τε τι

ς κέρ

ι ν ε ς

λαμπάδες;

Τ

ι ς

μέ

σα σ

α ς ά

ν ά ψ

ε τ ε

λαμπάδες.

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΔΑΥΡΟ

Μ έ ς τ ή ν
 κ ή τει
 α Ἐπίδαν α
 ρ ρος π
 δ ρ
 ι ε
 ά μου π

Σ ὀλίγους ς
 τ στίχους ο τ ἦ
 ὀ τ ἦ π
 κ ὕ ς σι ω
 ύ ο
 π τ
 ε λ λ ο

μό τεχνέ μου Ἀσκληπιέ, τήν ποίηση ἕπη ρετῶ αὐτοθεραπευόμενος.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΙΣ ΚΥΠΡΙΕΣ

Τὸ γὰ
 λ
 ν α
 ἄ σασ
 θρέφη μ
 ό ν
 ο
 Ἐ
 λ
 λ
 ἄ
 δ
 ε
 ς.

ΤΑ ΦΙΛΙΑ

Στήν ἄκρη τῶν χειλιῶν γυαλίζη
 σᾶν λ' ἄ.
 τὸ δάκρυ τὰ ὄσα δὲν ἔδωσα φι

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ		
Τὸ	πεζὸ	σπαθί
τῆς	κάθε	μέρας
ποῦ	μὲ	σκίζει.
.....		
_____		
.....		

ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ 1968 ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Άρκετά πλούσια σε λογοτεχνικά έργα ή χρονιά που μας πέρασε, παρουσίασε, όπως και τα προηγούμενα χρόνια, μεγάλη δυσαναλογία ανάμεσα στα ποιητικά και στα πεζά κείμενα. Ο ποιητικός λόγος, λυρικός ή δραματικός, εξακολουθεί να κυριαρχεί, τουλάχιστο από την άποψη του αριθμού των εκδοσιμμένων έργων. Ιδιαίτερα αισθητή και χαρακτηριστική είναι η απουσία του μυθιστορήματος από την κυρίαρχη λογοτεχνία.

Παρ' όλα αυτά θα άρχισουμε την πολύ συνοπτική αυτή εξέταση του λογοτεχνικού '68 της Κύπρου, με όσα έργα μας έδωσε ο πεζός λόγος.

Ο Πάνος Ίωαννίδης, που είχε δώσει στα 1964 τη συλλογή διηγημάτων («Στην Κύπρο την Άερίνη»), έκαμε μια νέα σημαντική εμφάνιση στο χώρο του διηγήματος με το βιβλίο του «Κύπρια Έπη». Τα έννιά διηγήματα του βιβλίου αποτελούν μια ενότητα, καθώς το πρώτο και το τελευταίο έχουν θέση προλόγου και επίλογου, ενώ τα άλλα έφτα είναι τα κυρίως «έπη». Ο συγγραφέας κατέχει σε υψηλό βαθμό την τέχνη του διηγήματος και των έκφραστικών τρόπων, πετυχαίνει δε με ύφος πρωτότυπο και συχνά συναρπαστικό, να κρατά αδιάπτωτο το ενδιαφέρον. Ο διάλογος βρίσκει πάντα τρόπο να ανανεώνεται, ενώ οι χαρακτήρες διαγράφονται άριστα ψυχογραφημένοι, πειστικοί, πολύ ανθρώπινοι.

Με όξεια παρατηρητικότητα, συχνά συνδεδεμένη από λεπτή ειρωνεία και σάτιρα, διακρίνει τις χαρακτηριστικές λεπτομέρειες, που δίνουν τον ιδιαίτερο τόνο στην αφήγησή του, όσο κι αν κάποτε φτάνουν ως την άπιθανη υπερβολή. Βασικό γνώρισμα των διηγημάτων του Πάνου Ίωαννίδη είναι και το άπροσδόκητο, καθώς ο συγγραφέας αγγίζει συχνά άκραιοι καταστάσεις. Τα γεγονότα εξελίσσονται σε δύο, κάποτε και σε τρία επίπεδα, κάτω από τα οποία διαφαίνονται γνωστές και συγκεκριμένες καταστάσεις της σημερινής κυπριακής πραγματικότητας.

Ο Πάνος Ίωαννίδης κερδίζει τον αναγνώστη και υπόσχεται πολλά για τη μελλοντική του εξέλιξη σαν πεζογράφου.

«Αγαπημένο Κυπριακό Διήγημα» είναι ο τίτλος μιας ανθολογήσεως διηγημάτων κυπρίων πεζογράφων, επιμελημένη από τους Ανδρέα Καραγιώργη και Κύπρου Χρυσάνθη. Το βιβλίο απευθύνεται κυρίως στα παιδιά της Κύπρου, και μ' αυτό βασικά το κριτήριο έγινε η επιλογή των κειμένων. Τα δεκαοκτώ διηγήματα που ανθολογούνται ανήκουν στην παραδοσιακή διηγηματογραφία και είναι γραμμένα από δεκατρείς λογοτέχνες μας. Στο κάθε διήγημα προτάσσεται σύντομο βιογραφικό σημείωμα για τον συγγραφέα.

Η συμβολή του βιβλίου στον πλουτισμό του παιδικού αναγνώματος στην Κύπρο και στην ανάπτυξη του λογοτεχνικού αισθήματος των παιδιών, είναι μεγάλη, ή δε υπόσχεση πως την πρωτοποριακή αυτή εργασία θα ακολουθήσουν και άλλες ανάλογες εκδόσεις, πολύ παρήγορη.

Στο δοκίμιο του «Νεοελληνική Πορεία», ο Τμηματάρχης Μέσης Παιδείας Φρίξος Βράχας, επανέρχεται στο προσφιές του θέμα των προβλημάτων και της αγωνίας του Νέου Έλληνισμού, που τα βλέπει σαν συνάρτηση της μοναδικής μας ιστορικής και πνευματικής παράδοσης και των παραγόντων που καθορίζουν το νεοελληνικό τραγικό. Ο συγγραφέας ίκνηλατεί στοχαστικά το μυσικό της επιβιώσής μας σαν έθνους ανάμεσα στον χρόνο, και το θρίσκει στον ζωντανό ανθρωπισμό μας και στο πάθος μας για ιδέες υψηλές. Τέλος προχωρεί στην υπόδειξη της ανάγκης να προσανατολισουμε — ιδιαίτερα μέσα από την Παιδεία — τη Νεοελληνική μας πορεία, έτσι ώστε να ελέγχουμε τη μοίρα μας και να καταλάβουμε την πρέπουσα θέση μέσα στην σύγχρονη παγκόσμια κοινότητα.

Με τη μελέτη του «Ο Δάσκαλος της έποχής μας», ο γυμνασιάρχης Παναγιώτης Ίερασιάνης, επεδίωξε, καθώς λέει ο ίδιος, δύο στόχους: Να ενημερώσει, από τη μία, «την κυπριακή κοινωνία για τις δυσκολίες, τη σπουδαιότητα και την ιδιόζουσα φύση του ρόλου του δασκάλου της έποχής μας, και, από την άλλη, να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να σιδηροπονήσουν τη σπουδαιότητα της αποστολής τους και τη μοναδικότητα του έργου τους, ώστε να καταξιώσουν περισσότερο το επάγγελμα και τον εαυτό τους».

Με επιστημονική τεκμηρίωση, με όξεια παρατηρητικότητα, σαφήνεια και πρό πάντων συνοπτικότητα, ο συγγραφέας πετυχαίνει, δίχως άμφιβολία, τους στόχους που είχε επιδιώξει.

Ο πρόεδρος Μενέλαος Άλεξανδράκης, έκαμε μια νέα εμφάνιση στον κυπριακό πνευματικό χώρο, με την έκδοση της όμιλίας του για την 28η Οκτωβρίου που έκαμε στην Άμμόχωστο. Ο κ. Άλεξανδράκης πέντε οχέδον χρόνια τώρα κάνει έντονα αισθητή εδώ στην Κύπρο, όχι μόνο την διπλωματική, επίσημη, παρουσία της Έλλάδας, αλλά και την πνοή του πολυδύναμου έλληνικού πνεύματος. Θα ήταν άδικο αν δεν τονίζαμε και 'δω τη μεγάλη πνευματική όφειλή της Κύπρου, τόσο στην Έλληνική Πρεσβεία όσο και στον κ. Άλεξανδράκη ειδικότερα, που, χωρίς φειδώ, συμπαρίστανται, καθοδηγούν και ένισχύουν οικονομικά πλήθος πολιτιστικές προσπάθειες στο νησί μας.

Στήν ομιλία του γιά τήν 28η Ὀκτωβρίου, ὁ συγγραφέας, μέ μεστό καί συγκινητικό λόγο, μέ τεκμηριωμένα ἀκριβῆ στοιχεῖα, παρμένα ἀπό τά ἐπίσημα ἀρχεῖα ἐκθρῶν καί φίλων τοῦ πολέμου, ἀλλά πρό πάντων μέ τήν ἀμεσότητα τῆς ἀφήγησης τοῦ ἀνθρώπου πού ἔζησε προσωπικά, μαχητής ὁ ἴδιος, τήν ἀνάταση τοῦ ἀλθανικοῦ ἔπους, ἀξιολογεῖ ἱστορικά τόν ἀγῶνα τοῦ 1940.

Ὁ συγγραφέας ἐξαιρεῖ ἰδιαίτερα τά «μυστικά ὄπλα» τοῦ ἑλληνισμοῦ: τήν ἰσχυρή φυλετική μας βούληση, τή βιολογική μας ἀντοχή καί ἀνωτερότητα, τήν ὀδυσεική ἐπινοητικότητα καί τήν ἄρρηκτη ἐθνική ἐνότητα. Μέ τή νέα του προσφορά ὁ κ. Ἀλεξανδράκης πλούτισε τή συμβολή του στόν πνευματικό χῶρο τῆς Κύπρου, καί ταυτόχρονα ἔδωσε ἕνα πρότυπο ἐθνικῆς ομιλίας, ἀπαλλαγμένης ἀπό τή συννησιμένη αἰσθηματολογία καί ρητορισμό.

«Διά χειρὸς ἠρώων» τιλοφορεῖ ὁ Σπύρος Παπαγεωργίου τὸ τελευταῖο του βιβλίο, πού περιλαμβάνει κείμενα ἠρώων τοῦ ἐθνικοῦ μας ἀγῶνα 1955-1959. Ὁ συγγραφέας, μέ ἐπιμέλεια, ἀλλά πιό πολὺ μέ ἐθνικό ζῆλο καί ἀμέριστη ἀγάπη καί θαυμασμό πρὸς τοὺς νεκροὺς ἥρωες, ἀνθολογεῖ πεζὰ καί ποιητικά τοὺς κείμενα, πού τὰ διαπνέει, τὶς περισσότερες φορές, γνήσια λογοτεχνικὴ πνοή. Ἔτσι τὸ βιβλίο μπορεῖ νὰ καταταχθῆ στὶς λογοτεχνικὲς ἐκδόσεις τοῦ 1968. Μέ δυὸ ἀκόμα ἰδιότητες: Τὴν ἱστορικὴ του ἀξία, πού γίνεται ἀκόμα μεγαλύτερη, ὅταν σκεφτοῦμε πόσο λίγο ἀξιοποιήθηκε λογοτεχνικά ὁ ἀγῶνας τοῦ 1955, καί τὴν καθαρά ἐθνικὴ του ἀξία σὲ χρόνια σκληρῆς δοκιμασίας τῆς ἐθνικῆς μας συνειδήσεως καί τῶν ἐθνικῶν μας προσανατολισμῶν.

Ἐρχόμαστε τώρα στὴν ἐξέταση τοῦ πολὺ πλουσιώτερου ποιητικοῦ λόγου.

Πυκνή, ζωντανή καί ἀκαταπόνητη πνευματικὴ παρουσία ἀποτελεῖ πάντα ὁ Κύπρος Χρυσάνθης. Πληθωρικός καί πολύμορφος παρουσίασε γόνιμα καί μέ τὴν ἴδια εὐχέρεια, ἔργα πού καλύπτουν ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας.

Στὰ 1968 ὁ Κύπρος Χρυσάνθης, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ «Πνευματικὴ Κύπρος», παρουσίασε τέσσερα καινούργια του βιβλία. Ἀναφέρομε πρῶτο τὸ μονόπρακτὸ του «Ἀξιοθέα», πού στὴν πραγματικότητα εἶναι μιὰ σωστὴ τραγωδία μέ στέρεη ἀρχιτεκτονικὴ καί ἐξαιρετὴ διαγραφή χαρακτήρων. Ὁ μῦθος τῆς εἶναι παρμένος ἀπὸ μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες σελιδες τῆς κυπριακῆς ἱστορίας, πού σ' ὅλες τὶς περιόδους τῆς ἔχει ἐμπνεύσει τὸν συγγραφέα.

Μέ δομὴ, ὕφος καί ἀτμόσφαιρα ἀνάλογη πρὸς ἑκείνη του ἀρχαίου δράματος, τὸ ἔργο ἐπιτυγχάνει ἰδιαίτερα στὴ χρήση σύντομων ὀρκιῶν, πού μέ τὴ συντομία, τὴν ἐπιγραμματικότητα καί τὸ λυρισμὸ τους, δένουν στενά

τὸ σύνολο καί ὑπηρετοῦν τὴν ἔξαρση τῶν ἰδεῶν καί τῶν χαρακτήρων.

Ἰδιοτυπία τοῦ ἔργου ἀποτελεῖ ἡ ὕπαρξη μόνο γυναικείων προσώπων, πού ἠθρογραφοῦνται μέ βαθεῖα ψυχογραφικὴ παρατήρηση. Ἐνῶ οἱ ἄντρες ἄμυνονται στὰ τεῖχη, οἱ γυναῖκες ἀποκαλύπτουν τὸν ἰδιαίτερό τους ψυχικὸ κόσμο, πού κλιμακώνεται ἀπὸ τὶς ταπεινότερες διαθέσεις ὡς τὴν ἀπαράμιλλη εὐψυχία καί ἀξιοπρέπεια τῆς Ἀξιοθέας. Ἡ τραγικὴ βασίλισσα, στὸ τέλος τοῦ δράματος, ὀδηγεῖ στὴν ὑπέραττη θυσία ὅλες τὶς γυναῖκες καί τὰ παιδιά τοῦ παλατιοῦ, μέσα στὰ πυρπολημένα ἀπὸ τὴν ἴδια δώματα, προκρίνοντας — κατὰ τὸ ἑλληνικὸ ἔθος — τὸν ἐντιμο θάνατο ἀπὸ τὴν καταφρόνια τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ.

«Ὁ Ἡροφιλος», τὸ δεύτερο μονόπρακτο τοῦ Κύπρου Χρυσάνθης, ἔχει ἡρώα του τὸν ὀμῶνυμο ἀλεξανδρινὸ ἀνατόμο τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, πού μέ πάθος καί τόλμη προῦθησε σημαντικὰ τὴν ἱατρικὴ ἐπιστήμη καί ἰδιαίτερα τὴν ἀνατομία. Τὸ ἔργο, παρ' ὅλη τὴ συντομία του, δίνει ἐπιτυχμεῖνα τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς καί διαγράφει ἀδρὰ τοὺς χαρακτήρες.

Σὲ συνεργασία μέ τὸν Ἀνδρέα Κούρο, ἡ καλύτερα δίνοντας τὸ στιχοτυπικὸ ντύμα σὲ μιὰ τραγωδία τοῦ Ἀνδρέα Κούρου γραμμένη στὰ 1940, ὁ Κύπρος Χρυσάνθης παρουσίασε μιὰ νέα «Ἡλέκτρα», στὴ σειρά τῶν πολλῶν ὀμῶνυμων τραγωδιῶν πού γράφτηκαν κατὰ καιροὺς. Μπροστὰ στὰ κλασσικὰ πρότυπα, ἡ ἀνάληψη ἐπεξεργασίας ἐνὸς τέτοιου θέματος, εἶναι ἀληθινὸ τόλμημα. Μὲ ἀποδειγμένα — ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο — βαθεῖα γνῶμη τὸς μέ τὰ ἀρχαῖα πρότυπα, οἱ δυὸ συγγραφεῖς παρέμειναν πιστοὶ στὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα τῆς τραγωδίας, εἰσάγουν ὅμως ἕνα νέο πρόσωπο, τὴ Λευκοθέα. Αὐτὴ εἶναι κόρη τοῦ Αἰγίουθου, ὑποκαθιστᾷ — σύμφωνα μέ μιὰ εἰσαγωγὴ στὸ ἔργο — τὸ χορὸ τῶν ἀρχαίων τραγωδιῶν, καί ἀποτελεῖ στὴν πραγματικότητα μιὰ νότα ἀγάπης καί ἥρεμης ζωῆς μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα γεμάτη μῖσος, ἐκδίκηση καί καταστροφὴ.

Τὸ ἔργο καινοτομεῖ καί στὸν μῦθο, ὅπου εἰσάγονται νέα στοιχεῖα: ὁ ἔρως τοῦ Ὁρέστη καί τῆς Λευκοθέας, καί ἡ ἀγνοία, ὡς ἕνα σημεῖο, ἀπὸ μέρους τοῦ Ὁρέστη τῶν σχετικῶν μέ τὴ δολοφονία τοῦ Ἀγαμέμνονα, ἐνῶ στὸν ἀρχαῖο μῦθο τοῦτο εἶναι δεδομένο ἀπὸ τὴν ἀρχή. Οἱ χαρακτήρες ἄλλοτε πλησιάζουν τὰ ἀρχαῖα πρότυπα, ἄλλοτε ἀπομακρύνονται. Τὸ ἔργο ἔχει σκηνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, πού τὴν βεβαιώνει καί ἡ, τέσσερις μέχρι σήμερα φέρεις, σκηνικὴ του παρουσίαση στὴν Κύπρο.

Σ' ἕνα ὀγκώδη τόμα 460 σελίδων, μέ τὸν γενικὸ τίτλο «Λυρικός Λόγος», ὁ Κύπρος Χρυσάνθης συγκέντρωσε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς μέχρι σήμερα ποιητικῆς του παραγωγῆς, πού καλύπτει τὰ τελευταῖα 35 περίπου χρόνια. Ὁ τόμος ἀποτελεῖ ἄριστη εἰκόνα τῆς πολυμορφίας τοῦ ποιητῆ καί τῆς ἐπιτυχίας

του σε όλα τα είδη του ποιητικού λόγου. Δείχνει ακόμα τη συνεχή του εξέλιξη από τον παραδοσιακό δρόμο, μέσα από νέα ρεύματα και αξίες, προς τους νέους τρόπους και τα είδη της έκφρασης, και θεβαιώνει την εξέχουσα θέση που κατέχει στην σύγχρονη κυπριακή λογοτεχνία.

‘Η έστω και γενική επισκόπηση του «Λυρικού Λόγου» δέν είναι δυνατή σε μία τόσο συνοπτική έκπομπή. Ένα μόνο σημειώνουμε έδω: πώς, έκτός από όλα τα άλλα, οί σελίδες του «Λυρικού Λόγου» μάς επιτρέπουν να παρακολουθήσωμε όλους τους σταθμούς τής ιστορίας του τόπου μας, τήν ψυχή του λαού μας και όλο τόν παλμό τών τελευταίων ανήσυχων χρόνων του νησιού μας.

Με τή γνωστή του λιτότητα και επιγραμματικότητα, αναπτύσσοντας και καθιερώνοντας τό ιδίωτοπο προσωπικό του ύφος, πού βλέπουμε σε παλαιότερες ποιητικές του πραγματοποιήσεις, ό Κώστας Μόντης έδωσε τή νέα του ποιητική συλλογή «Άγνωστώ Άνθρώπω». ‘Η ύπαρξιακή άγωνία του ανθρώπου σαν ξεχωριστό άτομου και σαν μονάδας ένός ευρύτερου συνόλου, διαποτίζει τήν ποίηση του Κώστα Μόντη. Τό νοσταλγικό ή τυραννικό παρελθόν, τό άγχώδες παρόν και τό αστάθμητο μέλλον, όλη ή άγωνία του κάθε ανθρώπου του καιρού μας, μετουσιώνεται σε ποίηση γεμάτη αίσθημα και ανθρωπιά, σταλμένη από άνθρωπο σε άνθρωπο, στον «Άγνωστο Άνθρωπο» τής ταλαιπωρημένης γής μας.

Οί στίχοι είναι σφικτά έπεξεργασμένοι, και τά ποιήματα, έκτός από λίγες εξαιρέσεις, είναι πολύ σύντομα, συχνά μονόστιχα ή δίστιχα, σαν επιγράμματα. Τά πρώτα ποιήματα θυμίζουν τήν καθαφική θεματογραφία και έκτέλεση, πιο κάτω όμως άνευρίσκομε τό καθαρά προσωπικό ύφος του ποιητή. Στο τέλος τής συλλογής αρκετά ποιήματα σε κυπριακή διάλεκτο, δείχνουν τες δυνατότητες πού έχει τό τοπικό μας ιδίωμα, χρησιμοποιημένο από δόκιμους ποιητές.

Άπό τους παλιότερους ποιητές μας ό Ξάνθος Λυσιώτης, μέσα σ’ ένα άνανεωμένο κλίμα ρομαντισμού και συμβολισμού, άνατρέχει, με τή συλλογή του «Άναδρομή», σε προηγούμενες ποιητικές στιγμές του και ζαναδουλεύει παλιούς λυρισμούς του μέσα από τήν ώριμότητα και τήν πείρα του χρόνου. ‘Ο χρόνος όμως, κουβαλώντας μαζί του και τή μοναξιά, αφήνει συχνά τόν ποιητή πίσω από κάποια τείχη, πού τόν χωρίζουν από όσους δέν μπορούν να τόν καταλάβουν. Κάποτε όμως τά τείχη αυτά τά διασπούν κάποια φωτεινά παράθυρα, πού ρίχνουν τό φώς τους και πέρα άκόμα από τό έσχατο σύνορο τής ανθρωπίνης ζωής.

Με τή συλλογή τής «Μπροστά στην Έρυθρά», ή Νάγια Ρούσου δίνει ένα πρωτότυπο για τήν Κύπρο ποιητικό παρόν. Μέσα από τό ποιητικό τής κλίμα του υπερρεαλι-

σμού, μέσα από τή συχνά σκοτεινή άτμόσφαιρα τών ποιημάτων, διαφαίνεται ή λαχτάρα τής ποιήτριας για ανθρωπιά, δικαιοσύνη και σωτηρία του ανθρώπου. Στην προσπάθειά της να μετριάσει, με κάποια εφρωνική διάθεση, τήν τραγικότητα τής ζωής, έντείνει περισσότερο τό ανθρώπινο δράμα. Κάποια έλπίδα και αισιοδοξία άναπαύεται κάπου κάπου επάνω σε άγαπημένα πρόσωπα. Τό λεξιλόγιο τής, κρώμα πολλών προελεύσεων, δίνει ιδίωτοπο τόνο στην ποίησή της.

Πλούσια θιώματα μετουσιωμένα σε στίχους μάς δίνει ό Νάσος φλόγας με τά ποιήματά του «Άντίλαλοι φωτεροί και πένηθιμοι». ‘Η συλλογή περιλαμβάνει ποιήματα παραδοσιακής και μοντέρνας τεχνολογίας. Στα τελευταία ό ποιητής έπιτυγχάνει περισσότερο με τήν αλήθεια του λόγου του και τή γνωσιότητα του αισθήματός του. ‘Ο Νάσος φλόγας βρίσκει μέσα στην περιοχή τής άγωνίας του καιρού μας κάνοντας πιο πολύ ποίηση τά προβλήματα πού τόν τυραννούν παρά τες καταστάσεις πού τόν έχουν χαροποιήσει. Μέσα από τό κατάντημα του σύγχρονου ανθρώπου ό ποιητής άνιχνεύει τό φώς, τήν αγάπη, τήν ειρήνη, χωρίς όμως να διαφαίνεται καθαρά ή έλπίδα και αισιοδοξία του για ό,τι όνειρεύεται και άναζητεί.

Στίχοι με πυκνό λυρισμό, συχνά έπιδεικτικοί συμπληρώσεων και επεκτάσεων, συνθέτουν τήν συλλογή του Παύλου Λεοντίου «Έπιμαρτυρία». ‘Ο ποιητής, τονίζοντας τήν αισιοδοξη διάθεση τής νέας γενιάς, προσθέτει στην κυπριακή ποίηση αξιόλογους ποιητικούς φθόγγους. ‘Ο Παύλος Λεοντίου, βλέποντας τά πράγματα όχι από τή μεριά τής φθοράς, αλλά από τή μεριά τής ζωντανής ζωής και τής συνεχούς προσπάθειας για δημιουργία, άδιαφορεί για τή γύρω του άδιαφορία, έτοιμος να αγωνιστή στο στίβο του ευγενικού μόχθου και του ύψηλου χρέους.

Με τό τρίτο του ποιητικό βιβλίο «Άλλ’ ίσως όχι», ό Θεοκλής Κουγιάλης εκφράζει μία δυσπιστία προς τά πάντα γύρω του. Μέσα του μεταφέρει μιάν έσωτερική πηληγή, έναν «σκοτωμένο», πού εκφράζεται με αίματα και φόνους. ‘Η ύπαρξιακή του άγωνία αποκορυφώνεται μπροστά στη δραματικότητα του ανθρώπινου ένστικτου τής αυτοσυντήρησης, του «σκοτώνω» και του «σκοτώνομαι». ‘Η γαλήνη, ή βεβαιότητα, ή αισιοδοξία, είναι για τόν ποιητή πράγματα πού απέχουν πολύ πίσω στο παρελθόν ή αποτελούν μακρινά μελλοντικά όνειρα.

Με έντελως πηγαίο λυρισμό, πού τόν διαπνέει θαθεία θρησκευτική πίστη, είναι γραμμένα τά τραγούδια τής ποιητικής συλλογής «Ψηλά οί καρδιές», τής Εφρνούλας Μιχαηλίδου, πού πέθανε στα μέσα του περασμένου χρόνου. Τά ποιήματα, γραμμένα στην παραδοσιακή μορφή τής στροφής και τής ρέμας, έχουν, έκτός από τήν θρησκευτική έμ-

πνευση, φυσιολατρεία, πατριδολατρική διάθεση και στοχασμό.

Από τις άλλες εκδόσεις της χρονιάς αναφέρουμε πρώτη τη φιλολογική μελέτη του ύφυπουργού Πατρόκλου Σταύρου «Ο Παλαμάς και η Κύπρος». Ο συγγραφέας, εκτός από την κυρίως μελέτη, παραθέτει συγκεντρωμένα όλα όσα έγραψε ο Παλαμάς σχετικά με την Κύπρο, καθώς και ανέκδοτες ή δημοσιευμένες επιστολές που ο ποιητής έστειλε κατά καιρούς σε Κυπρίους. Ίδιαίτερα προσέχει τον πατριωτικό παλμό, με τον οποίο ο Παλαμάς αντιμετώπισε κάθε τι το κυπριακό και την αγάπη με την οποία περιέβαλε το νησί μας. Το βιβλίο αποτελεί πολύτιμη εργασία γύρω από το θέμα Παλαμάς, και μαζί έθνική προσφορά, τόσο από την πλευρά της μορφής του ποιητή — που φωτίζεται από νέα άποψη — όσο και από την πλευρά του κυπριακού έλληνισμού.

Ο λαογράφος και έρευνήτης Νέαρχος Κληρίδης, πρόσθεσε στο πλουσιώτατο έργο του ένα νέο λαογραφικό βιβλίο, τον δεύτερο τόμο των «Κυπριακῶν Δημοτικῶν Τραγουδιῶν». Στις 200 περίπου σελίδες του βιβλίου συγκεντρώνονται, κάτω από σύντομα εισαγωγικά σημειώματα, ένας σημαντικός αριθμός δημοτικῶν τραγουδιῶν χωρισμένων σε έννια ενότητες. Πρὸς τὸ τέλος του βιβλίου ὁ συγγραφέας ἀφηγείται μὲ ἐλκυστικὴ ἀπλότητα, σὲ ἕνα ἐκτενὲς βιογραφικὸ σημεῖωμα, ὅλη του τὴ μακρόχρονη ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἄλλη πνευματικὴ δράση, πού τὸν κατατάσσει στὴν πρωτοπορία τῶν ἀνθρώπων πού μόρφωσαν τὴν κυπριακὴ νεότητα τῶν τελευταίων σαράντα χρόνων.

Στὸν τομέα τῶν περιοδικῶν ἐκδόσεων, τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος» συνέχισε καὶ στὰ 1968 κανονικὰ τὴν ἐκδόσή του. Στις 370 περίπου σελίδες του περιέλαβε πλούσια λογοτεχνικὴ ὕλη ἀπὸ τὴν κυπριακὴ, τὴν ἑλλαδικὴ καὶ τὴν ξένη πνευματικὴ δημιουργία. Τὰ περισσότερα κείμενα εἶναι γραμμένα ἀπὸ κύπριους λογοτέχνες, ὑπάρχει ὅμως καὶ σημαντικὴ συνεργασία ἑλλαδιτῶν λογοτεχνῶν.

Απὸ τὰ περιεχόμενα ξεχωρίζουμε τὰ δύο θεατρικὰ τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη (Παπαλεόντιος ὁ Πρωτομάρτυρας) καὶ «Τὸ καράβι Ἀρκάδι», τὰ δοκίμια τοῦ Ἀνδρέα Χριστοφίδη, τὶς «συναντήσεις κριτικῆς», δύο διπλὰ τεύχη ἀφιερωμένα ἀντίστοιχα στὸν Ζήωνα Πιρίδη καὶ στὴν Κρητικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1866, καὶ τὶς σελίδες τὶς ἀφιερωμένες στὴ Τσεχοσλοβακία. Μὲ τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ 1969 ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος» φτάνει στὸ ἑκατοστὸ τεῦχος της, καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ μεγάλη κατάκτηση.

Τὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ καί, κατὰ δεύτερο λόγο, ὁ ἑβδομαδιαῖος καὶ ἡμερήσιος τύπος, ἀποτελοῦν τὸ βασικὸ ἐκφραστικὸ ὄργανο τῶν λογοτεχνῶν μας, γιὰ τοὺς ὁποίους παρα-

μένει πάντα δυσεπίλυτο καὶ συχνότατα ἄλυτο τὸ πρόβλημα τῆς ἐκδόσης τῶν ἔργων τους. Ἦδη μέσα στὰ 1968 δύο τοῦλάχιστο ποιητικὲς συλλογὲς ἐκδόθηκαν πολυγραφημένες, ὑποδπλώνοντας ξανά τὴν ἀνάγκη τῆς κρατικῆς στοργῆς πρὸς τὸ λογοτεχνικὸ βιβλίο, ἀλλὰ καὶ τὸνίζοντας μαζί τὸν ζωντανὸ δημιουργικὸ ζήλο τῶν συγγραφέων μας.

Σὲ διπλὸ πανηγυρικὸ τόμο γιὰ τὰ ἔτη 1967—1968 κυκλοφόρησε ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ Πνευματικὸ Ὁμίλο Κύπρου ἡ ἐτήσια ἐκδόσή του «Φιλολογικὴ Κύπρος», μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν 20 χρόνων ἀπὸ τὴν ἴδρυση τοῦ Ὁμίλου. Ὁ τόμος, ἀφιερωμένος στὸν πρωτεργάτη τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ὁμίλου, ὑπουργὸ Παιδείας Κωνσταντῖνο Σπυριδάκι, ἀποτελεῖται ἀπὸ 278 σελίδες, στὶς ὁποῖες συνεργάζονται μὲ λογοτεχνικὰ κείμενα καὶ ἄλλες μελέτες, 28 κύριοι καὶ ὁ ἀκαδημαϊκὸς Ἡλίας Βενέζης.

Περιλαμβάνονται ποιήματα, διηγήματα, τὰ θεατρικὰ τῶν Κύπρου Χρυσάνθη («Ἀξιόθεα») καὶ Ἀντη Περνάρη («Τῆς τρίκας τὸ γεφύρι»), καὶ πολλὲς μελέτες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀναφέρονται στὸν Γλαῦκο Ἀλιθέρον. Ὁ τόμος περιλαμβάνει καὶ τὸ βιβλιογραφικὸ δελτίο τῶν κυπριακῶν ἐκδόσεων τοῦ 1966 ἀπὸ τὸν Κώστα Στεφάνου, καθὼς καὶ προσάρτημα ἀπὸ 122 σελίδες, πού περιέχει λεπτομερὲς εὔρετήριο τοῦ περιοδικοῦ «Κυπριακὰ Γράμματα», καταρτισμένο ἀπὸ τὸν βιβλιοθηκάρου τῆς Βιβλιοθήκης φανερωμένης Ἀνδρέα Λοῖ.

Μὲ πολλὲς ἀνσυχίες στὴν περιοχὴ τῆς σύγχρονης σκέψης καὶ λογοτεχνίας συνέχισε τὴν ἐκδόσή του καὶ ὁ «Κρίκος», περιοδικὸ μίᾶς ὁμάδας νέων λογοτεχνῶν. Χωρὶς νὰ ἔχη ἀκόμα πραγματοποιήσει τοὺς στόχους του, παρουσίασε στὶς σελίδες του ἀρκετοὺς νέους, πού ἔχουν μεγάλα περιθώρια νὰ ἐξελιχθοῦν καὶ νὰ ἀναδειχθοῦν.

Ἄν καὶ δὲν ἀνήκουν στὴν περιοχὴ τῆς Λογοτεχνίας, ἀναφέρουμε καὶ τὶς ἀκόλουθες περιοδικὲς ἐκδόσεις:

Τὸ περιοδικὸ «Κυπριακὴ Ἐκπαίδευσις», ὄργανο τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ἐκδόθηκε σὲ 4 τεύχη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ τελευταῖο στὴ μνήμη Διαγόρα Νικολαΐδη. Ἀπὸ τὰ περιεχόμενα ἀναφέρομε τὴ «Συνοπτικὴ Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», τοῦ Ἀντη Περνάρη, μὲ εἰδικὴ ἀναφορά στὴν Κύπρο.

Μὲ συνεργασία δεκαπέντε καθηγητῶν τοῦ σχολείου κυκλοφόρησε τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ «Δελτίου τῶν Καθηγητῶν τοῦ Παγκυπριοῦ Γυμνασίου». Ἡ ἐκδόση τοῦ δελτίου ἔχει διπλὴ σημασία. Ἀπὸ τὴ μιά διασώζει ἐργασία πού συνήθως μένει ἀγνωστὴ καὶ χάνεται, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὑποδεικνύει πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις τὶς πνευματικὲς ἐνασχολήσεις τῶν καθηγητῶν πέρα ἀπὸ τὸ τυπικὸ διδακτικὸ τους ἔργο. Θὰ

ἦταν πολὺ σημαντικό ἂν παρεχόταν καὶ σὲ ἄλλα γυμνάσια τῆς Κύπρου ἢ δυνατότητα νὰ συγκεντρῶνουν σὲ ἀνάλογα δελτία τὴν ἀντίστοιχη δημιουργία τοῦ προσωπικοῦ τους.

Τέλος κάνομε ἀναφορὰ στὸ «Δελτίον τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων φιλολόγων Κύπρου «Στασίνο», με σημαντικὲς φιλολογικὲς μελέτες, τὸ «Δελτίον τῆς ΟΕΛΜΕΚ», τὸ «Δελτίον τοῦ Ἐπιστημονικοῦ καὶ φιλολογικοῦ Συλλόγου Ἄμμοχώστου» καὶ τὴν «Ἐπετηρίδα τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου».

Τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τῆς Κύπρου, με τὴν ποικιλία καὶ τὴν ποιότητα τῶν ἔργων του, βελτιώνεται πῶς ὁ ἀπομακρυσμένος αὐτὸς ἑλληνικὸς τόπος, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα πνευματικὰ κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ τοῦτο προδικάζει πῶς, παρ' ὅλες τὶς ποικίλες ἀντιξοότητες, πρέπει νὰ περιμενοῦμε μέσα στὸν καινούριο χρόνον περισσότερον καὶ πολὺ ἀρτιότερα λογοτεχνικὰ ἔργα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΟΥΚΑΣ

ΑΚΟΜΑ ΕΝΑΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Δὲν πρέπει νὰ μείνει ἀμνημόνευτος ἓνας ἄλλος Κύπριος, ὀρθότατος προδρομος τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν, ὁ Γεώργιος Λουκάς. Αὐτὸς δούλεψε λαογραφικὰ στὴν περιοχή τῆς Πάφου καὶ συγκέντρωσε πλουσιώτατο καὶ πολυτιμώτατο γλωσσικὸ καὶ λαογραφικὸ ὕλικό, ποὺ τὸ παρουσίασε, σχεδὸν δέκα χρόνια ὕστερα ἀπ' τοὺς ἄλλους, στὴν ἀρχὴ τῆς «Ἐφημερίδα τῶν Φιλομαθῶν» τοῦ 1865, 1866 καὶ 1867 καὶ ὕστερα τὸ συγκέντρωσε σὲ 4 φυλλάδια, τυπωμένα στὴ Λεμεσό (Α' 1898, Β' καὶ Γ' 1899 καὶ Δ' 1900, βλ. Ν. Γ. Κυριαζῆ: Κυπριακὴ Βιβλιογραφία. Ἐν Λάρνακι, 1935, σελ. 104 καὶ 116) με τὸν τίτλο: «Λεξιλόγιον τῆς λαλουμένης γλώσσης τῶν Κυπρίων». Παρουσιάζοντας τὴν ἐπιβλητικὴν σέ ὄγκο καὶ σὲ πλοῦτο ἐργασία του ἀπ' τὶς στήλες τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Φιλομαθῶν», ὁ «Κυπριόφιλος» (δικὸ του τὸ ἐπίθετο) διευθυντῆς τῆς φαινότατος λόγιος Δ. Πανταζῆς, ἐτόνισεν τὴν ἀνάγκη τῆς γρήγορης ἐκδόσεως καὶ τῶν ἄλλων τόμων τῶν «Κυπριακῶν» τοῦ Σακελλαρίου καὶ παράλληλα ἔκανε λόγο γιὰ τὴν ἐργασία τοῦ Σολ. Μ. Σαλουμίδη, ὅπου μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ὁ Κύπριος αὐτὸς λόγιος, «συντάξας ἐπεξεργάζεται πλούσιον γλωσσά-

ριον Κυπριακῶν λέξεων. Ἐξ ὀλίγων δὲ γλωσσολογικῶν σημειώσεων αὐτοῦ εἰς διαφόρους δημοσιευθεῖσας ἐν ἐφημερίσιν, ἀξιολόγους διατριβάς του, εἰκάζομεν ὅτι τὸ προκείμενον ἔργον του θὰ εἶναι σπουδαῖον, διότι φαίνεται, ὅτι δὲν περιορίζεται μόνον εἰς ἀπλῆν ἐξήγησιν τῆς ἐκάστης τῶν λέξεων σημασίας, ἀλλὰ καὶ διὰ περεκβολῶν καὶ ἐπιστάσεων ἐκφέρει τὰς σχέσεις τῶν τύπων αὐτῶν πρὸς τοὺς τῆς καθόλου γραμματικῆς καὶ εὐκαιρῶς παρενεῖρει ποικίλας σημειώσεις περὶ ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῆς αὐτοῦ πατρίδος». Στὰ 1875 ὁ Σαλουμίδης ἐθγαλε σὲ ἀθηναϊκὴ ἐκδοσὴ τὴν ἀρχαιολογικὴ μελέτη «Ἐπιστολαὶ τῆς Κύπρου» (βλ. Ν. Γ. Κυριαζῆ, ὁ. π., σελ. 181). Πότε πέθανε καὶ τί ἐγένετο ἡ λαογραφικὴ ἐργασία του δὲν ἐξακρίβωσα ἀκόμα. Στὸν προαναφερθέντα πρόλογο τοῦ Πανταζῆ, ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν «Ἐφημερίδα Φιλομαθῶν» (II' 1865, σελ. 705-706) ἀκολουθεῖ σύντομο, ἀλλὰ ἐμπνευσμένο ἀπ' τὴν ἐθνικότητα τοῦ ἔργου του, γράμμα τοῦ Γ. Λουκά, καὶ ἀκολουθεῖ σὲ πολλὰς συνέχειας ἡ πολυτίμη ἐργασία του, ὅπου δημοσιεύονται καὶ Κυπριακὰ τραγούδια, αἰνίγματα κλπ.

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΧΑΔΙ

(Δ ι ή γ η μ α)

—Ντάγκ!... Ντάγκ!... Ντάγκ - ντάγκ - ντάγκ!... Ντάγκ!... Ντάγκ!... Ντάγκ - ντάγκ - ντάγκ!...

Οί χτύποι τῆς καμπάνας ἀνακατεύονταν μὲ τὰ οὐρλιαχτά τοῦ ἀνέμου κ' ἀποτελοῦσαν μίαν ἀλλόκοτη συγχορδία ποῦ τὴν τόνιζε ποῦ καὶ ποῦ κανένα ἀλόχτισμα σκυλοῦ.

Ἡ κυρὰ-Εὐδοκία ξύπνησε ἀπ' τὸν ἀνάλαφρο ὕπνο της. Ἀνασήκωσε τὰ βαρεῖα σκεπάσματα ποῦ τῆς μισοσκέπαζαν τὸ πρόσωπο, ἔτοιμη νὰ σηκωθῆ, μὰ ἡ ψύχρα ποῦ καιροφυλαχτοῦσε μέσ' στὸ σκοτάδι τῆς κάμαρας τὴν ἀρπαξε ἀπ' τὰ μισόγυμνα στήθια. Ξανακουκουλώθηκε, μὰ ἡ κίνηση ἦταν ἐνστιχτώδικη. Δὲν εἶχε σκοπὸ ν' ἀφήσῃ τὴν θαλπωρὴ τοῦ κρεββατιοῦ νὰ τὴν κήσῃ. Οἱ καμπάνες τὴν καλοῦσαν ἐπιταχτικά νὰ σηκωθῆ, νὰ πᾶ στὴν ἐκκλησιά σὰν καλὴ χριστιανή, νὰ παρακολουθήσῃ τὴν λειτουργία, νὰ κοινωνήσῃ. Ἦταν Χριστοῦ-γεννα.

Ἐκανε μιὰ ἡρωϊκὴ προσπάθεια καὶ πετάχτηκε ἀπ' τὸ κρεβάτι. Ἄναψε τὸ φῶς. Ντύθηκε. Ὁ γέρος της ἀντίκρου, στὸ δικό του κρεβάτι, κοιμόταν μακάρια. Ψιλορουχάλιζε. Τὸν κύτταξε μὲ στοργὴ καὶ πάσχιζε νὰ μὴ τὸν ξυπνήσῃ. Ἦταν ἄρρωστος. Μᾶλλον ἐξασθενημένος. Πῆρε τὸν κατήφορο τελευταία. Καί-μένε γέρο!

Ἄναψε τὴ σόμπα τοῦ πετρελαίου νὰ ζεσταθῆ ἡ κάμαρα. Νὰ κἀνὴ ζέστη καὶ γιὰ τὸ γέρο ἂν θέλῃ νὰ σηκωθῆ γιὰ ἀνάγκη του, σὰν ἐκεῖνη θάλειπε στὴν ἐκκλησιά.

Σὰν ἦταν ἔτοιμη νὰ ξεκινήσῃ στάθηκε λίγο πάνω ἀπ' τὸ προσκέφαλό του καὶ τὸν κύτταξε πάλι μὲ στοργὴ. Κεῖνος ἀνακουνήθηκε στὸν ὕπνο του κ' ἡ γορὰ ἔσπευσε νὰ ξομακρύνῃ νὰ μὴ τὸν ξυπνήσῃ. Ὁ γέρος ὅμως μ' ἓνα βουερό ρουχαλιτὸ ξύπνησε κ' ἄνοιξε τὰ μάτια. Τὴν εἶδε ποῦ ἄνοιγε τὴν πόρτα νὰ βγῆ.

—Εὐδοκία!...

—Ξύπνησες;... Εἶναι νύχτα ἀκόμη. Κοιμήσου!...

—Πᾶς στὴν ἐκκλησία.... Θέλω νὰ πᾶω καὶ γώ!...

—Τρελλάθηκες.... Εἶσαι ἄρρωστος. Δὲν ἄ-

κοῦς τὶ χαλασμοὶ κόσμου εἶναι ἔξω; Ποῦ μορφεῖς ἐσὺ νὰ βγῆς μὲ τέτοιο καιρό!...

Ὁ γέρος ἔκανε μορφασμὸ δυσαρέσκειας καὶ κατσούφιασε. Κεῖνη τὸν πλησίασε καὶ τοῦ χᾶιδεψε τὸ πρόσωπο.

—Μετάλαβες τὴν Κυριακὴ. Μακάρι νὰ μποροῦσες καὶ θὰ σὲ πῆγαινα. Μὰ μ' αὐτὸ τὸ κρύο καὶ τὸν ἄνεμο σίγουρα θ' ἀρρωστήσῃς γιὰ καλὰ. Κοιμήσου!...

Καὶ βγῆκε. Ὁ γέρος ὑπόκνυε στὴ μοῖρα του καὶ πάσχιζε νὰ ξανακοιμηθῆ. Μὰ δὲν μποροῦσε. Τὸ οὐρλιαχτὸ τοῦ ἀνέμου τοῦκανε τὰ μάτια νὰ μένουν ἀνοιχτά καὶ νὰ πασκίζον νὰ τρυπήσουνε τὸ σκοτάδι. Τᾶκλεισε στριφογυρίζοντας μὲς στὸ στρώμα, μὰ τοῦ κάκου. Κεῖνα ἀνοίγανε μόνα τους καὶ σὰν νὰ τὸν ἀπόδιωχνε ὁ τοῖχος καὶ βρισκόταν πάντα γυρισμένος κατὰ τὴν κάμαρα.

Μέσα στὸ σκοτάδι ποῦ τὸ ἀχνόκοβε κάπως ἡ ἀνάλαφρη ἀνταύγεια τῆς θεομάστρας, θαμποάσπριζαν τὰ σεντόνια τοῦ ξέστρωτου κρεββατιοῦ τῆς γυναίκας του. Πόσα χρόνια εἶχε νὰ κουκουλωθῆ στὸ πλάι της! Ἀχνογέλασε πικρά. Ἀπὸ τότε — πᾶνε χρόνια τώρα — ποῦ κείνη ἀρρώστησε καὶ τοῦ ἐπέμεινε, κ' αὐτὸς δέχτηκε, νὰ κοιμάται πιά σὲ ξεχωριστὸ κρεβάτι, πολλὲς φορὲς, πρὸ πάντων μέσα στὸ κρύο τοῦ χειμῶνα, πεθύμησε νὰ ξαπλώσῃ πλάι της, νὸ νοιώσῃ τὴ ζέστα τοῦ κορμοῦ της, νὰ δοκιμάσῃ τὸ χᾶδι της, ἄς εἶναι τὸ γεροντικὸ της χᾶδι, μὰ δὲν τόλμησε νὰ τὸ ζητήσῃ. Μιὰ συστολὴ ἔπινγε πάντα τὴν ἐπιθυμία του. Καὶ κείνη δὲν τοῦδωσε ποτὲ τὸ θάρρος.

Ἀνασήκωσε δειλὰ-δειλὰ τὰ ρούχα ἀπὸ πάνω του. Ἡ σόμπα κάπως ζέστανε τὴν κάμαρα, μὰ ἦταν πολὺ εὐρύχωρη γιὰ νὰ τὴν πιάσῃ ἡ ζέστα γιὰ καλὰ. Ὡστόσο ἐπέμεινε νὰ σηκωθῆ καὶ σὰν ἐσοκεπάστηκε ὀλοτελα ἔννοιωσε μιὰνάταρσιχίλα νὰ τοῦ διαπερνᾷ τὸ κορμί. Μὲ δυσκολία κατέθηκε ἀπ' τὸ χαμηλὸ κρεβάτι. Ὁ διακόπτης ποῦ ἠλεκτρικῶς ἦταν κοντὰ στὴν πόρτα, κ' ὄσπου νὰ τὸν φτάσῃ στὴν ἀνάλαφρη ἀνταύγεια τῆς σόμπας κόντεψε δυὸ φορὲς νὰ πέσῃ. Τὰ πόδια του δὲν τὸν σηκῶναν. Τέλος ἄναψε τὸ ἠλεκτρικὸ καὶ γύρισε

στό κρεβάτι του με χίλιες προφύλαξεις. Σ' αν κατάφερε να ξεπλώσει ξανά ένοιωσε να πνιγεται. Σ' αν ή καρδιά του νάθελε να σταματήσει. Τρομοκρατήθηκε.

—Θεέ μου!... Ός αὐτοῦ κατάντησα λοιπόν; Μὰ στ' ἀλήθεια ἔφτασα στὰ τελευταία μου;

Σιγά-σιγά ὡστόσο συνήλθε, μὰ μιά ἀδιόρατη θλίψη καταστάλαξε στή ψυχή του.

—Λίγα εἶναι τὰ ψωμιά μου!... σκέφτηκε. Κι' ἡ ἀδιόρατη θλίψη συμπυκνώθηκε καὶ τοῦ σχημάτισε ἕνα κουβάρι στὸν λαϊμό.

Μὲ μάτια μισόθαμπα ἔρριξε μιά κυκλική ματιά στὴν κάμαρα. Ἡ δεξιά πόρτα ἔβγαζε στὴν τραπεζαρία κι' ἡ ἀριστερή στὴ σάλα. Μὲ τὸ μυαλό του ἔκανε ἕνα γύρο τοῦ σπιτιοῦ, ὕστερα πλανήθηκε στὸν κήπο μὲ τὰ ἄνθη του, μὲ τὰ δέντρα του. Ἦταν ὁμορφο καὶ βολικό τὸ σπίτι του κι' ἔνοιωσε πάντα του τὴν πὸ μεγάλη εὐχαρίστηση νὰ βρίσκεται στὴ θαλωρὴ του ὕστερα ἀπ' τὴν κοπιαστική δουλειὰ καὶ τὶς σκοτούρες τοῦ μαγαζιοῦ. Ἐβρισκε τὴ θαλωρὴ τοῦ σπιτιοῦ. Καὶ τὴ θαλωρὴ τῆς οἰκογένειας. Καὶ τὴ στοργὴ καὶ τὴν ἀγάπη. Ἄγια γυναίκα ἡ Εὐδοκία. Τοῦ γέμιζε τὸ σπίτι. Τοῦ γέμιζε τὴ ζωὴ του, τοῦ γέμιζε τὴν ψυχὴ του.

—Ἄς ἔχῃ τὴν εὐχὴ μου!... Ὁ Θεὸς ἂς μοῦ κόβῃ μέρες καὶ νὰ τῆς χαρῖξῃ χρόνια!... Ἄγια γυναίκα!...

Καὶ τὰ παιδιά;... Στὴ σκέψη τῶν παιδιῶν βαρυνθῆκε πάλι. Πάντα συλλογιζόταν τὰ παιδιά του. Δὲν τ' ἀβγαζε ποτὲ ἀπὸ τὸ νοῦ του, προπάντων ἀπὸ τότε ποὺ παρᾶτησε τὸ μαγαζὶ μὴ μπορώντας πὰ γὰ δουλεῖν, καὶ συμμαζεύτηκε σπίτι του. Καὶ πολλές φορὲς τοῦρθε ἡ μικρὴ σκέψη πὸς φτιάχνει κανεὶς παιδιά, θυσιάζεται γι' αὐτά, πονεῖ, ὑποφέρει, βέβαια τὰ χαίρεται κάμποσα χρόνια, κι' ὕστερα... σ' αν τὰ χελιδόνια ποὺ κάνουν φτερά καὶ μετὰ πετοῦν, φεύγουν, κάνουν τὶς δικῆς τους φωλιές, μακριὰ, μακριὰ...

Ἄχ, ἡ γλύκα τῆς ἐποχῆς ποὺ ἦταν τὸ σπίτι γεμάτο παιδιά! Τί εὐτυχία ἀνείπωτη ἦταν ἐκεῖνη! Κι' ὅμως δὲν ἔνοιωσε τότε τί πολὺτιμο θησαυρὸ κρατοῦσε στὰ χέρια του κι' οὔτε εἶχε συλλογιστῆ πὸς κάποτε μπορούσε νὰ τὸν χάσει. Κι' ὅμως τὸν ἔχασε! Τὶς κόρες τὶς πάντρεψε, τ' ἀγόρια ξενιτευτήκανε, παντρεφτήκανε κι' αὐτά... σχεδὸν σ' αν νὰ μὴν ὑπῆρχαν. Μὰ κι' οἱ γαμπροὶ του ἕνας-ἕνας τοῦπαιρναν τὶς κόρες του καὶ τὰ ἔγγονάκια του καὶ τρα-

βοῦσαν γι' ἄλλου, ὅπου θὰ βροῖκανε καλύτερη ζήση. Καὶ τοὺς ἀφήσανε μονάχους τους, δὴ ξερὰ κορμιά, γερασμένα, ἔρημα. Τί κι' ἂν ἔχουνται στὴ χάση καὶ στὴ φέξη νὰ τοὺς βλέπουν, τί κι' ἂν τοὺς γράφουν κάθε τόσο κανένα σύντομο γράμμα, τί κι' ἂν ἔξερουν πὸς ζοῦν καὶ περνοῦνε καλά, τί μ' αὐτό, τί σημασία ἔχουν ὅλα τούτα!...

Καὶ συλλογίστηκε πὸς θάταν ἂν εἶχε συγκεντρωμένη ὅλη τὴ φαμίλια τριγύρω του: παιδιά, νύφες, γαμπροὺς, ἔγγονα! Θὰ γέμιζε τὸ σπίτι! Καὶ σ' αν σήμερα, σ' αν τέτοια γιορτὴ, τί ὑπέροχα ποὺ θὰ περνοῦσαν! Θ' ἄνοιωθε ἀνημποριά, ἀδυναμία; Θὰ τολμοῦσε νὰ τὸν πλησιάσει ὁ Χάρος; Μὰ σ' αὐτὴ τὴν ἔρημιά...

Ἐβγαλε βαθὺ ἀναστεναγμό. Βουρκώσανε τὰ μάτια του. Γιατί ν' ἂν ἔτσι ἡ ζωὴ; Γιατί νὰ κομματιάζονται ἔτσι οἱ φαμελιές καὶ νὰ σκοποῦνται στοὺς τέσσερεις ἀνέμους; Γιατί τὰ παιδιά ν' ἀφήνουν τοὺς γονιοὺς τους μόνους κι' ἔρημους; Πάλι βαρειαναστέναξε κι' ἀπ' τὰ βουρκωμένα μάτια του κύλισαν δύο στάλες.

Πάσκιζε νὰ φέρῃ τὰ παιδιά στὴ θύμησή του. Μὰ σ' αν μεγάλους δὲν μπορούσε νὰ τοὺς φαντασθῆ — καὶ δὲν ἤθελε. Ἡ φαντασία του σ' αν νὰ τὸν ἐξεσπερνόνησε μὲ ὀρμὴ πίσω πολὺ πίσω, τότε ποὺ τὰ παιδιά ἦσαν μικρά. Ἄλλα πηγαῖναν σχολεῖο, ἄλλα ἀκόμα πὸ μικρά. Ἐξὴ ὅλα-ὅλα. Τέσσερα ἀγόρια, δὴ κορίτσια.

Ὅστόσο οἱ θύμησες ἦσαν τόσες πολλὲς κι' ὄλες μαζί κι' ἀπανωτὲς χυμῆξαν ποιά νὰ πρωτοβγῆ στὴν ἐπιφάνεια, ποὺ δὲν κατάφερε νὰ συλλάβῃ ὀλοκληρωμένες εἰκόνες, μὰ μονάχα εἰκόνες τῆς στιγμῆς κι' αὐτὲς χωρὶς καμιά συνέχεια κι' εἰκόμο, χιλιοκομματιασμένες. Νὰ τὰ κορίτσια του ποὺ πᾶνε σχολεῖο πιασμένα χέρι-χέρι κι' αὐτὸς τὰ παρακολουθεῖ ἀπ' τὴν πόρτα τοῦ μαγαζιοῦ του προσέχοντας μὴ τὶς χτυπήσῃ κανένα αὐτοκίνητο. Ὁ γυιὸς του ὁ μεγάλος ποὺ πάει γυμνάσιο βοηθᾷ τὸ μικρὸ στὴν ἀριθμητική, μὰ θυμώνει εὐκολα κι' ὁ μικρὸς μπηγνὲ τὰ κλάματα. Ἐνας περίπατος στὸ χωράφι μὲ μιά ὄραία χειμωνιάτικη λιακάδα, νὰ δοῦνε πὸς βλάστησε τὸ σιτάρι καὶ τὸ φαγητὸ χάμω στὸ πράσινο χορτάρι. Ἡ κοῦνια ποῦφτιαζε στὸ δροῦ ποὺ βρισκόταν τότε στὴν ἄκρη πῆς πίσω ἀδῆς καὶ τὰ τσακώματα τῶν παιδιῶν ποῖο νὰ πρωτοκουνηθῆ. Κι' ἄλλες, κι' ἄλλες!... Θύμησες γλυκιές, θύμησες λαχταριστές, φαντασίες ὄνειροπλαστες ποὺ τὶς ἤθελε

πραγματικές, τωρινές, νάταν τρόπος νάνα ξανά νέος, γερός, και νάχη τὰ παιδιά του γύρω του μικρά. "Ας είναι και με τις αρρώστειες τους, δε είναι και με τους καυγάδες τους, δε είναι και με τὰ ξεοδά τους και με τὰ βάσανά τους και με τις αγωνίες τους και με τις φασαρίες τους και με τις φωνές τους και με τὰ κλάματά τους!

Κουράστηκε τὸ μυαλό του. Ἐκλεισε τὸν διακόπτη τῶν ἀναμνήσεων, ἄνοιξε τὰ μάτια του και τὰ περίφερε ἕνα γύρο στὸ φωτισμένο δωμάτιο, και νὰ μὰ. ὀλοκληρωμένη εικόνα πὸν τοῦθε ἀναπάντεχα και τὸν ἔκανε νὰ σικρήσει φέροντάς του μὰ ἀνάλαφρη λιγοθυμιά πὸν πρὸς στιγμή τὸν τρώμαξε. Ἡ εικόνα ὅμως ἦταν ἐπίμονη κ' αὐτὸς ἔκλεισε τὰ μάτια γιὰ νὰ τὴν ἀπολαύση πὸ καλά.

Χριστούγεννα. Καιρὸς βροχεὸς. Ἡ βροχή δέρνει ἀλύπητα τὰ τζάμια τῶν παραθυριῶν. Κι' ἡ καρδιά του σικρτάει ἀπὸ χαρὰ γιατί ἡ χρονιά προμηνύεται καλή γιὰ τὰ σπαρτά. Κι' ἔχει σπείρει κάμποσα. Στὴ μεγάλη σαλοτραπεζαρία ἡ σόμπα καίει και τὰ ξύλα μέσα τριζοβολοῦν σκορπώντας μὰ γλυκεῖα ζεστασιά σ' ὄλο τὸ δωμάτιο. Ἡ εὐδοκία ἐτοιμάζει τὸ τραπέζι. Τὴν βοηθάει ἡ κόρη τους ἡ μεγάλη φορόντας τὴν ἄσπρη της ποδίτσα. Ἄπ' τὴν ἀνοιχτὴ πόρτα τῆς κουζίνας σκορπιέται ἡ γαργαλιστὴ μυρωδιά τῆς παραγεμιστῆς γαλοπούλας.

Ἡ μικρὴ του κόρη κάθεται στὸ χαλί και παίξει με τὴν κούκλα της, ἐνῶ ὁ μικρὸς Γιωργάκης πασάξει νὸ χορέψη τὸ γατί μὰ δὲν τὸ καταφέρνει και γκρινιάζει μαζί του. Παρέκει ὁ Δῆμος διαβάξει τὰ παραμῦθια του ὅπως πάντα, ὀλότελα ἀδιάφορος γιὰ ὅτι συμβαίνει γύρω του. Κι' αὐτὸς, με τοὺς δυὸ μεγαλύτερούς του γιοὺς μαστοφεύουν με σανίδες και καρφιά, πασάξοντας νὰ σκαρώσουν ἕνα κλουβί γιὰ τὰ παπαγάλια πὸν τοὺς ὑποσχέθηκε νὰ τοὺς ἀγοράση.

Ποῦ και ποῦ ἄφηνε τὸ κάρφωμα κ' ἀγκάλιαζε με τὴ ματιά του ὄλη τὴ γύρω σκηνὴ κ' ἡ καρδιά του ἀναγάλιαζε. "Ὅλα ἀποπνέανε μὰ εὐτυχία ἀνείπωτη. Συναισθανόταν πὸς ὅλα τὰ γύρω του, ζωντανὰ και ἄψυχα, τὸν εἶχανε θεὸ και προστάτη, ὅλα τὰ γύρω του, ζωντανὰ και ἄψυχα ἀποπνέανε ἀγάπη και στοργὴ πὸν ἀναδίνονταν σὰν θυμιάμα και τὸν περιέζωνε μεταρσιώνοντάς τον. Κι' ἡ ζεστασιά

τῆς σόμπας, κ' ἡ βροχὴ πὸν ἔδερνε τὰ τζάμια, κ' ἡ ἀχνιστὴ και μυρωδάτη γαλοπούλα πὸν θὰ γευτόταν σὲ λίγο, κ' ἡ μέρα πὸν ἴτανε, ὅλα, ὅλα, τὸν γέμιζαν εὐτυχία!

Ὁ λυγμὸς πὸν τὸν ἔπνιξε ἦταν ἠχερός. Λιγοψύχισε πάλι και πάλειπε ἀπεγνωσμένα νὰ συνέλθη. Και σὰν τὸ κατάφερε, γκρεμιστήκαν ὅλα γύρω του, γκρεμιστήκαν ὅλα μέσα του, τάννοιωθε ὅλα στάχτη κ' ἐρείπια. Και τὴ ζωὴ του χωρὶς νόημα, τελειωμένη, ἀχρηστη. "Ἐχει παιδιά; "Ἐχει. Κάπου εἶναι. Και τὴν εὐτυχία ποῦνοιωθε κάποτε αὐτὸς γιὰ δαῦτα τὴν νοιόθανε τώρα αὐτὰ γιὰ τὰ δικά τους παιδιά. Κι' ἡ μέρα τούτη εἶναι γιὰ κείνους μέρα χαρᾶς κ' εὐδαιμονίας. Και μέσα στὸ πέλαγο τῆς τέτοιας εὐτυχίας τους ποῦ νὰ βρεθῆ μὰ στάλα θύμησης γιὰ τοὺς δυὸ ἀπορριξιμοὺς γέρους, τὰ δυὸ ξερὰ κορμά, πὸν πασάξανε μάτια νὰ συντηρήσουν μὰ μικρὴ φλογίτσα μέσα στὴν ἀπέραντη παγωνιά τῆς τελειωμένης ζωῆς τους.

***

Μὰ μικρὴ φλογίτσα! "Ας εἶναι κ' αὐτὴ! Ἐρριξε πάλι τὴ ματιά του στὸ ξέστρωτο κρεβάτι τῆς γρηᾶς του κ' ἡ ψυχὴ του γέμισε συγκίνηση, ξεχείλισε ἀπὸ στοργὴ. Εὐτυχῶς πὸν ἔχει τὴ γρηᾶ του, τὴν καλὴ του τὴ γρηούλα, τὴν πιστὴ του σητροφόισσα. Δὲν πειράζει ἂν τοῦ λείπουν ὅλα τ' ἄλλα. "Ας ἔχει δόξα ὁ Θεὸς πὸν τοῦ τὴν φύλαξε γερὴ, ἀποκούμπι ἀγάπης και στοργῆς σ' ἀνήμπορα γερατειά του. "Αν τοῦ ἔλειπε κ' αὐτὴ... Στὴν ἀπλή σκέψη ἔνοιωσε σύγκρου.

Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἔμπαινε τώρα ἀπ' τὰ κλειστὰ παντζούρια και σμιγόταν με τὸ ἠλεκτρικὸ φῶς ξασπρίζοντας το. Κυττάζοντας ὀλόένα τὸ κρεβάτι τῆς γυναικίας του ἔνοιωσε σιγά-σιγά νὰ τὸν συνεπαίρνη μὰ παράξενη λαχτάρα. "Ἦθελε νὰ σηκωθῆ και νὰ πάη νὰ κυλιστῆ μέσα στὰ ἄσπρα σεντόνια, νὰ κουκουλωθῆ κάτω ἀπ' τὰ ζεστὰ χράμια. Τὸ σκέφτηκε στὴν ἀρχὴ σὰν ἄστειο, μὰ ἀναδεύοντάς το στὸ μυαλό του τοῦ γέννηκε ζωηρὴ ἐπιθυμία. Πρὸς στιγμή ἔκανε νὰ σηκωθῆ, νὰ ικανοποιήση τὴν ἐπιθυμία του. Μ' ἂν ἐρχόταν ξαφνικὰ ἐκείνη και τὸν ἔβρισκε μες στὸ στρώμα της;

Ἡ σκέψη αὐτὴ τὸν συγκράτησε. Ἐνοιωσε ὀστόσο θλίψη πὸν πεθυμοῦσε τόσο πολὺ κάτι πὸν δὲν τῶβρισκε πραγματοποιήσιμο. Ἀλήθεια πόσο θὰ γελοιοποιεῖτο ἂν τὸν τσάκωνε! Θᾶ-

μπηγε τὰ χάχανα. «Γέρο, ξαναμωράθηκες!» θὰ τοῦλεγε. Καί κεινος θὰ ξεροκοκίνιζε σὺν ντροπαλὸς ἐρωτευμένος! «Ὅλα τοῦτα εἶναι καμώματα τῆς μοναξιάς καὶ τῆς ζέστης!» συλλογίστηκε καὶ γέλασε ἀνάλαφρα.

«Τί τὰ θές ὄλ' αὐτά!» συνέχισε τὴ σκέψη του. «Τώρα θάρθη ἡ γρηά σου, θὰ μαγειρέψη τὴν κόττα, θὰ φτιάξη τὴ σοῦπα τὴν αὐγολέμονη, θὰ καθήσουμε οἱ δύο μας στὸ τραπέζι σὺν πιτσουνάκια, θὰ φᾶμε, θὰ πιούμε καὶ τὸ κρασάκι μας! Καὶ θὰ πιάσουμε τὴν κουβεντούλα μας, θὰ μοῦ διηγηθῆ τί εἶδε καὶ τί ἄκουσε στὴν ἐκκλησιά καὶ θὰ κουτσομπολέψουμε καὶ λιγάκι! Τί ἄλλο θέλω!...»

Κι' ἡ καρδιά του ζεστάθηκε. Ὅστος ἄρχισε ν' ἀδημονῆ πὺν ἡ γρηά του ἀργούσε νάρθη. Κι' αὐτὲς οἱ λειτουργίες πόσο ἀργοῦν νὰ τελειώσουν! Κι' ὅσο νὰ μεταλάβη τόσος κόσμος! Κι' ἂν ἐκεῖνη μείνη πίσω-πίσω ὄσπου νάρθη ἡ σειρά της; Τελευταία θὰ μείνη! Ξέρει τὸ σύστημά της! Ὅλο καὶ δίνει τὴ σειρά της στίς ἄλλες. Ἀκόμα καὶ στίς πιὸ νέες της!

Ὁ καιρὸς τοῦ ἔμενε ἄδειος. Δὲν μπορούσε νὰ τὸν γεμίσει εὐχολὰ τώρα. Οἱ σκέψεις κι' οἱ συλλογισμοὶ τὸν κουράσανε. Κι' ἄρχισε νὰ κυττάξῃ ξανά τὸ ἄδειο στρώμα. Τούτη τὴ φορὰ ὅμως πιὸ ἐπιμόνα γιὰ νὰ γεμίξῃ ἡ ὥρα. Ἦταν ἓνα κύτταγμα χωρὶς σκοπὸ, χωρὶς περιεχόμενο. Ἀγάλι-ἀγάλι ὅμως κι' ἀνεπαίσθητα σὺν νάρχισε τὸ ἀτημέλητο στρώμα νὰ ζωντανεύη, νὰ παίρῃ ζωὴ. Μιά καὶ σταμάτησε ἡ σκέψη βγήκε μπροστὰ ἡ φαντασία. Τὸ κορμὶ τῆς γυναίκας του φούσκωνε τώρα τὰ πολυχρώμα χρώμα. Μιά λαχτάρα τὸν συντάραξε, λαχτάρα πὺν εἶχε χρόνια νὰ νιώσῃ.

Πέταξε ἀπὸ πάνω του με σβελτάδα πὺν τὸν παραξένεψε, τὰ βαρεὰ του σκεπάσματα. Ἡ κάμαρα ἦταν ἀρκετὰ ζεστή καὶ δὲν ἔννοιωσε καθόλου κρύο με τὸ ξεσκεπάσμα του. Αὐτὸ τὸν εὐχαρίστησε. Μὲ πολὺ κόπο ὥστόσο ἀνασηκώθηκε κι' ἀκούμπησε τὰ γυμνά του πόδια πάνω στὸ μαλιαρὸ χαλί. Κι' αὐτὸ τὸν στενοχώρεσε. Τούτη ἡ μικρὴ προσπάθεια τὸν ἔκανε νὰ λαχυνιάσῃ ἀνάλαφρα. Σηκώθηκε ὥστόσο ὄρθιος καὶ πᾶσκιε νὰ στυλωθῆ στὰ πόδια του. Τὸ κατάφερε κι' αὐτὸ με δυσκολία καὶ με κάποιο κλονισμό.

Προχώρησε με πολλὴ προφύλαξη ἀπλώνοντας τὰ χέρια γιὰ νὰ κρατῆ ἰσορροπία σὺν σχολινιάτης, καὶ βῆμα τὸ βῆμα διάνυσε τὰ λι-

γοστὰ πόδια πὺν τὸν χώριζαν ἀπ' τὸ κρεβάτι τῆς γυναίκας του. Φτάνοντας ἐκεῖ κάθησε πάνω με βαθθὸ στεναγμὸ ἀνακούφισης. Ἡ καρδιά του ὥστόσο χοροπηδοῦσε ἀπὸ τὴν προσπάθεια. Μάζεψε ὅση δύναμη τοῦ ἀπόμεινε κι' ἀνέβασε τὰ πόδια του στὸ στρώμα. Ὅστερα πλάγιασε με κάποια δυσκολία καὶ πᾶσκιε νὰ τραβήξῃ τὰ σκεπάσματα πάνω του. Μὰ δὲν τὰ κατάφερε. Ἡ ἀνάσα του ἔβγαυε βαρεὰ καὶ με θόρυβο κι' ἓνα ἐλαφρὸ αἶσθημα πνιγμοῦ τὸν ἔκανε νὰ παρατήσῃ τὴν προσπάθεια νὰ σκεπαστῆ. Ἐμεινε ἔτσι ξαπλωμένος ξεσκεπαστος καὶ πᾶσκιε νὰ ξανάβῃ τὴν ἀναταραγμένη ἰσορροπία του.

Κεῖνη τὴ στιγμή ἀκούστηκε ἡ ξόπορτα ν' ἀνοίγῃ. Ἀλαφιάστηκε. Πᾶσκιε γ' ἀνασηκώθῃ, νὰ κατέβῃ ἀπ' τὸ κρεβάτι, νὰ τὸ βάλλῃ στὰ πόδια. Μὰ τὸ κορμὶ του ἔγινε μολύβι. Δὲν μπόρεσε νὰ κάνῃ τὴν παραμικρὴ κίνηση. Κι' ὅσο ἄκουγε τὴν περπατησιὰ τῆς γυναίκας του στὸ διάδρομο, ἡ καρδιά του σπαραττοῦσε νὰ σπάσῃ. Σχεδὸν τὸν ἔπιασε πανικός. Τέλος ἀνοίξε ἡ πόρτα τῆς κάμαρας κι' ἡ γυναίκα του στάθηκε κυττάζοντάς τον παραξενεμένη. Κι' αὐτὸς κατέβασε τὰ μάτια κι' ἔμεινε ἔτσι σὺν χαζὸς, ὅπως ὁ κατάδικος πὺν περιμένει τὴν καταδίκη του.

Ἐκεῖνη χαμολεγώντας πλησίασε καὶ κάθισε στὸ στρώμα δίπλα του, σκεπάζοντάς τον. Ὅστερα τοῦ χᾶιδεψε τὸ κεφάλι. Αὐτὸ τοῦδωσε πίσω τὸ χαμένο του θάρρος, μὰ ἄλλου εἶδους τρικυμία τοῦ ξεσήκωσε στὴν ψυχὴ του πὺν ἀντιπάλεθε με τὴν τρικυμία τοῦ φόβου καὶ τῆς ντροπῆς. Κι' οἱ δύο ἀντίθετες τρικυμίες τὸν πνίγανε ὀλοένα καὶ πιὸ πολὺ.

—Γιατὶ κατέθηκες ἀπ' τὸ κρεβάτι σου;... Κρύωνες;...

—Ὅχι, ὄχι!... ἔσπευσε ν' ἀπαντήσῃ. Δὲν εἶναι πὺν κρύωνα. Νά! ἔτσι μοῦρθε...

Κι' οἱ λέξεις βγαίναν ἀπ' τὸ στόμα του κομματιαστὲς, σὺν ν' ἀνάσαινε ὄστερα ἀπὸ τρέξιμο.

—Κουράστηκες!... τοῦ κάνει ἡ γυναίκα του. Ξάπλωσε καλὰ ὄσπου νὰ μαγερέψω νὰ φᾶμε. Πάρε καὶ κανένα ὕπνο.

Τοῦ διώρθησε καλὰ τὰ στρώματα γύρω του κι' ἔκανε νὰ σηκωθῆ. Μὰ ἐκεῖνος τὴν κράτησε ἀνάλαφρα ἀπ' τὸ χέρι, κυττάζοντάς τὴν κατὰματα. Ξανακάθησε.

—Θέλεις τίποτε;

Ἦ τρικυμία δυνάμωσε μέσα του. Ἐνας πόθος παράξενος τὸν συνεπῆρε πὸν πάλευε νὰ νικήσῃ τὴ συστολὴ πὸν τὸν ἔπνιγε τούτῃ τὴ φορὰ.

—Εὐδοκία!...

Κεῖνη τὸν κύτταξε μὲ συμπόνοια πὸν τὸν ἔβλεπε ἔτσι ἀνήμπορο σὰν παιδάκι καὶ ταυτόχρονα μὲ τρυφερότητα, μαντεύοντας τὸ λόγο πὸν ἦρθε καὶ κουλουριάστηκε στὸ στρῶμα της. Δὲν εἶπε τίποτε αὐτῇ. Οὔτε κινήθηκε. Τὸν ἄφησε νὰ μιλήσῃ ἐκείνος, μένοντας σὲ συγκαταβατικὴ ἀναμονή.

—Εὐδοκία!...

—Τί θέλεις Γιάγκο μου!... Νὰ σοῦ κάνω κανένα ζεστό ὄσπου νὰ ψηθῇ τὸ φαί;

—Ὅχι, ὄχι!... ἔκανε κείνος ζωηρὰ κ' ἡ ζωηρότητα πὸν ἔδειξε τοῦ ἔφερε πάλι πνίξιμο καὶ χοροπήδημα τῆς καρδιάς.

Κι' αὐτὸ τὸ χοροπήδημα δυνάμωνε, δυνάμωνε ὅσο πάσκιζε νὰ μιλήσῃ νὰ βρῇ τὸ θάρρος νὰ πῆ κείνο πὸν ἤθελε, νὰ ἐκφράσῃ τὸν κρυφὸ του πόθο.

—Νά!... θέλω...

Σταμάτησε γιὰ λίγο, ἔδωσε μιὰ ἀπότομη κλωτσιὰ στοὺς δισταγμούς του καὶ συμπλήρωσε γογγυοα-γρήγορα νὰ μὴ τοῦ λείψουν τὰ λόγια.

—Θέλω νὰ πλαγιάσῃς λίγο κοντά μου!

Ἦ προσπάθεια τὸν ἐξάντησε ὀλότελα. Σχεδὸν λιποθύμησε.

Ἦ γυναίκα του γέλασε ἕνα ἀνάλαφρο γέλιο γεμᾶτο εἰρωνεία κ' ἀγάπη ἀνάμικτα καὶ τοῦ χάιδεψε τὸ μάγουλο.

—Πεθύμησες χὰδια βλέπω, γέρο!... Καὶ

τοῦ φίλησε τὸ μέτωπο.

Τὸ χὰδι καὶ τὸ φιλι τὸν συνεφέρανε πὸν ἦταν σχεδὸν ξεψυχισμένος.

—Τράβα λίγο πὸν πέρα!

Ἐκανε τὴν προσπάθεια μὲ μιὰ προσδοκία πὸν τὴν ἔννοιωθε μὰ χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ τῆς δώσῃ περιεχόμενο, γιὰ τὸ μυαλό του τώρα ἦταν σχεδὸν πλέρια συγχισμένο. Ἐκανε τὴν προσπάθεια μὰ ἀπόμεινε μονάχα προσπάθεια. Κεῖνη τὸν ἀνασήκωσε λιγάκι καὶ τὸν τράβηξε λίγο πὸν πέρα, ὕστερα πετώντας ἀπ' τὰ πόδια τὰ παπούτσια, ἀνασήκωσε τὰ στρώματα καὶ πλάγιασε κοντά του μὲ τὰ ρούχα, βάζοντας τὸ χέρι της κάτω ἀπ' τὸ κεφάλι του κ' ἀκουμπώντας το στὴν ἀγκάλῃ της.

Ὁ γέρος δὲν ἔνοιωθε σχεδὸν τίποτε. Ἐπλεε σ' ἕνα σκοτάδι γεμᾶτο εὐδαιμονία, μιὰ εὐδαιμονία πὸν τὴν ἔννοιωθε ἡ ψυχὴ του καὶ τὴν ἀγνοοῦσαν οἱ αἰσθήσεις του. Αὐτόματα τὸ χέρι του σηκώθηκε κ' ἀκούμπησε στὰ στήθεια της κάνοντας τὴ μηχανικὴ κίνηση νὰ τὰ χαϊδέψῃ χωρὶς τὰ δάκτυλά του νὰ ὑπακούσουν. Ἐνῶ ταυτόχρονα τὸ κεφάλι του ἔγειρε ἀριστερὰ σὲ μιὰ ὑπέρτατη προσπάθεια τὸ στόμα του νὰ φτάσῃ στὸ μάγουλό της. Κεῖνη ἀντελήφθηκε τὴν πρόθεσή του κ' ἔγειρε τὸ πρόσωπό της τῆς ν' ἀνταμώσῃ τὰ χέλια του. Καὶ στὴν ἐπαφῇ αὐτῇ, σὰν σπασμένο ἐλατήριο τὸ πρόσωπο τοῦ γέρου τινάχτηκε ἀπότομα πρὸς τὴν ἀντίθετη μεριά.

—Γιάγκο!... φώναξε ἡ γερά.

Μὰ ὁ Γιάγκος ταξίδευε πὰ σὲ ἄλλους ὀρίζοντες.

Α. Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΚΥΠΡΟΛΕΒΟΝΤΑΣ

A. RIMBAUD (1854—1891)

Α Ι Σ Θ Η Σ Η

Τὰ γαλανὰ θράδια τοῦ θέρους θὰ πάω στὰ μονοπάτια
ραμφίζοντας τὰ στάχια, καταπατώντας τὴ χλόη τὴ λεπτῇ,
μόνος καὶ τὴ ὄροσιὰ στὰ πόδια μου θὰ νιώσω,
τὸν ἄνεμο θ' ἀφίσω νὰ λούσῃ τὴ γυμνὴ μου κεφαλή.

Δὲν θὰ μιλήσω, τίποτα δὲν θὰ σκεφθῶ,
μόνο ἡ ἀγάπη ἀτέλειωτη θ' ἀνέβῃ στὴ καρδιά
καὶ μακριὰ θὰ πάω, μακριὰ πολὺ, καθὼς ἕνας τσιγγάνος
μέσα στὴ φύση — εὐτυχὴς καθὼς μὲ μιὰ γυναίκα συντροφιά.

μετ. ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

ΜΑΚΑΡΙΣΜΕΝΟΣ

[Μνήμη Χριστόφορου Σάββα]

Θ' ακούσης τὸ τραγούδι μου στὸν ἀπέναντι μῶλο καθισμένος
 Θ' ακούσης τὸ βῆμα μου ὅπως ἀκουμπᾶς τὸ αὐτὶ στὸν ἀριστερὸ
 τοῖχο τοῦ τάφου σου
 τὴν κραυγὴ μου θ' ακούσης ν' ἀνοίγη δρόμο ἀνάμεσα στὸ πλῆθος
 Θ' ακούσης τὴν καρδιά μου ποὺ δὲν ἀκούστηκε ἀπὸ κανένα
 ποτὲ
 Χριστόφορε,
 ἀδελφέ μου τῆς πίκρας
     τῆς στέρησης ἀδελφέ μου
 κι ἀνάμεσα σὲ δυὸ στάσεις ξεκούρασης τοῦ ὄνειρου ποὺ μεταφέρουμε
 θὰ κρατήσης τὰ χέρια μου ξανά
 μ' ἀγάπη:
 «Πρόσεχε!»

* * *

Τοῦτο τὸ τραγούδι μου — τώρα θὰ τὸ τραγουδήσω
 — ἀργὰ θὰ τὸ τραγουδήσω
 — ἀκούστε το

γιὰ τὴν ἔλλειψη τῆς χαρᾶς
 γιὰ τὴν ἀφθονία τῆς πίκρας
 γιὰ τὸ δάκρυ
     τὸ πατημένο ὄνειρο
     τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀγαπήσαμε

μὰ μᾶς κλώτσησε
 γιὰ νὰ περάσει.

Τοὺς δρόμους ποὺ μᾶς ἀνοίγεις μέσ' ἀπ' τὰ χρώματα καὶ τὰ σχήματα
 τὰ χαμένα μονοπάτια ποὺ ἔξερεις πάντα πῶς νὰ τὰ κρατήσης
 χάρους μέσα μας ἀπὸ ἀστρικό φῶς πεπληρωμένους
 καὶ δρόσο.

* * *

Τὸ χαμό σου θὰ τραγουδήσω, τὸ χαμό σου
 γιὰ τὴ βροχὴ ποὺ μποροῦσε νὰ στείλῃ στὴν καμένη σπορὰ μας
 καὶ δὲν πρόλαβε,
 τ' ἀέρι νὰ φυσήξῃ μεσημέρι τοῦ Δεκαπενταύγουστου
 μὲς τὰ στενά τῆς πόλης μας σοκάκια
 καὶ δὲν τοῦ πήρε ἡ μέρα ὑπομονή
 κι ἀκόμα
 τὸ χαμό σου νὰ κλάψω, νὰ κλάψω
 γιὰ τὰ σαράντα πέντε σου χρόνια ποὺ κάτω ἀπ' τὴ γῆ
 τὴ ξένη
 παλεύουν μὲ τὴ βροχὴ καὶ τὸ χῶμα.

* * *

Δώστε μου αὐτὸ τὸν τόπο νὰ τὸν ἀγαπήσω σὰν δικό
 ποῦ ἀδελφοῦ τὸ σῶμα πῶς κρατᾶ

π' ἀγάπησε τὸν τόπο του
 ποὺ τὸν ἐχάραξε στὶς Μπιεννάλε
     στὶς διεθνεῖς ἐκθέσεις
 μέσα στὰ πλοῖα τῶν μεγάλων λιμανιῶν τὸν κράτησε
 μὲ τοὺς ὀρίζοντες
 παντιέρα
 «Μάνα τῆς Κύπρου», «Κορίτσι μὲς τὰ κόκκινα», «Χωριό μου»,
 ἀντίδωρο τὸν μοίρασε τὸν τόπο του
 κεῖσε καὶ δῶθε.

* * *

Τώρα τὴν ἔλλειψή σου θὰ τὴν τραγουδήσω
 ἀπ' τὴ ζωὴ μας,
 τάχα ἀπάνω σου θὰ ριχθοῦν
 πισώπλατα θὰ σὲ κτυπήσουν
     ξανὰ

ἂν ξαναρχόσουν
 ἄστεγε
 ποὺ στέγασες τὴ νέα γενιά τῶν φτερωμένων
 πεινασμένε
 ποὺ χόρτασες τὴ στρατιά τῶν στερημένων
 ἂν ξαναρχόσουν
 «ὁ μύθος» γύρω ἀπ' ὅ,τι ἀληθινὸ τῆς πορείας σου
 ἀπ' ὅ,τι ἄξιο τῆς ζωῆς σου
 ἀπ' ὅ,τι φωτεινὸ τῆς μορφῆς σου
 ἄγιε
 Πρωτοπρόδρομε
 ἀγαπημένε
 «ὁ μύθος» ὅ,τι πιὸ ἀληθινὸ νὰ φωτίζη τὸν ἔξω
 καὶ μέσα μας κόσμο.

* * *

Κι ἀκόμα θὰ τραγουδήσω αὐτὰ τὰ κεντημένα πουλιὰ τῶν ὀνείρων σου
 τ' ἄσπρα πουλιὰ τῶν ὀνείρων σου
 σὰν τὴν ψυχὴ σου ἄκακα κι ἀπονεύρουτα
 ποὺ μοιράστηκε στὶς τέσσερις γωνιὲς τοῦ κόσμου
 ποὺ σπαταλήθηκε μὲς τὴν ἀλύσια καὶ τὸν ἴδρωτα τοῦ μόχθου
 — ἢ ἐπαφὴ τῆς ἦταν τόσο τέλεια —
 οἱ καρποὶ πουλήθηκαν κίβλας στὴν ὁδὸ τῶν ἐμπόρων
 προτοῦ τὸ φυτὸ τέλεια ἀνθοφορήσει.

* * *

Δώστε μου αὐτὸ τὸ παιδί ποὺ μᾶς χάρισε
 νὰ τὸ κοιμίσω μὲς τὶς πλατειεῖς ἀβλακικὲς τῶν καμωμένων χωραφιῶν μας
 δώστε μου αὐτὸ τὸ σημάδι τῆς πίκρας ποὺ τὸν φαρμάκωσε
 νὰ τὸ πετάξω στὴν πιὸ ἀπόκρυφη γωνιά
 μὴ καὶ τὸ ποῦν ζωντανὰ
 καὶ μαράνουν.
 Αὐτὸ τὸ βάρος τῆς στέρησης ποὺ τὸν πίεξε δώστε μου
 κρατήστε κι ἐσεῖς
 δὲν ἀντέχω — πῶς ἄντεξε
 ποῦ, λοιπόν, ἐπορευόμαστε

πού, λοιπόν, είχαμε κρυφθῆ
 ποιά τρύπα μᾶς σκέπαζε
 ὑπεύθυνοι
 ὅλοι.

* * *

Τώρα, λοιπόν, τῆ θύμηση σου τραγουδῶ
 ἀπ' ὅ,τι, ξεθεύοντας τὸν ἑαυτό σου,
 πλησίαζες,
 τὸ ἄγγιγμα τοῦ τέλειου πῶς πέτυχες
 σὲ ἄχρωμη πατώντας κλωστή
 τεντωμένη στὸ χάος.

* * *

Ἄκουστε τὸ τραγούδι μου, ἀκούστε το
 ὅσοι τοὺς δρόμους τοὺς πεπατημένους κρατεῖτε
 ὅσοι
 τὸ ψομί τὸ λέτε ψομί
 τὸ στομάχι στομάχι,
 ἐσεῖς οἱ ἄλλοι

ἔμεῖς οἱ ἄλλοι

ᾶ

ἔμεῖς οἱ ἄλλοι
 πὸν ξεθευόμαστε
 πάνω ἀπὸ ἓνα κομμάτι χαρτί κι ἓνα
 πανέρι μ' ὄνειρα
 μὲ τὴν καρδιά μας ἀνοιγμένη σὲ τέσσερις κόλπους καὶ κοιλίες
 τέσσερα ἑκατομμύρια σπίτια
 γιὰ τοὺς λυπημένους
 τοὺς ἄστεγους
 τοὺς διωγμένους
 τοὺς ἀδικημένους
 ὅλοι
 κι ἐσεῖς κι ἐμεῖς
 ἀκούστε αὐτὴ τὴν κραυγὴ
 πὸν δὲν εἶναι κραυγὴ
 αὐτὸ τὸ τραγούδι

ὄχι,

τὸ θρῆνο ἀκούστε γιὰ τὸν ἀκριβότερο
 φίλο:

* * *

Νὰ πάρω τὸ μονοπάτι μὲ τὶς ἀκακίες, νὰ πάρω
 τὸν ἴσκιο,
 τὸν ἴσκιο νὰ πάρω γιὰ τὸν ξένο φαντάρο τὴν ὥρα τῶν γυμνασίων
 ν' ἀπλώση τὴ ματιὰ του κάτωθε
 νὰ σοῦ εὐχηθῆ: «Μακαρισμένος».

* * *

Τὸ μελτέμι τῆς ἀκρογιαλίας νὰ μαζέψω, τὸ μελτέμι
 γιὰ τὸ ξρμο τὸ ναυτόπουλο — καημὲ καὶ δάκρυ —

νά τοῦ τὸ στείλω σὲ δυὸ πέταλα τριαντάφυλλου
νά τὸ μυρίση καὶ νὸ. πῆ: «Μακαρισμένος».

* * *

Μιά πέτρα νά σηκώσω μὲς τὸν κάμπο κι ἓνα πλάτανο, μέσα στὸν κάμπο
τῆς Μεσσαριᾶς,
νά τ' ἀπαντήση μὲς τὴν κάψα τοῦ καλοκαιριοῦ
— ἀπομεσήμερο —
τὸ τσοπανόπουλο νά τ' ἀπαντήση κι ὡς νά τ' ἀγκαλιάση
ἔτσι νά πῆ: «Μακαρισμένος».

* * *

Μέσα στὸν ἦχο τῆς σιωπῆς, τῆς σιωπῆς
νά ὑψώσω ἄσπρο πουλὶ τὴν πεθυμιά μου νά σὲ ξαναδῶ
φίλε ἀκριβέ
ἄσπρο πουλὶ ἢ πεθυμιά μου: «Μακαρισμένος».

* * *

Κι ἀπάνω στὴ φωτιά ἢ τέφρα σου, ἀπάνω στὴ φωτιά
ἀπ' τ' οὐρανοῦ τίς τροῦπες καὶ τῆς γῆς τοὺς τάφους
νά σὲ ξαναμαζέψουμε
μὲς τῆς ψυχῆς τ' ἀπόηχα, μὲς τῆς ψυχῆς τὰ ἐφτάφυλλα
νά γύρης
ν' ἀποκοιμηθῆς
κι ὅ,τι ἢ γῆ σοῦ στέρησε
«Μακαρισμένος» μέσα μας
νά τῶθρης.

ΕΙΡΗΝΗ ΤΣΟΥΛΛΗ

VINCENZO MASCARO

ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΤΟΥ ΣΟΤΝΙΟΥ

Πάνω στὸ δρόμο τοῦ Σούνιου
ὑπάρχει ἓνα μάτι λίμνης
φρέσκο σὰν τὸ παρθενικὸ ρόδο,
καθάριο σὰν τὸ φτερὸ τοῦ περιστεριοῦ.

Στὸν ἰστὸ τῆς ἀράχνης τῆς σιωπῆς
τῶν ἐρωτευμένων ζευγαριῶν
πλέκονται οἱ στεναγμοί.

Πάνω στὸ δρόμο τοῦ Σούνιου.

ΑΤΤΙΚΟ ΔΡΟΜΟΛΟΓΙΟ

Ἐνάμεσ' ἀπ' τ' ἀμπέλια καὶ τίς ἐλιές
τῆς Ἐλευσίνας
τὸ μάτι γίνεται ἰκτίνος
καὶ κατεβαίνει πάνω στὸ κύμα τοῦ Αἰγαίου.
Ὁ χρόνος
πάει μὲ νέο βῆμα
πάνω στὶς σκυφτές κορφές,
καὶ τὸ τραῖνο φαντάζει σὰν ἓνα τέρατο
ποῦ καταπιέζει τὰ ἰσχνὰ χόρτα.

Μετ.: ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΦΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Τὸ Ραδιοφωνικὸν Ἴδρυμα Κύπρου, στὴν προσπάθειά του νὰ δώσῃ ἓνα πανόραμα τῆς θεατρικῆς μας παραγωγῆς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Αἰσχύλου ἴσαμε τὴ σημερινὴ πρωτοπορία, ἐγκαινιάσῃ περιόδον Ἑλληνικοῦ Θεάτρου μεταξὺ 6ης Μαΐου καὶ 30ῆς Σεπτεμβρίου 1968.

Ἀπὸ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν ἔργων, πὺν καλύπτουν περίοδο 2.500 ἐτῶν, ἔγινε μιὰ προσεχτικὴ ἐπιλογή μὲ κύριον στόχον τὴν παρουσίαση τῶν συγγραφέων ἐκείνων πὺν μὲ τὸ σύνολο τῆς παραγωγῆς τους ἐπηρέασαν ἢ ἐπηρεάζουν τὴν ἐξέλιξη τῆς δραματοποιίας μας.

Ἡ γνωριμία μὲ τὰ ἔργα τους εἶχε συντελεσθῆ κατὰ καιροὺς ἀπὸ τὸ ΡΙΚ, ὡστόσο ἢ ἐπιναφορὰ τους μὲ ἓνα χαρακτηριστικὸ ἔργο καὶ ἢ ἐνταξὴ τους στὸ σύνολο τῆς διαγραφόμενης πορείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεατρικοῦ Λόγου ἀποτελοῦσε μιὰ θετικὴ προσφορὰ.

Τὸ κείμενον τοῦ ἔργου μεταδιδόταν σὲ μιὰ ἐκπομπὴ καὶ δὲν μοιραζόταν σὲ συνέχειες. Ἐτσι ὁ ἀκροατὴς εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ τὸ ἀκούσῃ αὐτοτελὲς ἢ εἰδικὰ προσαρμοσμένο στὸ ραδιόφωνο. Οἱ θεατρικὲς αὐτὲς ἐκπομπές, πὺν μεταδίδονταν ἀπὸ τὸ Α' Πρόγραμμα κάθε Δευτέρα στίς 8 τὸ βράδυ, συνοδεύονταν ἀπὸ ἀναλυτικὲς εἰσαγωγές. Σκοπὸς τῶν εἰσαγωγῶν ἦταν νὰ τοποθετήσουν ἱστορικὰ καὶ αἰσθητικὰ τὸ ἔργο καὶ νὰ τοῦ δώσουν τὴ θέση πὺν τοῦ ταιριάζει μέσα στὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεάτρου. Ταυτόχρονα ὁ ἀκροατὴς ἐπετύγχανε νὰ ἔχῃ μὲ τὸ ἔργο μιὰ ἀσφαλῆ γνώση τῶν πηγῶν μας καὶ ἀνετη ἐπικοινωνία μὲ τὸ πνεῦμα τῶν παλαιότερων ἐποχῶν. Ἡ σύνδεση μὲ τὴ δημιουργία τοῦ παρελθόντος φώτιζε καλύτερα καὶ τὴ θέση τῶν σημερινῶν συγγραφέων, μαζί μὲ τὸ καινούργιον πὺν φέρουν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς. Τελικὰ ἢ θαυμαστὴ ποιιλία τῆς Ἑλληνικῆς Δραματοποιίας παρήλασε σύντομα καὶ ἐκφραστικὰ.

Σύνολικὰ μεταδόθηκαν 25 ἔργα τὰ ὁποῖα χωρίστηκαν στίς ἀκόλουθες κατηγορίες:

Ἀρχαία Κλασσικὴ περίοδος: «Ἰκέτιδες» τοῦ Αἰσχύλου.

Ἀττικὴ Κωμωδία: «Λυσιστράτη» τοῦ Ἀρι-

στοφάνη, «Δύσκολος» τοῦ Μενάνδρου.

Κρητικὸ θέατρο 17ου αἰώνα: «Ἐρωφίλη» τοῦ Γεωργίου Χορτάτση, «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» τοῦ Βιτζέντζου Κορνάρου.

Ἑπτανησιακὸ θέατρο 19ου αἰώνα: «Βασιλικὸς» τοῦ Μάτση.

Κωμειδύλλιο 19ου αἰώνα: «Ἡ Λύρα τοῦ Γερο-Νικόλα» τοῦ Δημητρίου Κόκκου.

Τραγωδία 19ου αἰώνα: «Φαῦστα» τοῦ Δημητρίου Βερναρδάκη.

Κωμωδία 19ου αἰώνα: «Ἐ μύλος τῆς ἔριδος» τοῦ Νικολάου Λάσκαρη. «Ζητεῖται ὕπρητης» τοῦ Μπάμπη Ἀννίου.

Θέατρο 20οῦ αἰώνα:

Ἡ μεγάλη μορφή τοῦ Γρηγορίου Ξενοπούλου: «Τὸ ζευγάριμα».

Ἡ θεατρικὴ συμβολὴ τοῦ Νίκου Καζαντζάκη: «Κοῦρος».

Ἡ ἀνανέωση τῆς ἠθογραφίας: «Ζακυνθινὴ Σερενάτα» τοῦ Διονυσίου Ρώμα. «Τὸ Φυντανάκι» τοῦ Παντελῆ Χόρν. «Καινούργια ζωὴ» τοῦ Δημήτρη Μπόγρη.

Θεατρικὲς ἀναζητήσεις: «Τὸ παιγνίδι τῆς τρέλλας καὶ τῆς φρονιμάδας» τοῦ Γιώργου Θεοδοῦ.

Ἡ παρουσία τοῦ Τερζάκη καὶ τοῦ Μελά: «Θεοφανώ» τοῦ Ἀγγελου Τερζάκη. «Ὁ βασιλιάς καὶ ὁ σκύλος» τοῦ Σπύρου Μελά.

Δυὸ Κυπριακὰ ἔργα: «Ἀροδαφνοῦσα» τοῦ Γλαύκου Ἀλιθέρη. «Θεομαχίες» τοῦ Κύπρου Χερσάνθη.

Ἐργα διαφόρων κατηγοριῶν: «Μαντὰμ Σουσοῦ» τοῦ Δημήτρη Ψαθά. «Τὸ κορίτσι μὲ τὸ κορδελλάκι» τοῦ Νότη Περγιάλη.

Ἡ ἀνανέωση τοῦ Νεοελληνικοῦ Θεάτρου: «Ἡ κυρία δὲν πενθεῖ» τοῦ Κώστα Μουρσελλά, «Αὐτὸς καὶ τὸ παντελόνι του» τοῦ Ἰάκωβου Καμπανέλλη, «Ἀρχιτέκτων» τῆς Φώφης Τρέζου.

Γιὰ σχετικὰ σημειώματα βλέπε τεύχη ἀρ. 89—99 τοῦ Ραδιοπρογράμματος.

ΧΑΡ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΗ

Πανώριο χύθηκε τὸ φῶς
 κι' ἀντίκρυσσε ἓνα πρόσωπο
 μὲς τὴ λάμψη του κλωμό.
 Ἦσουν ἐσὺ ἀγαπημένε
 μὲ τὰ σημάδια τοῦ καλοκαιριοῦ
 στὰ μαλλιά σου
 μὲ τὰ σημάδια τῆς θάλασσας
 κρυμμένα στὰ μάτια σου.
 Τὸ χέρι μου σπκώθηκε ἀδύναμο
 νὰ σέ κρατήσῃ.

ΓΙΑ ΣΕΝΑ...

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ...

Ἐρεῦνησα τὰ μάτια σου...
 Δυὸ σταγόνες γαλάζια θάλασσα
 γαληνεμένα κι' ἀνήσυχτα μαζί.
 Κοίταξα τὰ μαλλιά σου...
 Χρυσάφι κάποιας καλοκαιριάτικης θημωνιάς.
 Ἔκαμα τὸ βλέμμα σου παντοτινὴ μου μοῖρα.
 Μείνε...
 φοβάμαι μὴ δὲν προλάβω νὰ πάρω
 μιὰ σταγόνα φῶς ἀπὸ τὸν ἥλιο σου...

Τ' ὄνομά σου μιὰ σταγόνα βροχῆς
 στὰ παράθυρα...
 Τ' ὄνομά σου δυὸ λουρίδες ἀστέρια
 στὰ μάτια μας,
 μιὰ σειρά μαργαρίτες στὸ σπῆθος.
 Ἐσὺ κι' ὁ ἄνεμος
 κτυπάτε κάθε θράδυ τὸ παράθυρο τῆς σκέψης.
 Ἐσὺ κι' ἡ βροχὴ
 μοῦ τραγουδατε ὅλη τὴν ὥρα.
 Ἐσὺ καὶ τ' ὄνομά σου
 εἴσαστε γλῶσσες πύρινες καὶ ματιές
 σὰν τὸ ἥλιοβασίλεμα.

ΕΛΕΝΗ Α. ΚΑΛΛΙΣΤΡΑΤΟΥ

ΑΓΑΘΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΕΡΩΤΙΚΟ

Φίλος δὲν εἶμαι τοῦ κρασιοῦ, καλή μου.
 Μ' ἂν πεθυμᾷς ξελογιασμένο νὰ μὲ δῆς,
 γεύτου σὺ πρῶτα καὶ σὲ μένα δῶσε.
 Γιατί, σὰν το ποτήρι μὲ τὰ χεῖλη ἀγγίξης,
 ξεμυαλισμένος δὲν μπορῶ ν' ἀφήσω πιά
 μακριὰ νὰ φύγῃς, γλυκὲ μου κεραστή.
 Πορθμέας τοῦ φιλιοῦ σου γίνεται σὲ μένα
 τὸ ποτήρι
 καὶ μοῦ κρυφομιλεῖ τὴ χάρη ποῦ τοῦ δώρισες.

μετ. Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΔΙΚΑΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΣΤΟΝ
ΥΠΟΥΡΓΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἡ πρόσφατη ἀνακήρυξη τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας δρᾶ Κωνσταντίνου Σπυριδάκι σάν ἐπίτιμο διδάκτορο φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἀποτελεῖ μιᾶ περιπλέον δίκαιη ἀναγνώριση, ἀπό πλευρᾶς τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου, τοῦ ἐπιστημονικοῦ καί πνευματικοῦ ἔργου ἐνός διακεκριμένου ἀνδρός πού ἀφιέρωσε ὀλόκληρη τῆ ζωῆ του στήν ὑπηρεσία τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος. Οἱ λόγοι μέ τούς ὁποίους ὁ καθηγητής κ. Ι. Καραγιαννῶπουλος παρουσίασε στή σχετική τελετῆ τόν κ. Σπυριδάκι καί τὸ περιεχόμενο τοῦ ψηφίσματος τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς πού τὸ ἐνεχείρισεν ὁ κοσμήτωρ κ. Μ. Ἀνδρόνικος δὲν ἐξέφρασαν ἰδέες συμβατικές ἀντικαθρέψισαν μιᾶ βαθύτατη ἀλήθεια πού τιμοῦν τόσο τὸν κ. Ὑπουργό ὅσο καί τὴν Κύπρο. Ἄλλωστε, ὁ κ. Σπυριδάκης μ' ὅ,τι δημιούργησε κι' ἀκτινοβολεῖ δίνει τὸ μέτρο τῆς ἀντοχῆς καί τῶν ωραιότερων πνευματικῶν κι' ἐθνικῶν διεκδικήσεων τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς τῆς Κύπρου.

Α' ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΥΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Τὸ ὀργανούμενο ἀπὸ τὴν «Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν» Α' Διεθνῆς Κυπρολογικὸ Συνέδριο (Λευκωσία: 14-19 Ἀπριλίου) θὰ ἀποτελέσῃ ἀσφαλῶς σταθμὸ στὰ ἐπιστημονικὰ καί πνευματικὰ χρονικὰ τοῦ τόπου — τόσο γιὰ τὴν πληθῶρα ἐξόχων ἐπιστημόνων πού θὰ μᾶς ἔλθουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καί τὸ ἐξωτερικὸ ὅσο καί γιὰ τὴν ποικιλία τῶν θεμάτων πού θὰ τούς ἀπασχολήσουν.

Ἡ Κύπρος, μέ τὴ μακραίωνη ἱστορία τῆς καί τὴν ἀνεξάντλητη παράδοσή τῆς δὲν ἐμφανίζει ἀπλῶς ἓνα ὅποιο ἐνδιαφέρο γιὰ τὸ μελετητῆ. Οἱ αἰῶνες τῆς κρύβουν μερικές ἀπὸ τὶς γονιμώτερες μῆτρες τῆς ἐλληνικῆς ἰδέας καί τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ καί τὰ προβλήματα πού προκαλοῦν ἔχουν τοποθετησεῖ τὴν Κυπρολογία ἀπὸ καιρὸ στὸ ἐπίκεντρο τῆς διεθνοῦς ἱστορικῆς, ἀρχαιολογικῆς, γλωσσολογικῆς καί λαογραφικῆς ἔρευνας.

Χαιρετίζομε τὴν πρωτοβουλία τῆς «Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν», τοῦ ἐξαιρετοῦ αὐτοῦ ἐπιστημονικοῦ ὀργανισμοῦ πού ἀπὸ τριάντα τόσα χρόνια δουλεύει μέ ἀφοσίωση καί λαμπρῆ ἀπόδοση τὸ ἰδανικὸ τῆς Ἀλήθειας γιὰ τὴν Κύπρο, κι' εὐχόμεσθε πλήρη

ἐπιτυχία στὶς ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου. Ἐκ παραλλήλου, ὅμως, αἰσθανόμεσθε ὑποχρέωση ν' ἀποτίσωμε φόρο τιμῆς σ' ὅλους τούς γνωστοὺς καί ἀγνωστους δικούς μας καί ξένους ἐπιστήμονες πού κατὰ καιροὺς ἐργάστηκαν γιὰ τὴν προώθηση τῆς Κυπρολογίας σ' ὅλους τούς τομεῖς τῆς.

Ἡ Κύπρος, τὸ Ἔθνος καί ἡ Ἐπιστῆμη τούς εὐγνωμονοῦν.

Η ΠΑΛΑΙΑ ΦΡΟΥΡΑ

Τὸ ἄρθρο πού δημοσίευσε στήν «Ἐλευθερία» τὶς προάλλες, μέ τὸν πῖο πᾶνω τίτλο, ὁ φίλος κριτικὸς κ. Κώστας Προυσῆς ἀπ' ἀφορμῆ τὸ θάνατο τοῦ ἀλησμόνητου Ἀντῶνη Ἰντιάνου ἔπρεπε νὰ διαβασθῆ ἀπ' ὅλους τούς νέους μας κι' ἀκόμα, ἀν ἦταν δυνατό, νὰ διανεμηθῆ σ' ὅλα τὰ σχολεῖα μας... Ἦταν μιᾶ ἀνάσχυη, μὰ τόσο ζεστῆ φωνὴ πού ζυπνοῦσε βαρύτατες εὐθύνες καί πού προεἰδοποιοῦσε γιὰ τὸ πού μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ ἓνα τόπο ἢ «ὑβρις» τῆς περιφρόνησης ἢ καί τῆς ἀπλῆς ἀγνοίας ἢ ἀδιαφορίας ἐναντι τοῦ ἔργου ἐκείνων πού ἀναθεμελίωσαν τὴν πνευματικὴ ζωὴ μας. Οἱ πρόχειροι αὐτοοχεδιασμοὶ τοῦ ὀποιοῦδήποτε συρμοῦ καί ἡ μαγιέρα τοῦ «ἡ ἱστορία (ἡ ὅποια ἱστορία) ἀρχίζει ἀπὸ μένα» δὲν εἶναι παρὰ πασπάτεμα στὸ ζόφο καί πῆδημα στὸ κενό. Ὁ σεβασμὸς καί ἡ φωτισμένη σπουδῆ τῶν περασμένων εἶναι πού ἀνανεώνει τὶς μνήμες καί κλιμακώνει τὴ δημιουργία. Καιρὸς εἶναι νὰ καταλάβωμε τὴν ἀλήθεια αὐτῆ ἀν θέλωμε νὰ προχωρήσωμε μέ ἀσφάλεια καί νὰ κερδήσωμε τὸν ἀγῶνα τῆς ἐπιβίωσης τῶν ἀξιών πού μᾶς διατήρησαν σάν λαό. Πολλὰ ἀπὸ τὰ δεδομένα μας μπορεῖ νὰ ξεπερνιοῦνται ἀπὸ τὴ ζωὴ — μὰ εἶναι ἡ συνῆχεια ἐκείνη πού δίνει καί ἀνελλίσσει φυσιολογικὰ τὴν Ἱστορία.

EXCERPTA CYPRIA

Ἡ παλὰ ἀνθολόγησι ἀπὸ τὸν **Cobham** τῶν γνωστῶν κυπρολογικῶν κειμένων πού στάθηκαν τόσο χρήσιμα γιὰ τὸν ἔρευνητῆ τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας ξαναδόθηκαν καί πάλιν στὴ δημοσιότητα μέ τὴν ἐπανεκδόση πού ἀπετόλμησεν ἡ «Βιβλιοθήκη» πού διευθύνουν μέ τόσο ζήλο δυὸ ἀπὸ τούς βιβλιοθηκάρχους τῆς Λευκωσίας οἱ κ.κ. Α. Λοῆς καί Κ. Στεφάνου. Πρόκειται γιὰ μιᾶ πολύτιμη προσφορά πού ξαναφέρνει στὴ ζωὴ ἓνα ἀνεξάντλητο πρᾶγματὶ ὑλικὸ μ' ὅλη τὴ φρεσκάδα καί τὴ δύναμή του. Τὰ «**Excerpta Cypria**» θ' ἀποτελοῦσαν πολῦτιμο ἀπόκτημα γιὰ κάθε σπουδαστῆ τοῦ Κυπριακοῦ παρελθόντος.

ΦΡΙΣΟΣ Π. ΒΡΑΧΑΣ

«ΠΑΛΑΜΙΚΗ ΕΟΡΤΗ» ΣΤΟ ΚΤΗΜΑ

Πολύ όρθα γιορτάστηκαν πανηγυρικά τα 20 χρόνια από την καθιέρωση παλαμικών γιορτών στο Κτήμα. Τ' όνειρο του ποιητή και πολιτευτή Χριστόδουλου Γαλατόπουλου ρίζωσε κι' απόδωσε καρπούς που τιμούν την πόλη και το λαό της. Είπ' εύκολο πολλές φορές ν' αρχίσης δύσκολο πολύ να συνεχίσης ένα έργο και να το κρατήσεις σε ύψηλο επίπεδο, όπως ταιριάζει. Γι' αυτό ακριβώς συμμετέχουμε ειλικρινά στην έφρτεινή παλαμική γιορτή.

Ο Παλαμιάς υπήρξε μιά από τις γενναιότερες στιγμές του νεοελληνικού κόσμου. "Αν κάποιες παράταιρες φωνές εξακριβώνουν απ' τη μυωπία τους ή προφητεύουν από την πρόωρο άγνοιά τους πώς ο Παλαμιάς ξεγράφτηκε από τη συνείδηση του νεοέλληνα κι' ανήκει (αν ανήκει) σ' ένα μακρινό φιλολογικό παρελθόν, δε σημαίνει πώς τούτα όλα ανταποκρίνονται προς την πραγματικότητα. Οί εύχες των άποτυχημένων και στιχουργικών ανικάνων δεν άποτελούν πραγματικότητα ούτε καταγράφουν τό γνήσιο χρυσάφι. "Απλώς παραμένουν σα φαιδρές φωνασκίες που πιθανό να θαυμάζονται από «κεχηνότα χηνάρια», που δεν ύποπτεύονται καν τί μυστικά έχει ο στίχος, τί δάκρυ και αίμα έχει ή ποίηση.

Ο Παλαμιάς κυριαρχεί άκόμα στην παιδεία μας. Η μεγαλύτερη μερίδα και αυτών άκόμα που άκολουθούν τα νέα ρεύματα θαυμάζει και ηγάζει βασικά απ' τό κλίμα του Παλαμιά. "Αν δεν προϋπήρχε αυτός άμφιβάλλουμε αν οί σημερινοί φονασκούντες θά μπορούσαν να έκφραστούν ύποφερά. Ο Παλαμιάς έστω κι' αν υπήρξε ο ποιητής του έθνους του και της έποχής του, κι' αν πέρασε ή έποχή του, εξακολουθεί να ύπάρχει στο έθνος του, ένα έθνος που άναπνέει άκόμα μέσα στα ίδια πολιτικά, ιδεολογικά και πολιτιστικά προβλήματα.

ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΗΡΩΩΝ

Τά κείμενα των άγωνιστών της ΕΟΚΑ άσφαλώς δεν είναι άριστουργήματα συγγραφής, όπως και άρκετά κείμενα των άγωνιστών του 21. Άποτελούν άστόσο ντοκουμέντα του άγώνα. Δείχνουν την άκραιότητα και γνησιότητα των νεκρών άγωνιστών και συχνά δίνουν χρήσιμες πληροφορίες. Ένας ιστορικός άσφαλώς δεν θά κοιτάξει μόνο και στεγνά ήμερο-

μηνίες, μιλια, αριθμούς. Θα πάη βαθύτερα να δη τό σθένος, τον χαρακτήρα, αυτό τό ύπεροχο ποιόν ψυχής. Και να συνθέση με όλα την ιστορία του άγώνα σαν περιστατικό και σαν πνεύμα.

Γι' αυτό και άλλη φορά έπαίνεσα τη δράση του Σπύρου Παταγεωργίου, που μαζεύει έγγραφα του άγώνα της ΕΟΚΑ και τώρα κείμενα άγωνιστών και τά ένσωματώνει στο μόνιμο σχήμα του βιβλίου, σχολιάζοντάς τα κατάλληλα. Τό βιβλίο του «Διά χειρός ήρώων», που περιλαμβάνει τά όσα μπόρεσε να έξασφάλιση προς έκδοση κείμενα των άγωνιστών της ΕΟΚΑ, πρέπει να θεωρηθή συμβολή στην κωδικοποίηση ενός τμήματος του Άπελευθερωτικού μας Άγώνα 1955—1959.

Έμεις έχουμε πρόσφατη μνήμη του άγώνα έκείνου και πικρήν έμπειρία των μεταπολιτευτικών χρόνων κι' ίσως ή έκτίμησή μας στις εκδόσεις του είδους αυτού να μην είναι όσο θάπρεπε σε ύψηλο επίπεδο, Σε λίγο θάρθη όμως ή ώρα που οί νεότερες γενιές κάτω από εννοικότερες περιστάσεις θά έκτιμήσουν τη δαπάνη αυτή των συγγραφέων για διάσωση του ό,τι ανήκει στο θρυλικό έκείνο άγώνα μας.

Πάντως ειλικρινά έκφράζουμε έπαινο για τό χρήσιμο έργο του Σπ. Παταγεωργίου, και φέρνουμε στο νου μας και μερικές συγγενικές εκδόσεις σαν τά άπομνημονεύματα του Πέτρου Στυλιανού, τον Παλληκαρίδη του Γ. Χατζηκωστή και μερικές άλλες.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΟΙ ΤΗΣ ΚΤΗΡΟΤ ΚΑΙ Ο κ. ROGER MILLIEX

Άσφαλώς ένας μορφωτικός άκόλουθος όποιοςδήποτε πρεσβείας άνατολικής ή δυτικής χώρας έχει ύποχρέωση να προβάλλη τον πολιτισμό του λαού του. Η προβολή αυτή μπορεί να γίνη με διαλέξεις, συγκεντρώσεις, διανομή διαφωτιστικών φυλλαδίων... με βιβλία, εκθέσεις, και δεν ξερω με ποιά άλλα μέσα νόμιμα. Έμάς εδώ μάς συμφέρει να γνωρίσουμε όσο μπορούμε περισσότερα και να διαλέξουμε έλευθέρως φίλα ή φίλιες, συμπάθεια και γνωριμία, δεσμούς.

Δέ νομίζω όμως πώς ένας όποιοςδήποτε ξένος και φιλοξενούμενος στον τόπο μας έχει δικαίωμα με είθθ ή πλάγιο τρόπο να καταπατή ό,τι ιερό διαφυλάττουμε. Πολύ περισσότερο ή

πρόξην αυτή είναι κολάσιμη όταν γίνεται σε ανήσυχους καιρούς, όπου το καθετί μπορεί να γίνει θέμα πολιτικής εκμετάλλευσης.

Σε μιὰ ἀνθολογία γαλλικῆς ποίησης ὁ κ. Roger Millieux οὔτε πολὺ οὔτε λίγο μᾶς ἀποκαλεῖ κατὰ πλάγιον καὶ διπλωματικὸ τρόπο «Έ λ λ η ν ό φ ω ν ο υ ς» ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας Κυπρίους. Ἡ φράση εἶναι ἡ ἐξῆς (καὶ νὰ μὴ ἐπιτραπῇ δὲν εἶναι ξεκάθαρη): «Ἐνα ὀλόκληρο ποιητικὸ στερέωμα ἀποκαλύπτει τώρα ὁ κ. (μεταφραστῆς) στὰ μάτια τοῦ Ἑλληνόφωνου κοινοῦ τῆς Κύπρου».

Δὲ νομίζω πὼς ὁ κ. Millieux ἔννοεῖ μὲ αὐτὸ ὅσους μιλοῦν Ἑλληνικὰ ὅπως τὸν ἑαυτοῦ, μερικοὺς Τουρκοὺς, μερικοὺς Ἑγγλέζους τῆς Κερνηιώτικης ἀκτῆς καὶ τοὺς Μαρωνίτες. Γιατὶ Francophonie ὑπάρχει (μὲ Βέλγους καὶ Ἑλβετοὺς) ἂν θέλετε καὶ μὲ τῶν γαλλικῶν ἀποικιωῶν ποὺς μορφωμένους) ἀλλὰ στὴν Κύπρο «Ἑλληνοφωνία» μὲ τὴν ἴδια ἔννοια τῆς Francophonie δὲν ὑπάρχει.

Δυστυχῶς σὲ παλαιότερον δημοσίευσμά του ὁ κ. Millieux, σύζυγος Ἑλληνίδος, καὶ ἀρεκτά... Ἑλληνόφωνος, ἔδειχνε ὑγιὲς φιλελληνικὸ πνεῦμα, ποὺ κ' ἡμεῖς αἱ ἴδιοι τὸ ἐπισημάναμε μὲ σχολίό μας. Τί ἔχει μεσολαβήσει ἀπὸ τότε γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ ἀθῶα ἀπὸ πρώτη ματιᾶ, ἀλλὰ διπλωματικὴ στροφῆ, δὲν ξέρω.

Τὸ περιοδικὸ εὐχαρίστως παραχωρεῖ τὶς στήλες του γιὰ ἀπάντησιν (ἂν τὸ θέλῃ) στὸν κ. Millieux.

ΤΟ ΧΙΛΙΟΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΤΗΣ «ΝΕΑΣ ΕΣΤΙΑΣ»

Δὲν εἶναι ὁ ἀριθμὸς χίλια τεύχη, ποὺ ἔχει τὴ βαρύτητα (χωρὶς νὰ ὑποτιμοῦμε τὸ ποσόν) τῆ βαρύτητα τὴν ἔχει τὸ περιεχόμενον καί, προπαντός, ἡ συνεχὴς ἐπίδραση ποὺ ἀσκεῖται στὸν κύκλον τῆς διανοήσεως. Ἡ «Νέα Ἑστία» μὲ τὸ πανηγυρικὸ τῆς τεύχος ἀρ. 1000 σημειώνει ἕνα σταθμὸ, ἀριθμητικὰ, ποιητικὰ καὶ μαχητικὰ (μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἔλλογης μαχητικότητας καὶ ὅπως ταιριάζει στὸ πνεῦμα). (Τὸ τεύχος ἀφιερώνεται στὴν Τσεχοσλοβακία μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῶν τελευταίων δυσάρεστων γεγονότων).

Ὅλοι, ὅσοι σήμερα ἀκόμα μοχθοῦν γιὰ τὰ γράμματα ὑπῆρξαν ἀναγνώστες τῆς «Νέας Ἑστίας» τότε μὲ τὸν Ξερόπουλον σὰ διευθυντὴ κ' ἄργότερα (ὡς τὰ σήμερα) μὲ τὸν Πέτρο Χάρη. Ὅλοι, τῆς χρωστᾶμε ἀρκετά. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα γιατί δὲν φιλοξενοῦσε χωρὶς ἔλεγχον καὶ περισκεψὴ κάθε «λογοτεχνικὴ μὸδα»: ἔπρεπε νὰ ἐλέγξῃ τὸ ποιόν τῆς, νὰ

ξεχωρίσῃ τὰ θιώσιμα στοιχεῖα τῆς κ' ὕστερα νὰ τῆς δώσῃ, μὲ λογικὴ ἀναλογία, σελίδες. Τὸ παρελθὸν δὲν τὸ παραμέρισε: κρατοῦσε ἕνα συνδετικὸν δεσμὸ μὲ αὐτό, προπαντός μὲ ὅ,τι ἀξιόλογο εἶχε τὸ παρελθὸν αὐτό, κοιτάζοντας πάντοτε νὰ τὸ ἀξιοποιῇ (καλύτερα νὰ τὸ ἀνανεῶνῃ μὲ τὶς νέες, λογικὲς, ἀπαιτήσεις). Μὲ ἄλλα λόγια δὲν ἔφτασε ποτὲ στὰ ἄκρα, ἀλλὰ δὲν ἔμεινε προσκολλημένη ἀλύγιστα μὲ τὰ παλιά. Ἡ προσεκτικὴ πορεία δὲν σημαίνει συντηρητισμὸ. Ὅπως κάθε νέο δὲ σημαίνει τέχνη, ἢ πρόοδος, ἢ καινούριον αἰσθητικὸ ἦχο.

Ἄξια σήμερα ἡ «Νέα Ἑστία» συνεχίζει τὴν πορεία τῆς κάτω ἀπὸ τὴν προσεκτικὴν ματιὰ τοῦ Πέτρου Χάρη. Ἡ σημασία τῆς στὸ νεοελληνικὸ κῶρον καταφαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ μακροζωία τῆς, ἀλλὰ, προπαντός, ἀπὸ τὴν ποικιλία θεμάτων καὶ ὀνομάτων, ποὺ παρουσιάζει. Στὶς κρίσιμες περιστάσεις (ἐθνικὲς καὶ τῶν γραμμάτων) ἔδωσε ἀφοβὰ καὶ μὲ παρηγοσία τὴν παρουσίαν τῆς. Μὲ τὰ ἀφιερωματικὰ τῆς τεύχη ἡ σελίδες ξαναφάνερον στὴν προσοχὴ τοῦ κοινοῦ κάποια παραμεριζόμενα ὄνματα καὶ κινήσεις, δίνοντας εὐκαιρίες γιὰ νέες ἀξιολογήσεις καὶ χρήσεις. Ἄς γραφτοῦν δ' αὐτὰ στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ Πέτρου Χάρη. Ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος» τοῦ στέλνει κάθε εὐχὴ.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΚΕΙΝΟΙ ΠΟΥ ΦΕΥΓΟΥΝ

ΑΝΤΩΝΗΣ ΙΝΤΙΑΝΟΣ

Ὁ Ἀντώνης Ἰντιάνος εἶναι μιὰ μεγάλη μορφή τῶν Κυπριακῶν γραμμάτων. Βαθύτατα καλλιεργημένος καὶ προικισμένος μὲ μιὰ λεπτὴ αἴσθησιν τῶν πραγμάτων καὶ μὲ ἀνεξάντλητα ἐνδιαφέροντα, ἀσχολήθηκε μὲ ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τοῦ ἔντεχνου λόγου καὶ διακρίθηκε ἰδιαίτερα σὰν κριτικὸς καὶ σὰν μελετητῆς τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας καὶ τέχνης.

Ὁ Ἀντώνης Ἰντιάνος γεννήθηκε στὴ Λεμεσὸ τὸ 1900. Σπούδασε νομικὰ στὸ Middle Temple τοῦ Λονδίνου, καὶ Ἀγγλικὴν φιλολογίαν στὴν Ὁξφόρδην. Ὑστερότερα — μὲ ὑποτροφία τοῦ Carnegie παρακολούθησε κλασσικὴν ἀρχαιολογίαν στὸ Oxford University καὶ πήρε σχετικὸν δίπλωμα. Ἐργάστηκε στὴν Κύπρον σὰν δικηγόρος καὶ ἄργότερα σὰν ἀρχιμεταφραστῆς τῆς Κυβερνήσεως καί, γιὰ μιὰ σύντομη περίοδον, σὰν Ἐφορος τοῦ Μεσαιωνικοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου καὶ Βιβλιοθηκῆς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου. Ἀργότερα ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν δημόσια ὑπηρεσία καὶ ἀφοσιώθηκε στὸ δικηγορικὸν ἐπάγ-

γελμα, μέχρι του θανάτου του.

Ο Ίντιάνος άνηκει στην πρωτοπόρο εκείνη γενεά της Λεμεσοῦ, πού θεμελίωσε ούσιαστικά τὸ δημοτικισμό καὶ προήγαγε τὰ Ἑλληνικά γράμματα στὴν Κύπρο. Νέος συνεργάστηκε μετὴν ἐφημερίδα τοῦ Μελῆ Νικολαΐδη «Ἠχώ τῆς Κύπρου» (πού ἐξεδίδετο στὴ Λάρνακα) ὅπου δημοσίευσε τὴν πρώτη φιλολογικὴ παραγωγή του, καὶ ἀργότερα μετὰ περιοδικὰ «Νουμῆς» τοῦ Δημ. Ταγκόπουλου καὶ «Ἀβγῆ» τοῦ Χουρμούζιου, καθὼς καὶ μετὰ ἄλλες Λεμεσιανὲς ἐφημερίδες. Τὸ 1934 συνέλαβε τὴν ἰδέα τῆς ἐκδόσεως τῶν «Κυπριακῶν Γράμματων», ἡ πραγματοποίηση τῆς ὁποίας ἐγινε μετὰ τὴν συνεργασία τοῦ Κώστα Προουῆ καὶ τῆς δικῆς μου. Ἔτσι ἐξεδόθησαν (15 Σεπτέμβριος 1934) τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα», στὴν ἀρχὴ δεκαπενθήμερα καὶ ἐν συνεχείᾳ μηνιαία. Στὴν πρώτη περίοδο, 1934—1937, ὁ Ίντιάνος μαζί μετὸν Κώστα Προουῆ ἦταν ἡ ψυχὴ τοῦ περιοδικοῦ. Στὴ δεύτερη περίοδο, πού ἀρχίζει τὸ Μάιο τοῦ 1939, ὁ Ίντιάνος ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἔπαυσε πάντα νὰ ἀγαπᾷ, νὰ ἐνισχύῃ καὶ νὰ ὑποστηρίξη.

Τὴν ἴδια περίοδο ἐποχὴν ἰδρύεται στὴ Λευκωσία ἡ «Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν», τῆς ὁποίας ὁ Ίντιάνος ὑπῆρξεν ἰδρυτικὸν μέλος, καὶ — στὴν πρώτη τῆς περίοδο — ἕνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα στελέχη.

Γενικά ὁ ρόλος τοῦ Ἀντώνη Ίντιάνου στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Κύπρου ὑπῆρξε, κατὰ τὴν περίοδο 1930—50 βασικός.

Ο Ἀντώνης Ίντιάνος ἔγραψε ποιήματα, ἱστορικὲς μελέτες, βιβλιοκρισίες καὶ ἄλλα. Ἀσχολήθηκε μετὰ τὴ μεσαιωνικὴ καὶ τὴ νεώτερη Κυπρικὴ ἱστορία καὶ τέχνη καὶ δημοσίευσε σημαντικὲς μελέτες γιὰ μεσαιωνικά Κυπριακὰ κείμενα, Κυπρίους ἀγίους, ἱεράρχες, Κυπριακὰ τοπωνύμια καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν Κυπριακὴ διαλεκτικὴ ποίηση καὶ τοὺς Κυπρίους λαϊκοὺς ποιητὰς. Πρῶτος αὐτὸς μελέτησε τὸ ἔργο τοῦ Βιζυηνοῦ στὴν Κύπρο καθὼς καὶ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Γάλλου ποιητῆ Arthur Rimbaud (ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, ἐργάστηκε σὰν ἀπλὸς ἐργάτης στὴν οἰκοδόμησι τῆς ἐξοχικῆς κατοικίας — στὸ Τρόδος — τοῦ Ἀγγλοῦ Ἀρμοστοῦ τῆς Κύπρου στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς τοῦ νησιοῦ), καὶ πρῶτος αὐτὸς μετέφρασε στὴν Κύπρον Eliot, Pound,

Lorca, Conrad κ.ἄ. Σὰν ἱστοριοδίφης, ὁ Ίντιάνος ἔκαμε σημαντικὲς ἀνακαλύψεις στοιχείων σχετικῶν μετὰ τὴν Κυπριακὴ καὶ γενικώτερα τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, καὶ σ' αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀνεύρεση τοῦ τάφου τοῦ ποιητῆ Ἀνδρέα Κάλβου στὴν Ἀγγλία.

Τὶς μελέτες τοῦ αὐτοῦ, πού διακρίνονται γιὰ τὴ θετικὴ σκέψη, τὴ βαθειὰ παρατήρηση καὶ τὴν ὀργανωμένη καὶ πλατειὰ κρίση τους καθὼς καὶ γιὰ τὴ σοβαρότητα μετὰ τὴν ὁσίαν χρησιμοποιοῦνται οἱ σχετικὲς πηγές, ὁ Ίντιάνος τὶς δημοσίευσε κυρίως στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» καὶ τὸ «Δελτίο τῆς Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν». Ἀναφέρουμε ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀκόλουθες: «Δραγομάνοι καὶ Δραγομανία ἐν Κύπρῳ», «Μία ἀνέκδοτη σελὶς τοῦ Χαιρογράφου Λεοντίου Μαχιαρᾶ», «Μεσαιωνικὲς Ταφόπετρες στὴν Κύπρον», «Ἡ Ἀκολουθία τῶν Ἁγίων Βηχιανοῦ καὶ Νόμωνος», «Δαμασκηνὸς Α' Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου καὶ Πρόεδρος Μητροπολιτικῆς Κιτίου», «Οἱ Ἀγγλικὲς Μεταφράσεις τοῦ Ἵμνου τοῦ Σολωμοῦ», «Ἀνέκδοτα Γράμματα τοῦ Πέτρου Βλαστοῦ», «Ὁ Βιζυηνὸς στὴν Κύπρον», «Εἰκόνες Ἑλλήνων Μεταβυζαντινῶν Ζωγράφων στὴν Κύπρον», «Ἡ 9ῆ Ἰουλίου ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου», «Federico Garcia Lorga», «Ἰάκωβος Α' Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου», «Joseph Conrad», «Ἡ Κριτικὴ καὶ ὁ Αἰπέρτης», «Τὰ Κύπρια Ἔπη τοῦ Μάρκου Ἀνδρεάδη», «Κυπριακὰ Ἐρωτικὰ Μεσαιωνικὰ Ποιήματα», «Κυπριακὴ Παλαμικὴ Βιβλιογραφία», «Τὰ Κυπριώτικα Γράμματα τοῦ Ἀρθουρ Ρεμπώ», «Λησμονημένος Λευκωσιᾶτης», «Ἅγιος Θεοφάνης ὁ Μοναχὸς», «Μεσαιωνικὰ Σύμμεικτα Κύπρου», «Τὸ Μεταφραστικὸ Ἔργο τοῦ Μαβίλη ἀπὸ τὰ Ἑγγλέζικα», «Νίκος Χατζηγαβριήλ», «Ξενοφῶν Φαρμακίδης», «Τὰ Ποιητάρια καὶ τὰ Πρωτόλεια τοῦ Τεύκρου Ἀνθία», «Ὁ Rudyard Kipling», «Στυρίδων Χωρεπίσκοπος Τριμυθούντος», «Στοιχεῖα γιὰ τὴ Βιογράφιση καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γαλλο-Κυπριώτη ποιητῆ Γουσταῦου Λαφῶν», «Στοιχεῖα γιὰ τὴ Βιογράφιση καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ὀνούφριου Ι. Ἰασωνίδη», «Σύγχρονοι Ἀγγλοὶ Ποιητὲς», «Τρία Ἀνέκδοτα Ἀγνωστα Ποιήματα τοῦ Καβάφη», «Χριστόδουλος Μ. Τζιαπούρας», «Ὁ Ψυχάρης καὶ ἡ Κύπρος» κλπ.

Ὁ Ἀντώνης Ίντιάνος — παράλληλα μετὰ τὶς μελέτες του — δημοσίευσε ὠραῖα ποιήματα,

πού ξεχωρίζουν για την άδρη φιλοσοφική τους διάθεση και το λεπτό λυρικό παλμό τους. Μερικά απ' αυτά έχουν ένα έντονο αισθησιασμό και, παρά τη λιτότητά τους, έντυπωσιάζουν με τη δύναμη της ιδέας και την πρωτοτυπία της σκέψης τους.

Ένας άλλος τομέας στον οποίο διακρίθηκε ο Ίντιάνος είναι η βιβλιοκρισία. Προικισμένος με μια πλατειά γνώση της σύγχρονης ευρωπαϊκής λογοτεχνίας και μ' ένα λεπτό κριτικό αισθητήριο κατώρθωσε να διεισδύη βαθειά στα κείμενα και να εκφέρει εποικοδομητικές και πρωτότυπες γνώμες για το περιεχόμενό τους. Γι' αυτό η κριτική του δεν ήταν απλώς έπαινος ή επίκριση: ήταν ένα χρήσιμο συμπλήρωμα του κειμένου, στο οποίο, αναφερόταν και συνέβαλλε θετικά στην άνοδο της πνευματικής στάθμης του τόπου.

Δεν θα αναφερθώ στον τομέα της νομικής επιστήμης, όπου επίσης διακρίθηκε ο Ίντιάνος. Θα προσθέσω μόνο τουτό: 'Ο Ίντιάνος ήταν μια προσωπικότης ολοκληρωμένη, μια γνήσια πνευματική μορφή, που άφησε βαθειά τα ίχνη της στην επιστημονική και λογοτεχνική ζωή του τόπου μας. Έκείνο που επιβάλλεται σήμερα να γίνει, είναι να συγκεντρωθῆ σ' ένα τόμο τὸ ἔργο του, και νὰ ἐκδοθῆ ἀπὸ τὴν ἀρμοδιὰν Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, σὰν ἐπιβεβλημένο και ὀφειλόμενο μνημόσυνο πρὸς ἕναν μεγάλο ἐργάτη τῆς Κυπριακῆς διανοήσεως και τέχνης.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΤΑΪΝΜΠΕΚ

Ὁ θάνατος τοῦ Τζῶν Στάϊνμπεκ ἀφήνει ἕνα μεγάλο, ἕνα πραγματικά δυσαναπλήρωτο κενὸ στὰ σύγχρονα ἀμερικανικὰ γράμματα. Ἦταν — ἄς ποῦμε — ὁ τελευταῖος τῶν μεγάλων, τῶν κορυφαίων τῆς λογοτεχνίας τῆς πατρίδας τους, ἕνας ἀπὸ τὴν ἐκλεκτὴ αὐτὴ πλειάδα πὺ ἐπέβαλαν τὴν ἀμερικανικὴ τέχνη στὴ συνείδηση τῆς Εὐρώπης, καὶ κατ' ἐπέκταση, σὲ ὁλόκληρο τὸν κόσμο. Ἡ πλειάδα αὐτὴ — ἡ λαμπρότερη πὺ ἀνάδειξε ποτὲ ἡ Ἀμερικὴ—, συμπεριλάμβανε τὰ ὄνόματα τοῦ Τόμας Γούλφ, τῆς Γκέρτρουντ Στάϊν, τοῦ Ρόμπερτ Σέργγουντ, τοῦ Σέργγουντ Ἄντερσον, τοῦ ποιητῆ ὄρδστ, τοῦ ποιητῆ Σάντμπουργκ, τοῦ δραματουργοῦ Γιουτζην Ὁ'Νήλ (βραβεῖο Νόμπελ), τοῦ μυθιστοριογράφου Χεμινγκουέι (βραβεῖο Νόμπελ) καὶ τώρα, τοῦ τελευταίου τῆς πλειάδας αὐτῆς τοῦ πεζογράφου Τζῶν Στάϊνμπεκ (βραβεῖο Πούλιτζερ 1940, βραβεῖο

Νόμπελ 1962)... Ὅχι πὺς ἡ Ἀμερικὴ ἔμεινε χωρὶς ταλέντα συγγραφικὰ. Ὑπάρχουν ἀξιολογώτατα ταλέντα, γεμάτα δυναμισμό και τόλμη και ἀφωσίωση στὴν τέχνη τους, ὑπάρχει ἀκόμη ὁ θεατρικὸς συγγραφέας Ἄρθουρ Μίλλερ, ὁ Τέννεσον Οὐίλλιαμς, ὁ Ἄλμπυ, καὶ ὁ Νόρμαν Μάυλερ. Ὑπάρχει ἀκόμη αὐτός, πὺ κατὰ τὴν γνώμη πολλῶν, εἶναι ὄχι μόνον ὁ μεγαλύτερος συγγραφέας τῆς Ἀμερικῆς, ἀλλὰ ὁ μεγαλύτερος συγγραφέας τοῦ κόσμου ὅλου, ὑπάρχει αὐτός ὁ ἄτρωτος Μανδρινός, ὁ Χένρυ Μίλλερ, φιλόσοφος, πεζογράφος, σχολιαστής, δοκιμιογράφος, ζωγράφος, κριτικός και αἰσθητικὸς ὁποῖας ἐποχῆς και ὁποῖας χώρας. Ὅμως, ὁμολόγησα πὰρα πὰνω, μὲ τὸν ἀπρόσμενο θάνατο τοῦ Στάϊνμπεκ μπαίνει ἕνα τέρμα, τοποθετεῖται πλέον ἕνα ὄροσημο, και δὲν ἀποκλείεται, ὁ κριτικὸς τοῦ μέλλοντος, μιλώντας για τὴν πλειάδα αὐτὴ πὺ δημιουργῆσε τὸ ἔργο τῆς ἀπὸ τὸ 1925—1965, δὲν ἀποκλείεται λέγω, ὁ κριτικὸς τοῦ μέλλοντος, ἀναφερόμενος στὴν περίοδο αὐτὴ, νὰ τὴν ὀνομάσει ἡ Χρυσὴ περίοδος τῶν Ἀμερικανικῶν Γραμμάτων.

Ἄς μὴ ξεχνοῦμε πὺς πριν λίγες ἐβδομάδες ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ μας και ἕνας ἄλλος κοινωνικὸς ὑπέρμαχος, ὁ Σίνκλερ Λούις. Δικαιολογημένα, λοιπόν, μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλά για μὴ πραγματικὴ ἔλλειψη ταλέντου πρῶτου μεγέθους στὰ γράμματα τῆς Ἀμερικῆς. Ποῖος πῆρε τὴ θέση τοῦ Τόμας Μάνν ἡ τοῦ Ἄντρέ Ζιντ στὰ Εὐρωπαϊκὰ γράμματα; Κανεὶς! Ποῖος πῆρε τὴ θέση τοῦ ὄκωρεν, τοῦ Χεμινγκουέι και τοῦ Ὁ'Νήλ στ' ἀμερικανικὰ γράμματα; Κανεὶς! Τὸ μεγαλεῖο, στὴ τέχνη, δὲν φυτρώνει σὰ μανιτράρι!! Πάει, λοιπόν, και ὁ μεγάλος, ὁ ἀναντικατάστατος Στάϊνμπεκ, ὁ συγγραφέας τοῦ ἀμερικανικοῦ ἔπους (ΤΑ ΣΤΑΦΥΛΙΑ ΤΗΣ ΟΡΓΗΣ). Δὲν ὑπάρχει μέσος ἀναγνώστης πὺ νὰ μὴ ἔχει διαβάσει μερικὰ τὸυλάχιστον, ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἢ νὰ μὴ ἔχει, κὰν, ἀκούσει τ' ὄνομά του: (Πέθανε ὁ Στάϊνμπεκ; Τί λές!!) Ναι, πέθανε! Ἄφου πρῶτα διαβάστηκε ἀπὸ ἑκατομμύρια ἀναγνώστες. Τόσον αὐτός, ὡσον και ὁ Χεμινγκουέι, θεωροῦνται οἱ πῶ δημοφιλεῖς Ἀμερικανοὶ συγγραφεῖς στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία, και τὰ «ΣΤΑΦΥΛΙΑ» τὸ πῶ διαβασμένο ἔξένο βιβλίο, ὁποῖασδήποτε λογοτεχνίας. Στὰ Ἑλληνικὰ κυκλοφόρησε σὲ μετάφραση (ἀριστοτεχνικότητα), τοῦ Κοσμὰ Πολίτη και δὲν ὑπάρχει πρῶτεύουσα τῆς Εὐρώπης, ἢ τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς πὺ νὰ μὴ ἔχει στὰ θεάτρά τῆς τὸ «ἈΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΠΟΝΤΙΚΙΑ». Ὁ Στάϊνμπεκ, παρατήρησε σωστὰ κάποιος Ἀμερικανός, ζωγραφίζει τὴν Ἀμερικὴ μὲ τὸ σωστό τῆς χρῶμα. Ἡ φτώχεια, κοινὴ μοῖρα κάθε λαοῦ και κάθε τόπου, ὁ ξεριζωμός, οἱ πολιτικὲς διαμάχες, ὁ ἀνθρώπινος μόχθος, τὰ αἰνίγματα τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς, τὸ πραγματικὸ, τὸ ἀνέφικτο, τὰ σπουδαιότερα ἀνθρώπινα συναισθήματα, ἀπεικονίζονται μὲ κρυστάλλιν διαύγεια ἀπὸ τὴν ἱκανὴ πέννα τοῦ Τζῶν

Στάϊνμπεκ. Γράφει, κυρίως για 'Αμερικανούς, αλλά σὰ μεγάλος συγγραφέας, πού είναι, ἀγκαλιάζει ὀλέκαιρη τὴν ἀνθρωπότητα. Μὲ ψυχρό, ἀτσάλινο γαλανὸ θλέμμα, πού ἀνάδινε συνάμα μὴν φλόγα γεμάτη καλωσύνη καὶ περιέργεια γιὰ τ' ἀνθρώπινα, μὲ ξανθὰ γένεια καὶ ξανθὰ μαλλιά, μεγαλόσωμος, ἀνοιχτόκαρδος, γελαστός, γεμάτος ταπεινοσύνη:

— Εἰλικρινὰ κ. Στάϊνμπεκ, νομίζετε πὼς ἀξίζετε τὸ Νόμπελ;

— Εἰλικρινέστατα νομίζω πὼς ὄχι...

Καὶ ποῖος δὲ θυμᾶται τὶς γεμάτες πάθος σελίδες τῶν Σταφυλιῶν τῆς 'Οργῆς, ἢ ὅποιος δὲν ἔχει διαβάσει τὸ θιβλίο ποῖος δὲν θυμᾶται τὸ κινηματογραφικὸ ἔργο — κλασσικὸ τοῦ 'Αμερικανικοῦ κινηματογράφου — μὲ πρωταγωνιστὴ τὸν Χένρυ θόντα...

Μετὰ τὴν νεκρώσιμη ἀκολουθία, ὁ ἴδιος ὁ ἥθοποιός, ὁ Χένρυ θόντα ἀπάγγειλε ποιήματα τοῦ J. M. Synge, τοῦ Robert Louis Stevenson καὶ τοῦ Alfred Lord Tennyson. «Τὰ ποιήματα αὐτὰ» τόνισε ὁ ἥθοποιός, «ἦσαν τ' ἀγαπημένα ποιήματα τοῦ Τζόν...». "Ἐνα ἀπὸ τὰ ποιήματα, τέλειωνε ἔτσι:

Bright is the ring of words
When the right man rings them
Fair the fall of songs
When the singer sings them...

Μετὰ, παίχτηκαν ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ «Κατὰ Ματθαῖον Πάθη» τοῦ Μπάκ, ἐνῶ, ὅ,τι καλύτερο εἶχε νὰ ἐπιδείξη ἡ 'Αμερικὴ σὲ ἀνθρώπους τῆς τέχνης γενικά, σιγὰ-σιγὰ πλησίαζαν τὸ φέρετρο τοῦ τιμημένου νεκροῦ καὶ ψιθύριζαν μὴν εὐχὰ... 'Ο Στάϊνμπεκ, μὴ ἀπὸ τὶς δόξες τῆς 'Αμερικῆς καὶ ἕνας πού μ' ἔκανε ν' ἀγαπᾶω αὐτὴ τὴν χώρα... ὁ ἴδιος, μεγάλος ἐραστής τῆς πατρίδας του, ἀλλὰ συνάμα καὶ αὐστηρὸς κριτὴς, ἔγραψε κάποτε γιὰ τὴν 'Αμερικὴ, τὶς πάρα κάτω ἀποκαλυπτικὲς γραμμές: «'Η 'Αμερικὴ καὶ οἱ 'Αμερικανοὶ φαίνεται νὰ ζοῦν, ν' ἀναπνεύουν καὶ νὰ λειτουργοῦν μὲ βάση τὸ παράδοξο... 'Η 'Αμερικὴ ἔχει καὶ μὲ τὸ πάρα πάνω τοὺς παλαβοὺς της... Στὶς πόλεις οἱ ἄνθρωποι οὐρλιάζουσι μὲ ἀκάθεκτο λύσσα ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλον, ζαλαφρώνοντας τὴν καταπίεσή τους στὸν πρῶτο τυχόντα στόχο... "Ἐνα θεῶρατο ὕδραγωγεῖο ὀργῆς καὶ ἀπογοήτευσης εἶναι ἔτοιμο νὰ ξεχειλίσει... 'Η νόμιμη καὶ ἡ παράνομη διανομὴ ὑπνωτικῶν καὶ τονωτικῶν δισκίων ἐφθασε σὲ ἀστρονομικοὺς ἀριθμούς... ἡ παρὸρμηση παίρνει τὴν θέση τῆς ἱκανοποίησης καὶ ὅσο γιὰ ἀγάπη μόνον ἡ λέξις ἔχει ἀπομείνει, μπασταρδεμένη καὶ λυγιωμένη...» "Ἐτσι μιλά ἕνας ἀληθινὰ μεγάλος συγγραφέας, ἕνας ἀξιαγάπητος ἄνθρωπος, πού ἀλλοίμονό μας, θερίστηκε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸ δρεπάνι τοῦ Χάρου...

ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΑΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΕΚΘΕΣΗ ΓΑΛΠΤΙΚΗΣ ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΤΡΙΑΚΟΥ

'Η γλυπτικὴ χρησιμοποιεῖ τὸν πραγματικὸ ὄγκο καὶ χῶρο σὰν ἀπαραίτητα στοιχεῖα ὑπαρξῆς της, ἀντίθετα μὲ τὴ ζωγραφικὴ πού χρησιμοποιεῖ ἐπιφάνειες καὶ χροῶμα, γραμμὴ, σχήματα γιὰ νὰ δημιουργήσῃ τὴν ψευδαίσθησι τοῦ χώρου (ἔκει πού καταπιάνεται μὲ τὸ χῶρο). Τὸ γλυπτὸ μπορεῖ νὰ τὸ ἀγγίξῃ καὶ νὰ τὸ αἰσθανθῇ μὲ τὴν ἀφή σου, νὰ τὸ δῆς ἀπὸ διάφορες πλευρῆς, γωνίες, νὰ αἰσθανθῇ τὴ διαφορὰ τῆς παρουσίας του ὅταν τὸ δῆς ἀπὸ διαφορετικὴ γωνία, ἀκόμα καὶ στὴν περίπτωση τοῦ ἀνάγλυφου. (Τώρα τελευταῖα, στὴ γλυπτικὴ προστίθεται καὶ τὸ χροῶμα — γινόταν καὶ σὲ προηγούμενες ἐποχῆς — σὰν λειτουργικὸ στοιχεῖο δίπλα στὸν ὄγκο). Τὸ γλυπτὸ μπορεῖ νὰ ἀναγκάσῃ τὸν χῶρο πού τὸ περιβάλλει νὰ παίξῃ σημαντικὸ ρόλο στὴ λειτουργία τῶν ἐπὶ μέρους ὄγκων πού τὸ ἀποτελοῦν. "Ἄν αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα συνεχῆ ὄγκο, ἀκόμη καὶ τότε ὁ χῶρος μπορεῖ νὰ δονηθῇ καὶ νὰ ἐπηρεαστῇ ἀπὸ τὶς ἀναλαγίες τοῦ ὄγκου. Τὸ χροῶμα στὸ γλυπτὸ ἐντείνει τὶς ἀντιδράσεις μετὰ τῶν ἐπιφανειῶν — τὶς ἀντιδράσεις μέσα στὸν χῶρο.

'Η ἔκθεσις γλυπτικῆς τοῦ Γιώργου Κυριάκου πού ἔγινε στὸ Χίλτον τὸν περασμένο Φεβρόρη μᾶς ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ δοῦμε ἕνα νεαρὸ γλύπτη (πόσο σπάνιος, ἀλήθεια, οἱ εὐκαιρίες νὰ δοῦμε γλυπτικὴ), νὰ προβληματίζεται ἀνάμεσα στὶς πινακωτῆς νὰ τὶς συναρμολογῇ νὰ τὶς κόβῃ, νὰ τὶς τρυπᾷ νὰ προσθέτῃ χροῶμα, νὰ δημιουργῇ νέες μορφῆς καὶ σύμβολα, μὲ τὴ χρήση παλιῶν ὀλισκῶν καὶ μάλιστα παλαιῶν ἀντικειμένων πού ἔχουν ἤδη χρησιμοποιηθῇ γιὰ ὀρισμένους σκοποὺς. Πολὺ δύσκολο πράγματι ἐγχείρημα νὰ πάρῃς ἕνα ἀντικείμενο καθημερινῆς χρήσης καὶ νὰ τὸ μεταπλάσῃ σὲ αἰσθητικὴ μορφή, σὲ μορφή πού νὰ στέκῃ μόνη της, αὐτοδύναμη, δίχως νὰ ἐπιτρέπῃ συσχετίσεις ἢ ἀναφορὰ σὲ δευτέρως μορφές. Σὲ ἀρετὰ ἔργα του ὁ Κυριάκου ἔχει ἐπιτύχει αὐτὴ τὴ δημιουργία αὐτόνομης μορφῆς ὅπως στὴν «Κατασκευή», «Πέντε φορὲς πέντε» καὶ στὸν «Παρατηρητὴ» γιὰ παράδειγμα. Σ' αὐτὰ τὰ ἔργα, τὰ ἀρχικὰ ἀντικείμενα (πινακωτῆς καὶ ζυγοὶ

ζώων), έχουν ύποστη άρκετή άλλαγή με την επέμβαση του χειριού του καλλιτέχνη. Όμως πολλά άλλα πού διατηρούν κάτι από την άρχική τους μορφή, επιτρέπουν συσχετίσεις.

Σε άρκετά έργα, όπως στην «Ανάπτυξη», «Κάθετα ήμικύκλια» και πρό παντός στον «Παρατηρητή» τὰ διάφορα κομμάτια και εισδοχές δέν έμποδίζουν τὰ έργα νά έχουν ένα συνεχόμενο, επίμηκη, κάθετο, όγκο πού ύψώνεται μέσα στον χώρο με κάποια διάθεση κομψότητας. Σ' αυτή την ποιότητα της κομψότητας ο ρόλος πού παίζει ο χώρος ύποχωρεί και υποτιβάζεται. Το ίδιο μπορεί νά λεχθή και για τον «Πήγασο» πού ή κομψότητα στην κίνηση έντυπωσιάζει ένεκα της επανειλημμένης παρουσίας των ίδιων καμπύλων, όγκων πού ε καθένας τους κουβαλά τη κομψότητα μαζί του. Αν και διαφορετικός σε διάθεση ο «Ίκαρος» με τιςγωνιώδεις έπεκτάσεις των όγκων του δέν κυριαρχεί ή δέν δραστηριοποιεί τον χώρο μέσα στον όποιον ύπάρχει. Οι τομές και τó άνοιγμα όπών στον κορμό του γλυπτού, αυτόματα άναγνωρίζει την ύπαρξη του χώρου πού εισέρχεται μέσα από αυτές. Στους «Ρυθμούς» τόσον ή ύπαρξη των τομών και όπών όσο και ή προσθήκη χρώματος στο γλυπτό, ιδίως στην έσωτερική περιφέρεια της όπης, κινητοποιεί και δραστηριοποιεί τον χώρο. Ίδιως τó έντονο χρώμα (κόκκινο και κίτρινο), δονεί πην εισροή του χώρου. Δέν συμβαίνει όμως τó ίδιο στην περίπτωση της προσθήκης χρώματος στον «Ζυγό με τροχό» και στη «Διαχωριστική γραμμή» όπου τó χρώμα είναι ύποτυπώδες. Η λειτουργικότης του είναι πράγματι άσήμαντη άν όχι άνύπαρκτη. Έναρμονισμένο με τó ξύλο και άδιάφορο προς τον χώρο είναι ή προσθήκη χρώματος στον «Παρατηρητή» και στο «Όρθιο μοτίβο».

Τό «Πέντε φορές πέντε» είναι διαφορετικό άπ' όλα τάλλα γλυπτά. Έχει τις χαρακτηριστικές πινακωτές, πίσω όμως από αυτές και παράλληλα προς τον κάθετο άξονά τους προσαρμόσθηκε ένα πλατύ όρθογώνιο σανίδι. Η όλη κατασκευή κρέμεται από σχοινάκια, όπως ένας πίνακας ζωγραφικής. Πολύ καλή ή ιδέα αυτού του είδους του άνάγλυφου. Μ' αυτό τó έργο ο γλύπτης μάς παρουσιάζει ένα νέο δρόμο πού άνοίγεται μπροστά του.

Τά έργα με γύψο και με φάιπεργκλας όπως και τὰ σχέδια (ρωμαντικο-έξπρεσιονιστικά με

άτυχη προσθήκη χρώματος), δείχνουν άναμφισβήτητά την πορεία μέσα από την όποία πέρασε ο καλλιτέχνης. Ο «άνθρωπος με άλογο» και ο «Γερασμένος άετός» (πολύ μελοδραματικός) είναι τὰ πύο τελευταία της ομάδας αυτής με πολλή άπλοποίηση και δέσιμο με τó εικονικό.

Τό στήσιμο του γλυπτού δημιουργεί πραγματικά μεγάλα προβλήματα. Ο «Παρατηρητής» στέκει μόνος, δίχως τη βοήθεια βάσης και στέκει πολύ καλά. Οι βάσεις όμως σε πολλά άλλα έργα (στην «Ανάπτυξη», στα «Κάθετα ήμικύκλια», «Διαχωριστική γραμμή» και άλλου) είναι συμβατική, κυλινδρική. Όμως, ο όγκος, ή όμοιομορφία του ύλικού της, ή όμοιοχρωμία και όμοιοτομία με τó υπόλοιπο γλυπτό ένοχλεί. Σε άλλα, όπως στη «Φαίδρα», «Κουκουβάγια» και στον «Ίκαρο» τó στήσιμο φανερώνει σοβαρό πρόβλημα, είναι δέ αυτό τó έξάρτημα του στηρίγματος ένσωματωμένο — όχι άρτια όμως — με τó όλο γλυπτό. Η ίδια άμνηχανία για τó στηρίγμα είναι φανερή στους «Ρυθμούς» όπου τó έξάρτημα του στηρίγματος έχει διακοσμηθή στην προσπάθεια νά καμουφλαρισθή κατά κάποιο τρόπο ή χρησιμότητά του.

Άναμφισβήτητά με την έκθεσή του αυτή ο Κυριάκου κάνει μια σοβαρή παρουσία στην καλλιτεχνική κίνηση του τόπου. Στην έκθεσή του παρουσιάζεται να προβληματίζεται. Ο προβληματισμός για ένα καλλιτέχνη άποτελεί τη βάση πάνω στην όποία στηρίζεται όλο τó οικοδόμημα της αισθητικής του άνόδου.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΔΟΜΜΑΤΟΣ

ΜΟΥΣΙΚΗ

ΤΡΕΙΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Γνωστό για τις λαμπρές πολιτιστικές του πρωτοβουλίες, τó Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου διοργάνωσε τελευταία ξεχωριστές σημασίας καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Σ' αυτές θα άναφερθούμε στο σημερινό μας σημείωμα γιατί τις θεωρούμε σαν την πύο οδισιαστική και βαθύτερη άνάπτυξη της μουσικής μας ζωής. Μουσική ζωή σε μια χώρα, όπως και άλλοτε άναφέραμε, δέν είναι μόνο οι συναυλίες πού δίνουν σ' αυτή περαστικές δοχήστρες ή διάσημοι δεξιότεχνες, αλλά πριν άπ' όλα ή

μουσική δημιουργία τῶν συνθετῶν τῆς καί ἡ ἐκτέλεση ἔργων τοῦ παγκόσμιου ρεπερτόριου ἀπό ντόπιους καλλιτέχνες ἢ φωνητικά συγκροτήματα. Αὐτό δημιουργεῖ σέ μιά χώρα τ' ὅ,τι ἀποκαλοῦμε μουσική παράδοση.

Ἐνα σημαντικό βῆμα πού ἔγινε πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή, ἦταν ἡ δημιουργία ἀπὸ τὸ ΡΙΚ μιάς συμφωνικῆς ὀρχήστρας. Τὴν προσπάθεια ὅμως αὐτή πρέπει νὰ τὴν ἀναλάβῃ ἡ Κυβέρνηση. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἐπίσης θὰ εὐρύνουμε τοὺς ὁρίζοντες γιὰ κάθε μουσικὸ πού θέλει νὰ προσφέρει κάτι περισσότερο ἀπὸ τὰ καθιερωμένα καὶ ἐπίσης θὰ ἀποτροφωμεν τὴν φυγὴν πρὸς τὸ ἐξωτερικὸ διαφόρων στελεχῶν.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι κάναμε αὐτὲς τίς σκέψεις ὅταν παρακολοθησαμε τὸ ρεσιτάλ τραγουδιοῦ, πού ἔδωσε στίς 20 Ἰανουαρίου στὸ Δημοτικὸ Θέατρο Λευκωσίας ὁ συμπατριώτης μας βαρύτονος Πιερχὺς Ζαρκιάς μὲ τὴν σύμπραξη τῆς συμφωνικῆς ὀρχήστρας τοῦ ΡΙΚ. Ἀντιληφθήκαμε τότε ὅτι διάφορα προβλήματα παρουσιάζονται ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὁμαλὴ λειτουργία τῆς ὀρχήστρας, γι' αὐτὸ νομίζουμε ὅτι ἡ Κυβέρνηση πρέπει νὰ τὴν ἀναλάβῃ μιά καὶ νὰ ἐδραιώσῃ τὴν προσπάθεια σὲ στέρους θέσεις. Αὐτὸ τὸ θέμα νομίζουμε ὅτι τώρα εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπείγον καὶ πιστεύουμε ὅτι εἶναι τὸ αἶτημα πολλῶν χιλιάδων Κυπρίων.

Ὁ συμπατριώτης μας βαρύτονος Πιερχὺς Ζαρκιάς ἦλθε στὴν Κύπρο μὲ πρόσκληση τῆς Μορφωτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐπιφυλακτικοῦ Παιδείας, σὲ συνεργασία μὲ τὸ Ραδιοφωνικὸν Ἰνστιτούτο Κύπρου. Ὁ Ζαρκιάς ἔξιμωσεν ἀπὸ δημοδιδάσκαλος βρῆκε τὸν πραγματικὸν του ἑαυτὸ στὴν μουσική. Σ' αὐτὴ δόθηκε ὀλότελα. Εἶναι σήμερα κάτοχος μιάς μεγάλης μουσικῆ παιδείας, πού τὸν ὠδήγησε στὴ ζηλευτὴ πρῶτη θέση βαρύτονου στὴν ὄπερα τῆς Βόννης. Στὸ ρεσιτάλ του μᾶς χάρισε μὲ τὴν ἐρμηνεία του στίς διάφορες ἄριες μιά μεγάλη μουσικὴ μυσταγωγία. Ἡ φωνὴ του μὲ δυνατό καὶ ὠραῖο χροῦμα, πλούσια σὲ συγκινησιακὰς ἀποφραστικὴς ὑποκριτικὴς, πού ἀπέδωσε ὅλες τίς ἀντιθέσεις πού συναντᾷ κανεὶς στίς ἄριες τοῦ Χαϊντελ καὶ Χάυδν ὡς τίς ἄριες ἀπὸ τίς ὄπερες τοῦ Μότσαρτ «Γάμος τοῦ Φίγκαρο» καὶ «Δὸν Ζουάν».

Ἡ συμμετοχὴ τῆς ὀρχήστρας, ἂν καὶ δὲν στάθηκε τόσο ἐνεργὸς ὅσο θὰ ἔπρεπε, ἔδωσε

ὅ,τι τὸ καλύτερο μπορούσε.

Μιά ἄλλη καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση τοῦ ΡΙΚ ἦταν οἱ πετυχημένες συναυλίαι λαϊκῆς μουσικῆς, κυρίως μὲ τραγοῦδια τοῦ γνωστοῦ συνθέτη Γ. Κοτσώνη καὶ συμμετοχὴ τῆς χορωδίας τοῦ «Ἄρη» Λεμεσοῦ, πού διευθύνει ὁ Μαρῖνος Μιτέλλας. (Δημοτικὸ Θέατρο Λευκωσίας στίς 8 καὶ στίς 15 Φεβρουαρίου). Ὁ Γ. Κοτσώνης μὲ τὴν προσφορὰ του αὐτὴ κοιτάζει νὰ συνεχίσῃ τὸν δρόμο, πού ἀναῖξαν ἄλλοι φωτισμένοι συνθέτες λαϊκῆς μουσικῆς, ἀνανεώνοντας καὶ ἀνασυνθέοντας στίχο καὶ μουσική. Γιατί, πραγματικὰ, τὸ ἑλληνικὸ λαϊκὸ τραγοῦδι πρὶν λίγα χρόνια βρισκόταν σὲ ἀξιοθηρήθητῃ κατάστασιν ἢ μουσικὴ του ἦταν ἢ ἰνδικὴ ἢ ἀραβικὴ ἢ καὶ τουρκικὴ, πού συσκευαζόταν στὴν Ἑλλάδα γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀντανάκλουσε τὸν πραγματικὸν χαρακτῆρα οὔτε καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας. Ἀπ' αὐτὴ τὴν κατάστασιν ἔβγαλαν τὸν λαὸν μας φτιασμένοι συνθέτες μὲ καλὴ μουσικὴ μόρφωση, καὶ ἔδωσαν στὸ λαϊκὸ τραγοῦδι μιά ἀνανεωμένη ἔκφραση ἀνοίγοντάς του σταθερὸ δρόμο γιὰ ἓνα λαμπρὸ καὶ ὑγιεῖς μέλλον.

Ἐνας τέτοιος συνθέτης πού προσπαθεῖ νὰ δώσῃ νέα πνοὴ στὸ λαϊκὸ τραγοῦδι μέσα στὸν Κυπριακὸν χῶρον εἶναι καὶ ὁ Γ. Κοτσώνης. Οἱ μελωδίαι του εἶναι ἀπλῆς καὶ ἀτέριττες καὶ σὲ ὀδηγοῦν ἄλλοτε σὲ θερησκευτικὰς καταστάσεις καὶ ἄλλοτε σὲ στιγμὰς βαθειᾶς νοσταλγίας ἢ καὶ σὲ ξεσπάσματα χαρᾶς. Ἀπὸ τὰ τραγοῦδια του ξεχωρίζουμε τὸ «Μεθυσιμὸν καράβι» καὶ τὸ «Ἐμεῖς παδιὰ τοῦ ἡλιου» σὲ στίχους Λ. Μαλένη καὶ τὰ δύο. Τὰ χορωδιακὰ του τραγοῦδια, ἂν καὶ ἐναρμονισμένα μὲ βαθειὰ γνώση τῆς τέχνης, ἐν τούτοις δείχνουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπιδράσεις πού δέχθηκε ἀπὸ ἄλλους συνθέτες. Ἡ χορωδία τοῦ «Ἄρη», γυμνασμένη ἀπὸ τὸν Μαρῖνον Μιτέλλα, τραγοῦδησε μαλακὰ καὶ μουσικά. Οἱ ὠραῖαι φωνῆς κινήθησαν μὲ ἐκφραστικότητα καὶ ἀβίαστα μὲ ὠραίους χροματισμοὺς.

Παρ' ὅλο πού, κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν, ἀπομένουν νὰ γίνουιν πολλά στὸν τόπον μας, ἐν τούτοις ὁ ζῆλος καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ προσπάθεια ὀρισμένων ἀτόμων καὶ ὀμάδων μᾶς ἔδωσαν τὴν χαρὰ νὰ τοὺς χειροκροτήσομε μὲ ἀνυπόκριτον θαυμασμὸν καὶ ἰκανοποίησιν στὴν συναυλία χορωδιακῆς μουσικῆς πού ὀργάνωσε τὸ ΡΙΚ τὴν 1η Μαρτίου στὸ Δημοτικὸ Θέατρο Λευκω-

σίας.

Σ' αυτή την καθ' όλα πετυχημένη εκδήλωση πήρα μέρος τέσσερις εξωσχολικές χορωδίες α) η Μικτή Χορωδία του Μουσικού Όμιλου Τρικώμου με διευθυντή τον Γεώργιο Μάκη, β) η Μικτή Χορωδία της Πνευματικής Στέγης Λευκωσίας με διευθυντή τον Λεάνδρο Σίταρο, γ) η Μικτή Χορωδία του Πνευματικού Όμιλου Λάρνακος με διευθυντή τον Χρ. Άχιλλεούδη και δ) η Χορωδία του Συλλόγου «Άρης» Λεμεσού με διευθυντή τον Μαρίνο Μιτέλλα.

Ή κάθε μία από τις χορωδίες αυτές παρουσίασε πέντε τραγούδια Έλλήνων ή ξένων συνθετών, καθώς επίσης και διασκευές Κυπριακών δημοτικών τραγουδιών. Άν και οι χορωδίες είναι γυμνασμένες κάτω από διαφορετικές συνθήκες, έν τούτοις μās παρουσίασαν ή κάθε μία ένα επιμελημένο σύνολο, γι' αυτό το πυκνό και έκλεκτο κοινό χειροκρότησε με ένθουσιασμό και ικανοποίηση. Γενικά, παρ' όλο πού οι τρεις πρώτες χορωδίες είναι δημουργήματα των δύο ή τριών τελευταίων χρόνων, κινήθηκαν κατά το πλείστο με ιδιαίτερη εύλυγισία και έκφραστικότητα. Οι ώραιες φωνές των μελών των πηγαία και άβιαστα έρμήνευσαν τά διάφορα τραγούδια. Προσπάθησαν να μās δώσουν στρογγυλό και εύγενικό ήχο με ωραίους χρωματισμούς και ρυθμική ακρίβεια. Σέ μερικά τραγούδια τά κατάφεραν πολύ καλά σέ άλλα πού λίγο. Ή διαρκής όμως προσπάθεια και ό ζήλος για την μουσική των μελών των χορωδιών θά ανεβάξει την ποιότητα της μουσικής των προσφορās και θά τους έξασφαλίση μεγαλύτερη εύελιξία, όμοιογένεια και αυθεντικότητα.

Τελειώνοντας τó σημείωμά μας αυτό πρέπει να αναφέρουμε και πάλιν ότι όφείλουμε ένα μεγάλο εύχαριστώ για την χαρά πού μās έδωσε τó ΡΙΚ όργανώνοντας τις καλλιτεχνικές αυτές εκδηλώσεις. Πρέπει όμως αυτές οι εκδηλώσεις να αποτελέσουν για όλους μας ένα δίδαγμα.

ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΑΤΡΙΑΔΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΤΟ «ΜΗΝΥΟΝ»

Άγαπητέ κ. Χρυσάνθη,

Σχετικά με την παρατήρηση του φίλου κ. Μελη Νικολαΐδη για ένα τυπογραφικό λάθος

στις σ. 93, 95 και 97, πού δημοσιεύτηκε στην «Πνευματικήν Κύπρο», τεύχος 101-102, σ. 190-91, πληροφορώ τά έξής: Στο χειρόγραφο μου είχα ύποσημείωση για επανόρθωση του λάθους αυτού. Όμως παραλείφθηκε ή ύποσημείωση εκείνη από τους τυπογράφους, χωρίς να την προσέξω. Την πρόεξα όμως μετά την έκτύπωση του Α' τόμου των «Κυπριακών Δημ. Τραγουδιών» κι έκανα επανόρθωση στο τέλος του Β' τόμου, στή σελ. 191.

Θά με ύποχρεώσετε άν δημοσιεύσετε στο επόμενον τεύχος της «Πνευματικής Κύπρου» την ανακοίνωσή μου αυτήν πρós πληροφορίαν των αναγνωστών της.

Με την εκτίμησή μου,

16.3.69

Ν. ΚΛΗΡΙΔΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΚΩΣΤΑ ΜΟΝΤΗΣ: Έξ ήμερτής Κύπρου, Ποήματα, Λευκωσία, 1969.

«Μην πετάτε τις λέξεις. Ποιός θά ξεχωρίση τί είναι άκμή και τί παρακμή;» Αυτά λέει στο τελευταίο μέρος των στίχων του καινούργιου του βιβλίου «Έξ ήμερτής Κύπρου» ό ποιητής Κώστας Μόντης. Μην πετάτε τις λέξεις. Γιατί μέσα στο σύνολο ενός έργου μπορεί να βρουν την θέση τους. Την αίτιολογία τους. Στο βιβλίό αυτό ό Μόντης έχει δυό ειδών λέξεις: εκείνες πού άπηκούν ένα κραδασμό ψηλού συναισθηματισμού. Κι' εκείνες πού κρύβουν πέρα από τó συναισθηματικό και λυρικό στοιχείο, την πυρίνη νοητική επένδυση.

Οι πρώτες άπαρτίζουν τó άπόθεμα συναισθηματικής έπαφής. Οι δεύτερες την έκλυση της νοητικής εμπειρίας, πού συμπυκνώνεται στην επιγραμματική έκφραση, θυμίζοντας τ'ς γνωστές «Στιγμές». Ή όμοιογένεια έξ άλλου είναι καταφανής. Διαφέρει τó μήνυμα κι' ή γεύση.

Μερικά άπ' τά ποιήματα του νέου βιβλίου είναι έμπνευσμένα από την Τσεχοσλοβακία. Άντιπροσωπεύουν δυό κύκλους εμπειριών. Ό πρώτος είναι ή έπαφή με τόν υπέροχο λαό της Τσεχοσλοβακίας κάτω από τó ξεσπασμα μιας άλλαγής. Ό δεύτερος είναι τó πικρό άκουσμα του μαρτυρίου. Κι' έτσι έκ των ύστέρων ή ποιητική συνείδηση του Μόντη μετουσίωσε, την πρώτη έπαφή σέ αφιερωματική προσφορά των τραγουδιών του σ' αυτούς πού γνώρισε και της υπέροχης ψυχής τους.

Έλπίζω να κάφωσες μια σημαία
στά τάνης, άδερφή,
έλπίζω νάνοΐξες τη χούφτα
να κολυμπήση λευτεριά ό Δούναβης.
Γράψε μου.

Ή μνήμη της γής του είναι τó άλλο μέρος, όπου ή συνείδηση του ποιητή γέρνει με άγάπη αλλά και πόνο κι' έξομολογείται την πι-

κρα του. Ἡ μᾶλλον τὴν πίκρα τῆς.

Δὲν προσέξατε πὼς ἄρχισαν νὰ κυτᾶζουν
ἀλλοῦ τ' ἀγάλματα;

Εἶναι μιὰ ἐξομολόγηση τῆς καρδιάς τοῦ ποιητῆ πού κραδαίνεται ἀπογοητευμένη ἀπὸ τὴν μεταπολιτευτικὴ περίοδο τοῦ τόπου, ὅπου πολλὰ ἔχουν συμβῆ — πού ὅλοι ξέρουμε — καὶ τὰ ὁποῖα ἔχουν περικλείσει ὁράματα καὶ πόθους μέσα στὸν ἀσφυκτικὸ κλοιὸ διεθνῶν συμφερόντων καὶ σκοπιμοτήτων. Ὁ Κώστας Μόντης ἀφήνει τὸν πικρὸ λόγο νὰ τρέξη σὰν δάκρυ πάνω στὰ μάγουλα τῶν ὄνειρων πού πέφτουν. Εἶναι μιὰ φωνὴ τραγικὴ πού ξεπηδᾷ μέσα ἀπὸ τὰ στήθεια τῆς γῆς του.

Μᾶς πρόδωσαν τοὺς πόθους καὶ τ' ἄλλατα.
Ἄδεια τὰ χέρια κι' οἱ καρδιές.
Μᾶς ἔμειναν μονάχα κάτι ἀγάλματα
ἀπὸ τὰ πρόσρατα συμβᾶντα τὰ καυτὰ,
ἴσως ἐκτὸς χρόνου κι' αὐτὰ.

(Ἐνωση)

Καὶ κάπου ἄλλοῦ ἢ καρδιά του σπαράζει
μέσα σ' αὐτὸ τὸν ἴδιο κλοιὸ τῆς πίκρας καὶ
τῆς ἀπογοητεύσεως, πιδ ἔντονα.

Μὴ μοῦ τ' ἀνασκαλεύετε
τὰ περασμένα.
Ἔγνων ὅλα πιά τὰ μνήματα
«φυλακισμένα».

(Τὰ φυλακισμένα μνήματα τὸ 1968)

Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς ἐξομολογήσεις παρεμβάλλονται μερικὲς λυρικές στιγμές, μερικά λυρικά ἰντερμέδια θὰ λέγαμε πού κρύβουν μερικὲς ἔξωχρες ἐμπειρίες τοῦ ποιητῆ.

Στὶς τελευταῖες σελίδες συγκεντρώνονται οἱ τέλεια ἐπιγραμματικοὶ στίχοι τοῦ Μόντη, πού ἀποτελοῦν προεκβολές στοχασμῶν, ὁμοιοεῖς μὲ τὶς γνωστὲς τῶν «Στιγμῶν» του. Στὴν οὐσία εἶναι μιὰ συνέχεια τῆς ἴδιας ἐκφράσεως. Οἱ λέξεις ἐδῶ συσπειρώνονται, μετατρέπονται σὲ ἀδρά σπέρματα μέσα στὰ ὁποῖα караδοκοῦν νοήματα, μηνύματα, ἀκόμη κι' ἡ προσωπικὴ διάθεση τοῦ ποιητῆ ἢ κι' ἡ ἀντίδρασή του σ' ἐσωτερικὲς κι' ἐξωτερικὲς κρούσεις.

Ἐδῶ ὁ Μόντης δὲν νοιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπεκταθῆ. Δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ μακρυγορήσῃ ἢ νὰ δώσῃ εἰρμό στίς σκέψεις πού ἐκτοξεύονται μὲ τὴν γνησιότητα τοῦ πρώτου αὐθορηπτισμοῦ. Ἡ ἀπολύτρωση γενιέται μ' αὐτὲς τὶς στιγμιαῖες σπιθες πού ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν τριβὴ τῶν γεγονότων καὶ τῶν συνειρημῶν μὲ τὴν συνείδηση πού στοχάζεται κι' ἀντιδρᾷ. Ὁ ποιητὴς συμπύσσεται καὶ μαζεύει. Κι' ἀντὶ νὰ προσφέρῃ ἀνθοδέσμες πετάει ἕνα-ἕνα τὰ πέταλα.

A. ΛΥΚΑΥΓΗΣ

ANN MATTHEWS: "Lilies of the field", a book of Cyprus wild flowers, Limassol, 1968.

Μὲ τὸν τίτλο «Ἴα λείρια τοῦ ἀγροῦ» καὶ μὲ ὑπότιτλον «Τὰ ἀγριολούλουδα τῆς Κύπρου» κυκλοφόρησε τελευταίως ἀγγλιστί, ἕνα πραγματικὰ ἐξαιρετικὸ σὲ ἐμφάνιση καὶ περιεχόμενο βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἔγραψε καὶ ἐξέδωσε ἡ διαμένουσα στὴ Λεμεσό δ. **Ann Matthews.**

Τὸ βιβλίον, ἀπὸ κάπου 60 σελίδες, διακομμεῖται μὲ 26 θαυμάσιες, πολὺ φυσικὲς ἐγχρωμες εἰκόνες καὶ περιγράφονται σ' αὐτὸ μὲ φροντισμένον καὶ ἐπιστημονικὸν τρόπον 56 διάφορα ἀγριολούλουδα τοῦ τόπου μας. Ἐντὸς κειμένου ὑπάρχει χάρτης τῆς Κύπρου, πίνακας περιόδου ἀνθίσεως τῶν ἀγριολούλουδων, πίνακας ἐπίσης τῶν κοινῶν κυπριακῶν ὀνομάτων τῶν φυτῶν πού περιγράφονται καὶ γλωσσάριον τῶν ἐπιστημονικῶν ὀρων μὲ ἔγχρωμα σύμβολα.

Ὡς ἀναφέρει στὸν πρόλογόν της ἡ συγγραφεύς, σκοπὸς τοῦ βιβλίου εἶναι:-

α) Νὰ προσφέρῃ στὸν ξένον ἐπισκέπτην κάτι πού νὰ τοῦ θυμίζῃ τὴν Κύπρον καὶ τὰ ἀγριολούλουδα της, καὶ

β) Νὰ ἐμπνεύσῃ σ' ἐκείνους πού ζοῦν στὸ νησί αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐπιθυμία νὰ δοῦν καὶ νὰ προσέξουν ἀπὸ κοντὰ τὴν ὁμορφία καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀγρίας θλάσσης.

Ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς τῆς Ἐντομολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου κ. Μάιλς, ὁ ὁποῖος εἶχε πρὸ διετίας ἐπισκεφθῆ τὸ νησί μας ὡς τουρίστας καὶ ὁ ὁποῖος πολὺ ἐνδιαφέρθη ὄχι μόνο γιὰ τὶς ἀρχαιότερες, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ χλωρίδα μας καὶ πρὸς τὸν ὅσιον ἔστειλα σὰν πρωτοχρονιάτικο δῶρο τὸ βιβλίον τῆς δ. **Matthews.** μοῦ ἔγραψε:

«Πῆρα τὸ βιβλίον πού μοῦ ἔστειλες.... Τὸ μελέτησα μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον τόσο ἐγὼ ὅσον καὶ ἡ σύζυγός μου καὶ ἔτσι ζαναζήσαμε γιὰ λίγο στὸ ὠραῖο σας νησί. Ὅλες οἱ εἰκόνες τῶν ἀγριολούλουδων ἐξαιρετικὰ καλὲς ὥστε νὰ βοηθοῦν, χωρὶς δυσκολίαν, τὸν ξένον ἐπισκέπτην νὰ γνωρίσῃ τὴν ποικίλην καὶ ὠραίαν χλωρίδα τοῦ τόπου σας».

Εἶναι πράγματι πολὺ λυπηρὸν διότι καίτοι γνωρίζω πὼς ἡ Κυβέρνησις ἄλλοτε καὶ πρόσφατα διέθετε σημαντικὸν ποσὸν γιὰ τὴν ἀπὸ εἰδικούς συστηρικὴν μελέτην καὶ εἰκονογράφηση τῆς χλωρίδος μας, τίποτε ὡς τώρα δὲν δημοσιεύθηκε, γι' αὐτὸ καὶ ἡ προσφορά τῆς δ. **Matthews** εἶναι ἀξίειπαινη καὶ πρέπει νομίζω νὰ ἐκτιμηθῇ καὶ νὰ δημιουργήσῃ σὲ μᾶς τοὺς Κυπρίους τὴν ὑποχρέωση ὄχι μόνο νὰ μελετήσουμε τὸ ἔργο της, μὲ καὶ νὰ τὸ συνεχίσουμε καὶ συμπληρώσουμε.

Στὸν ἀείμνηστον Διαγόραν Νικολαΐδην, ὁ ὁποῖος ὡς γνωστὸν ἦτο καὶ φιλοταλιστής, εἶχα λίγον πρὸ τοῦ θανάτου του εἰσηγηθῆ ὅπως συστάσῃ στοὺς ἀρμοδίους τὴν ἐκδοσὴν σειρᾶς γραμματοσῆμων, πού νὰ εἰκονίζουσαν μερικὰ ἀπὸ τὰ τόσα πολλὰ πού ὑπάρχουν ἀγριολού-

λουδα του τόπου μας, ως είναι οι άνεμώνες, τουλίπες, κυκλάμινα, πασάτικα, μυρόφορες κ.ά. Εύχομαι κάποτε αυτό να πραγματοποιηθεί.

Α. ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ

ΚΩΣΤΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Σκαμάνδριος Έκτορίδης
'Αστυνάς, 'Αθήνα, 1969.

Είναι αλήθεια πως είναι κάπως σκοτεινός ο συμβολισμός αυτού του πολύ μικρού παιδιού του Σκαμάνδριου, μέσα στην ποίηση, με τους μονολεκτικούς στίχους, του Κώστα Βασιλείου. Τό νοιώθει πως ό ποιητής πραγματικά θρηνεί αυτό τον χαμό, προπαντός εκφράζει δραματικά την αναζήτηση των κομμάτων από το σώμα του Σκαμάνδριου. Και αυτή η συνεχής επανάληψη των σκύλλων, των γαυγισμάτων και των κοκκάλων, σχετίζεται άμεσα με το γκρέμισμα του Έκτορίδη πάνω στις πέτρες και την αγωνιώδη προσπάθεια των γυναικών να τον βρουν.

Ός μόνο συμβολισμό βρίσκω το χάσιμο της άθώας παιδικής μας ηλικίας που τόσο ασπλαχνα γκρεμίστηκε μία μέρα άπ' τους δυατούς πάνω από τή τεϊχη μέσα στις κακοτράχαλες κακότοπιές της ζωής. Κι' αυτό το γκρέμισμα έγινε άπό κάποιο δυνατό νικητή δικό μας. Κι' ήταν τόσο κομψά αυτά τή παιδικά μας χρόνια, ίωνικά μέσ τήν κομψότητά τους. Άναζητούμε τ' άπομεινάριά τους, κλαίμε γι' αυτά, καλούμε σε συμμετοχή όσους παρουσιάζουν τή ίδια με τή δική μας στίγματα, για να βρούμε μίαν άνοιξη, να ξαναζωντανέψουμε κάποια όνειρα, να καταγράψουμε κάποια νέα σχέδια ζωής,

να μαζέψουμε
τή σκορπισμένα
μέσα στη χλόη
κομμάτια του.

Μιά επέκταση και σύνδεση με σύγχρονα γεγονότα συναντάς στην άναφορά της Χιροσίμα. Τουτό κι' όλας δίνει τήν εντύπωση ή σου επιτρέπει συναισθηματικά να δεχτήεις πως ό συμβολισμός του γκρεμίσματος δέν περιορίζεται μόνο στο προσωπικό σου δράμα, τή χαμό της άθώας παιδικότητας, αλλά άγκαλιάζει ευρύτερο πεδίο, τή χαμό της ανθρωπιάς με κείνο τή φοβερό γεγονός της Χιροσίμα. Αυτό τή δεύτερο τιμā πολύ τόν ποιητή. "Όταν αντιμετώπιζεις με θένος τή παγκόσμιο δράμα (δέν ένδιαφέρει ή πολιτική παράταξη, που άνήκει, άν πραγματικά νοιώθεις τή πόσο λιγότεφε ή ανθρωπιά μας) έχεις περισσότερα δικάϊώματα στον κύκλο του πνεύματος.

Ό Βασιλείου μιλά με μονολεκτικούς στίχους, χωρίς στίξη. Αυτό κι' όλας δείχνει τόν κατατεμαχισμό του Σκαμάνδριου (και τών όσων συμβολίζει) και σου υποβάλλει πέρα για πέρα τούτη τήν ιδέα, όπως και τόν ήχο τού κλάματος.

ΑΝΔΡΕΑ ΙΑΚΩΒΟΥ: 'Η πολιορκία της άδύσου, Λευκωσία, 1969.

Υπάρχει ένας άκράτητος πληθωρισμός στη συλλογή του Άνδρέα Ιακώβου "Η πολιορκία της άδύσου», που έξηγείται άπό μιά επανάσταση ψυχής για άνεκπλήρωτα όνειρα κι' άπό πιεσμένο κι' άπογοητευμένο έρωτισμό. Ό έρωτισμός που συναντάς συχνά σε πολλά ποιήματα δείχνει μίαν αντίδραση έφθου, που έπλεκε τή έρωτικό ίνδαλμα με ό,τι ώραίο υπάρχει και τή είδε ξαφνικά να γίνεται σάρκα ή καλύτερα άπαιτηση της σάρκας και υποχώρηση στις άνάγκες της ζωής και στις υποδουλώσεις, που επιβάλλει ή κοινωνία. Η αντίδραση όμως του ποιητή δέν δηλώνει πτώση ή άποδοχή της κατάστασης. Άπεναντίας πολιορκεί, στήνει ένέδρες, περιπολεί ετοιμάζοντας μιά κάποια νίκη. Αυτό κι' όλας είναι ένα φωτεινό σημείο αισιοδοξίας κι' άς κρύβεται κάτω άπό μερικούς δραματικούς τόνους, συνήθως λεκτικούς. Τό να έπιθυμής με τήση σφοδρότητα σημαίνει πως ζεις και προπαθείς και ετοιμάζεις τήν πραγματοποίηση της έπιθυμίας σου. Άλλά και ή είσοδος στην υπεύθυνη καθημερινή ζωή για ίκανοποίηση της διοικτικής άνάγκης δημιουργεί τήν αίσθηση της άδύσου, που σε σπρώκει όμως ν' αντιδράσεις για να έπιπλεύσης. Ό άγώνας της ζωής, προπαντός στα πρώτα υπεύθυνα θήματα, περιέχει άρκετά δραματικά στοιχεία. Άπό τής δυό πικρές γεύσεις, τήν έρωτική και τή διοικτική, ξεπήδησε ή κραυγή της άρνησης για τήν ύπαρξη του θεού και τών ιδών (παρόλο που ό ίδιος ό ποιητής για τής παλιές ιδέες πολεμά σαν τήν άγνότητα, τήν όμορφιά, τήν έλευθερία, κλπ.).

Ό Ιακώβου για να πλέξη τόν ποιητικό του μύθο πήρε περιστατικά άπό τή ζωή του στον στρατό, όταν έκοσμη άπ ήπτεία του. Τά περιστατικά όμως αυτά άποκτούσανε πλάτος με τήν άνάμιξη ή άναφορά έξωκυπριακών έπεισοδίων, που έχουν γενική σημασία και βαρύτητα. Έτσι ή προσωπική ύπόθεση μεταπίπτει σε άντικειμενική θέση και άποκτά άξία. Ός ποιό σημείο πρέπει να γίνονται αυτές οι άναμιξεις και άναφορές δε μπορεί κανένας να καθορίση με φόρμουλες. Έξαρτάται άπό τήν ικανότητα του ποιητή να βρίσκει τή μέτρο. Ό άντικειμενικός παρατηρητής όφείλει να σέβεται τή μέτρο του ποιητή κι' όταν ακόμα διαφωνεί. Μπορεί άπό πρώτη ματιά να νοιώθεις πως σε πολλά σημεία ξεπερνά ό Ιακώβου τή μέτρο. Τό δείχνει αυτό κι' όλας με τή διάφορα μότα, στίχους συνήθως μεγάλων ποιητών, που παραθέτει κάτω άπό τή τέλος τών διαφόρων έννοτήτων.

Η (Μικρή Δακρυρή) είναι ή καλύτερη σύνθεση της συλλογής, έστω κι' άν παρουσιάζονται μερικές αντίφάσεις. Άλλά ή αντίφαση σε μιά κατάσταση πάλης συναισθημάτων συναντάται σαν φυσικό ένσκόλοθο. Αυτό τή πρόσωπο Δακρυρή σαν έρωτικό άντικείμε-

νο ξεχωρίζει σε όλες τις σελίδες, έστω και αν λέγεται Γυναίκα. Και συχνά άπλώνεται και θα τώβλεπες και στη λέξη Πόλη και άλλου αποτελώντας τουλάχιστον το αίτιο.

Το κριτικό σημείωμα δε διδάσκει μεθόδους. Άναλύει, βρίσκει τόν πυρήνα, εξηγεί τη δι-εργασία του ποιητή, βοηθώντας με την παρ-εμβολή της τόν αναγνώστη για να εισδύση βαθύτερα στο ποιητικό δημιούργημα. Με το σημειώμα μου αυτό τονίζω την πληθωρικότη-τα της ποιητικής έκφρασης του Ίακώβου, συ-χνά πιό πέρα άπ' το μέτρο (άντικειμενικά θλέποντας) με έξοργιστικά ζεσπάματα, που δικαιολογούνται από την πτώση του έρωτικού ιδανικού και την έλλειψη κάποιων διοτικών ικανοποιήσεων και αξιών.

ΣΑΒΒΑ ΧΑΛΛΟΥΜΑ: Άναλαμπές στη νεκρή γή, Λευκωσία, 1968.

Ό λυρισμός του Σάββα Χαλλούμα, που ά-ναβλύζει μέσα από τη μικρή συλλογή τών στίχων του (Άγαλαμπές στη νεκρή γή) είναι ζυμμένος με την πικράδα της Κυπριακής ζωής στα τελευταία έτοϋτα χρόνια τών άνα-πάντεχων μεταβολών στην πίστη και στις ι-δέες μας. Δεν κραυγάζει όμως, δεν έπανα-στατεί έξωτερικά με λόγια και συνθήματα, συ-νήθως λέξεις, που κατάντησαν κενοί λόγοι. Μιλά ό λυρισμός του κόσμια και πειστικά, και νοιώθεις πάντοτε την γνησιότητα του. Ό ποιητής συγκινήθηκε, πάλαψε, κώνεψε όλο τουτο τόν κυκεώνα τών δικών του αισθημάτων και τών άναταραχών άπ' τή γή κι' έφτασε σ' ένα καταστάλαγμα. Αυτή την πείρα, τη νε-ανική (ή νεανική πείρα καμιά φορά είναι πλουσιότερη, έστω και με σοήθειες άπ' τη διαίσθηση) την έκφράζει λυρικώτατα, χρησι-μοποιώντας συχνότατα το κλίμα του υπερρεα-λισμού. Με άπανωτές εικόνες που συνδέονται χαλαρά άναμεταξύ τους, αλλά σφικτά και στέρα άπ' το συναίσθημα, λέγει το «βίωμά» του. Δεν συνθέτει. Η συντομία τόν έλκύει. Ίσως ή συντομία αυτή να συμπυκνώνη την έκφρασή του και να της δίνη μια ξεχωριστή βαρύτητα.

Ξεχωρίζω άπ' τη συλλογή τα «ποιητικά ά-ναγνώσματα» (μ' άρεσε τόσο πολύ ό χαρ-ακτηρισμός αυτός), έστω κι' αν παρουσιάζουν κάποιες επιδράσεις από τόν Έλύτη. Στο κάτω κάτω όλοι έχουμε κάποιες επιδράσεις, αλλά τις μεταφέρουμε δημιουργικά στο προ-σωπικό μας ύφος, όπως στα πλείστα μέρη κα-τορθώνει να κάμη και ό Χαλλούμας. Αυτά τα «ποιητικά άναγνώσματα» στην υπερρεαλιστική τους άπόσφαира προβάλλουν κάποιες δικές μας της Κύπρου καταστάσεις. Και μόνο αυτά τα άναγνώσματα μπορούν να δώσουν στον ποιητή δικαιώματα μέσα στην κυπριακή ποίηση.

ΜΙΜΗ ΙΑΚΩΒΙΔΗ: Γάλλοι ποιητές του είκοστου αιώνα, Λεμεσός-Κύπρος, 1969.

Άσφαλώς ή μετάφραση κι' ή πιό επίδεξια

(όπου και ή τύχη πολλά μπορεί να προσφέ-ρη) δεν άποδίδει το πρωτότυπο, ιδίως στην ποίηση. Το ύφος είναι τόσο στενά δεμένο με τη λέξη, που πίσω της κρύβει ένα ώρισμένο συναισθηματικό βάρος κι' έχει το δικό της ήχο και τη δική της ιστορία. Και δεν άρκει να δώσης τις έννοιες πιστά. Μερικά ποιήμα-τα άπ' τη συγκίνηση και τόν ήχο δημιουρ-γούν τις έννοιες. Πρέπει όμως να γίνονται οι μεταφράσεις για τους έξής λόγους: πρώ-τα είναι μια άσκηση και ξεχωριστή εύκαρί-στηση για τόν μεταφραστή. Δεύτερον πολλοί δεν ζέρουν την ζένη γλώσσα και κάτι τους προσφέρει, έστω και σαν άπόμακρη γνωρι-μία. Άλλά και τη γλώσσα να ζέρουν μπορεί να μην έχουν στην εύκαιρία να διαβάσουν τ' ό,τι τους δίνεις στη δική τους γλώσσα.

Προσωπικά πιστεύω (όπως το δέχονται και άλλοι πολλοί) πως το μεταφρασμένο ποίημα, πρέπει να είναι αυτό καθ' έαυτο ποίηση, που να συγκινή κι' όχι φιλολογικό μετάφρασμα λέξη προς λέξη. Ό μεταφραστής διαβάζοντας το πρωτότυπο πρέπει να συγκλονισθή κι' ά-φου το κάμη πραγματικά δικό του να το ζα-ναδώση σε μια μορφή που να σου μιλήση ως τα μύκια σαν ένα πρωτότυπο, όλόδικό του δημιούργημα. Με αυτή την προϋπόθεση το με-ταφρασμένο ποίημα έχει εύρύτερο και ουσια-στικώτερο σκοπό ύπαρξης.

Με αυτό το κριτήριο κοιτάζω τη μετάφραση του Μίμη Ίακωβίδη (Γάλλοι ποιητές του είκο-στου αιώνα). Δεν μ' ενδιαφέρει το πρωτότυ-πο κι' ή πιστότητα. Τα ποιήματα τα γεύομαι όπως δίνονται ανεξάρτητα και του όνόματος του δημιουργού τους. Και πραγματικά πολ-λές φορές νοιώθω μια αισθητική χαρά. Άλλά ικανοποιείται σε δεύτερο πλάνο κι' ή περιε-ργεία μου για τα νέα όνόματα του Γαλλικού Παρνασσού. Έξάλλου και ή τακτοποίηση τών ποιημάτων και ή έκδοτική εμφάνιση έλκύουν.

ΑΛΕΞΗ ΑΔ. ΚΥΡΟΥ: Διπλωματία και διπλωμα-τική ύπηρεσία, Άθήνα, 1968.

Είχα την εύκαιρία ν' άκούσω μια όμιλία του πρέσβη κ. Μενέλαου Άλεξανδράκη πάνω στη διπλωματική ύπηρεσία. Στην όμιλία αυτή το-νιζόταν ή άποστολή της ύπηρεσίας και κυ-ρίως οι ιδιότητες του πρέσβη για να επιτύχη ή άποστολή προς όρελος του κράτους του, έντιμα και καθαρά έναντι της χώρας όπου τόν έχουν έμπιστευθή. Ό έλκυστικός τρόπος του όμιλητή και ή χαρακτηριστική συντομία του με τονισμό μόνο τών ουσιαστικών σημεί-ων, πραγματικά διαφώτισε κρατώντας άμείω-το το ένδιαφέρον τών ακροατών.

Τελευταία διάβασα παρόμοια όμιλία του πρέσβη κ. Άλέξ. Άδ. Κύρου. Η σύμπτωση ιδεών και άπόψεων είναι φανερή. Ό κ. Κύ-ρου όμως πληροφόρη περισσότερο για την ιστορία του θεσμού και ιδιαίτερα αναφέρεται σε όνόματα τών Έλλήνων πρέσβων, αποτί-οντας έτσι ένα φόρο τιμής για όσους άξιζα δουλέψανε στην ύπηρεσία αυτή. Όσοι άκού-

σανε τὸν κ. Ἀλεξανδράκη, πὺ ξεχωριστὰ στεκόταν πάνω στὴν ἐργασία τῆς ἀποστολῆς καὶ στὰ προσόντα τοῦ πρέσβου, μὲ τὸ διάβασμα τῆς νέας αὐτῆς ὁμιλίας συμπληρώνουν τὴ γνῶση τους. Καὶ σὲ συνέχεια ἐκτιμοῦν περισσότερο τὸ θεομὸν αὐτόν, ὅπως ἀσκεῖται σήμε-
ρα ἀπὸ τὰ δυτικά κράτη. Ἐξάλλου ἡ ὁμιλία αὐτὴ περιέχει πάρα πολλὰ πληροφοριακὰ στοιχεία, γραμμένα μὲ πολὺ καλὴ τᾶξη.

ΠΑΥΛΟΥ ΦΛΩΡΟΥ: Εὐρωπαϊκὴ συμφωνία, Ἄθῆνα, 1968.

Ἀπὸ τῆς πρῶτες ἐξῆ σελιδες τῶν ταξιδιωτικῶν του ὁ Παῦλος Φλῶρος δπλῶνει τὴ γραμμὴ του. Αὐτὴ ἡ ὀδηγήτρια γραμμὴ καθώρισε τὴν ὄραση του καὶ σὲ συνέχεια τὴν ἐκφραση τῶν ἐντυπώσεών του. Καὶ λέγει πῶς αἰσθάνεται σὰν Εὐρωπαῖος καὶ ὄχι σὰν φανατικὸς σωθινιστής. Καὶ θεωρεῖ τὸ ταξίδι ἐξω ἀπὸ τὴ χώρα του τὴν Ἑλλάδα ἀπαραίτητο, γιατί ἔτσι νοιώθεις πῶς προχωρήσανε οἱ ἄλλοι, πόσο πῖσω ἀκόμα εἶσαι, γιὰ νὰ μὴ μένης μοιρολάτρης, εὐχαριστημένος μὲ τὸ λίγο δικό σου. Σεβόμαστε αὐτὴ τὴ γραμμὴ (ἐξάλλου ὀρθὴ κ' ἂν ἀκόμα ταξιδεύεις ἀπὸ μιὰ ἄλλη ἀνάγκη) καὶ μὲ τὴν ὄραση τῆς διαβάζουμε τὴν «Εὐρωπαϊκὴ Συμφωνία» (ῥαίσις καὶ χαρακτηριστικὸς τίτλος, πὺ ἐξηγεῖται κ' ὄλας στίς πρῶτες αὐτῆς ἐξῆ σελιδες).

Πραγματικὰ ὁ Φλῶρος δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὴ βασικὴ γραμμὴ του. Ὅταν μιλά γιὰ τοὺς Ἑλβετοὺς, Ἱταλοὺς κλπ. σοῦ δίνει τὴν αἴσθηση πῶς δὲ μιλά γιὰ ξένους κ' ἀλλόφυλους, ἀλλὰ ἀπλῶς γιὰ ἓνα κομμάτι τοῦ μεγάλου λαοῦ πὺ λέγεται Εὐρωπαϊκός. Κι' ἐνῶ περιγράφει (πάντοτε σύντομα καὶ μὲ ἐκφραστικὰ λίγα ἐπιθετα) σχολιάζει ταυτοχρόνως πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἦθη, καὶ χαρακτηρίζει μὲ παρησία σύγχρονες ἀνεπιθύμητες καταστάσεις. Συχνὰ ἡ προσωπικὴ του μνήμη ἀπὸ κάποιες παλιές ἐπισκέψεις δίνει ἓνα νοσταλγικὸ τόνο σὸ κείμενο. Ὁ ἄνθρωπος τῆς κάθε περιοχῆς τὸν ἐνδιαφέρει περισσότερο, γι' αὐτὸ οἱ σελιδες του γεμίζουν ἀνάκατα μὲ παραπομπές σὲ τεχνίτες, στὴν γλῶσσα τοῦ τόπου, στὰ ἐπαγγέλματα. Κάπου-κάπου ἡ εἰρωνία προβάλλει κάπως δηκτικὴ, ἀλλὰ μὲ τὸ βαθύτερο σκοπὸ τῆς νὰ σχολιάση κάπως ἔντονα ἀνεπιθύμητες συνήθειες καὶ νεωτερικοὺς. Συχνότατα συναντᾶς καὶ τῆς ἀπλῆς πληροφορίας (κάπου ἐπισημαίνει τὸ γεγονός γιὰ νὰ τὸ προσέξουν ὅσοι θὰ κάμουν τὸ ἴδιο μ' αὐτὸν ὄρομολόγιο) εἶναι ὄμως αὐτῆς καλὰ θαλμένες νὰ μὴ σ' ἐνοχλοῦν μὲ τὸ ὕφος τοῦ τουριστικοῦ ὀδηγοῦ. Καὶ ὄλα αὐτὰ λέγονται μ' ἓνα κομψό, ἀλλὰ πάντοτε λιτὸ ὕφος μ' ἐπεξήσεις.

Σὲ ὄλα τὰ κεφάλαια τῆς περιδιάβασης (Ἑλβετία, Ἱταλία, Γερμανία, Γαλλία, Ἰσπανία) θὰ βρῆς τῆς προσωπικῆς πίστεως τοῦ συγγραφέα γιὰ τὴν τέχνη, τὴν πολιτικὴ, τὴ γλῶσσα (ἐπιμένει πολὺ σ' αὐτό), τὴν ἱστορία, τὰ κοινωνικὰ συστήματα. Δὲν περνᾶ σε-

λίδα χωρὶς νὰ ξεπηδήση σὰν ἀφορισμὸς μιὰ ἀποψή του. Ὅλοφάνερο εἶναι πῶς ὄλ' αὐτὰ ζυμωθῆκανε στὸ διάστημα μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς μὲς τὴ συνείδηση τοῦ Φλῶρου καὶ βρῆκανε στὸ σῆμα τοῦ ταξιδιωτικοῦ μιᾶν εὐκαιρία νὰ διατυπωθῶν σ' αἰσθητικὴ μορφή. Ἡ συμφωνία ἢ διαφωνία στὸ ἄλφα ἢ βῆτα σημείο δὲν ἔχουν σημασία. Μόνο πῶς ἀπὸ τὸ ὄνειρο τῆς περιπλάνησης σοῦ προσφέρεται γνῶση καὶ σοῦ προβάλλονται ἐρωτήματα καὶ προβλήματα, καθιστοῦν τὸ βιβλίο αὐτὸ πολὺτιμο.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Στὴ «Νέα Ἐστία» (15 Φεβρ. 1969) ὁ Μελλῆς Νικολαΐδης γράφει γιὰ τὸν Ἀντώνη Ἰντιάνο. — Στὸν «Παρνασσόν» (Ἰούλ. Σεπτ. 1968) ὁ Κύπρος Χρυσάνθης δημοσιεύει δυὸ ἐπιστολὲς τοῦ Νικόλαου Σαρίπολου. — Στὴ «Λογοτεχνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια» (τόμ. Ε' Ἑλληνικῆς Πεζογραφίας ἀρ. 13) δημοσιεύονται βιογραφικὰ τοῦ Κ. Χρυσάνθη καὶ ἓνα διήγημά του. — Στὸν «Ἰλιόσ» (ἀρ. 67-68) ὁ Χρ. Ριζόπουλος γράφει γιὰ τὸ «Λυρικό Λόγο» τοῦ Κ. Χρυσάνθη. — Στὴ «Γυναίκα» (ἀρ. 499) ὁ Μαράντος γράφει κριτικὴ γιὰ τὴν «Ἀναδρομὴ» τοῦ Ἐάνθου Λυσιώτη. — Στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικὰ Θέματα» (ἀρ. 156) ὁ Μπ.-Κλ.-Σ. γράφει κριτικὴ γιὰ τὸ «Λυρικό Λόγο» τοῦ Κ. Χρυσάνθη. — Στὴ «Νέα Ἐστία» (ἀρ. 1000) δημοσιεύονται μεταφράσεις τοῦ Κ. Χρυσάνθη ἀπὸ τὸν Τσεχοσλοβάκο ποιητὴ καὶ γιαντρὸ **Holub**.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἰλιόσις (Ἄθῆνα) Νοεμβρ.-Δεκέμβρ. — Ἑλληνικὰ Θέματα (Ἄθῆνα) ἀρ. 156. — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονίκη) ἀρ. — Κρίκος (Λονδίνο) ἀρ. 215-16. — Νέα Ζωὴ (Ἄργος) ἀρ. 3.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Εἶδαμε σὸ Βιβλιοπωλεῖον Ρώσσοῦ τὰ πιὸ κάτω ἀξίολογα νέα βιβλία:

Ἀντώνη Βουσοῦνη: Τὸ μεγάλο διάλειμμα. Θανάση Ἀστάρτη: Ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ στὴ Δύση.

Ἀλέξη Σολομοῦ: Ὁ ἅγιος Βάκκος.

Δημ. Ψαθᾶ: Γῆ τοῦ Πόντου (Χρόνικόν).

Ἀλέξη Πάρνη: Ὁ Διορθωτής.

Τάκη Εὐδόκα: Τὰ δύσκολα πρόβλήματα καὶ τὰ πρῶτα ἐρωτήματα τοῦ παιδιοῦ σας.

Θέατρο 68.

Σ. Γατοπούλου: Ἱστορία τῆς Κατοχῆς.

Δημ. Βάνια: Ἐλευθερίας Βενιζέλος.

Δημ. Γιαννουκάκη: Θέατρον τόμος Α', Β', Γ'.

Ζάν Πῶλ Σάρτρ: Ἡ Ναντία.

Ἀλεξάνδρου Δ. Ἀλεξανδράκη: «ΕΤΣΙ ΠΟΛΕΜΟΥΣΑΜΕ 1940-41» (106 πίνακες).

Ἄντ. Μοσκοβάκη: Παγκόσμιος Χιουμοριστικὴ Ἀνθολογία.

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ ΛΤΔ.

Χωρίς Δεφτά;

ΛΕΥΚΩΣΙΑ
ΛΕΜΕΣΟΣ
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ
ΛΑΡΝΑΚΑ
ΜΟΡΦΟΥ

BRUNN
«ΟΙΚΙΑΚΑ
MIXERS»

GALA

ΑΓΓΛΙΚΑ ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ
10 ΤΥΠΩΝ
ΑΥΤΟΜΑΤΑ - ΗΜΙΑΥΤΟΜΑΤΑ

**Parkinson
Cowan**

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΓΚΑΖΙΟΥ

«ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ»
ΙΟΕΤΗΣ ΔΩΡΕΑΝ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ

SMEG

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ

ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΙΣ

Pam

ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ

PHONOLOA

ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΜΟΔΕΛΩΝ
25'' ΕΓΧΡΩΜΕΣ

ΨΥΓΕΙΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΨΥΓΕΙΑ ΟΙΚΙΑΚΑ

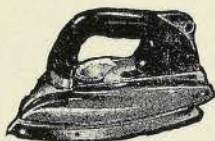
(ΜΕ ΞΕΧΩΡΙΣΤΟΝ
ΘΑΛΛΑΜΟΝ)

IGNIS

ΟΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΑΙ
12.000 ΨΥΓΕΙΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ

GALA

ΨΥΓΕΙΑ
ΟΙΚΙΑΚΑ - ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ

ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΣΙΔΗΡΑ - ΚΑΠΗΡΟΘΗΚΕΣ
ΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ

ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ !
ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ !

ΔΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΑΣ

Η ΕΓΓΥΗΣΙΣ ΜΙΑΣ ΚΑΛΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

ΝΕΑ

ZOOM ZOOM SUPERSHELL

ΜΕ

ΠΡΟΣΘΕΤΑ ΠΟΛΛΑΠΛΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Ἡ Σούπερσιελ ἔχει τώρα
ΝΕΑ πρόσθετα πολλαπλῆς
ἐνεργείας

- * Πιο καθαρό καρπουρατέρ
- * Πιο καθαρές βαλβίδες
- * Ἐλάττωση τῆς σκουριάς εἰς
τὸ σύστημα καυσίμων
- * Μείωση τῆς ἀκαθαρσίας τῶν
σπάρκς

Διὰ περισσότερα μίλια
διὰ καλύτερο ὄδηγημα
διαλέξτε τὴν ΠΛΗΡΗ
ΔΥΝΑΜΙΚΩΝ ΟΚΤΑΝΙΩΝ

ZOOM ZOOM SUPERSHELL